

302.939

MÚZEUMI KÖZLEMÉNYEK

1980

2

MŰZEUMI KÖZLEMÉNYEK

1980

2

MŰVELŐDÉSI MINISZTERIUM MŰZEUMI OSZTÁLY

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

AGÓCSY PÁL
BERTA ISTVÁN
FÜZES ENDRE
KISS LÁSZLÓ
KODOLÁNYI JÁNOS
MIKLÓS PÁL
NEMES IVÁN
SZIKOSSY FERENC

SZERKESZTŐK:

BÁNDI GÁBOR
KÓVÁCS TIBOR

ISSN 0133—4921

Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Megjelent 10,15 A/5 ív terjedelemben
7992-80, Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
Felelős vezető: Vymeták Ferenc

MÚZEUMPOLITIKA

ÚJJÁALAKULT AZ ORSZÁGOS MÚZEUMI TANÁCS

A kulturális miniszter utasítása alapján működő, Országos Múzeumi Tanács 1980-ban újjáalakult és megfelelő előkészítést követően, mint a miniszter szakmai tanácsadó-véleményező testülete megkezdte működését.

AZ ORSZÁGOS MÚZEUMI TANÁCS TISZTSÉGVISELŐI ÉS TAGJAI:

Elnök:	Dr. Korek József h. főigazgató, Magyar Nemzeti Múzeum
Főtitkár:	Dr. Antall József mb. főigazgató, Simmelweis Orvostörténeti Múzeum
Aelnök: (általános)	Dr. Miklós Pál főigazgató, Iparművészeti Múzeum
Aelnök: (technikatört. szakbiz. elnöke)	Dr. Szabadváry Ferenc főigazgató, Országos Műszaki Múzeum

Alelnök:
(szabadtéri néprajzi múz. szakbiz. elnöke)

Tagjai:

Dr. Kurucz Albert főigazgató,
Szabadtéri Múzeum, Szentendre

Dr. Kaszab Zoltán főigazgató,
Természettudományi Múzeum

Dr. Fülep Ferenc főigazgató,
Magyar Nemzeti Múzeum

Esti Béla főigazgató,
Magyar Munkásmozgalmi Múzeum

Dr. Hetés Tibor főigazgató,
Hadtörténeti Múzeum

Dr. Vaszkó Ákos mb. főigazgató,
Közlekedési Múzeum

Dr. Hárs Éva megyei múzeumigazgató
Janus Pannonius Múzeum, Pécs

Dr. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgató,
Móra Ferenc Múzeum, Szeged

Dr. Bándi Gábor megyei múzeumigazgató,
Savaria Múzeum, Szombathely

Dr. Szabadfalvi József megyei múzeumigazgató,
Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Dér László megyei múzeumigazgató,
Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba

Dr. Szilágyi Miklós megyei múzeumigazgató,
Balogh Ádám Múzeum, Szekszárd

Dr. Szabó Loránt főigazgató,
Mezőgazdasági Múzeum

Dr. Selmeczi László megyei múzeumigazgató,
Damjanich J. Múzeum, Szolnok

Kovács Péter muzeológus,
István Király Múzeum, Székesfehérvár

Horváth István múzeumigazgató,
Balassi Bálint Múzeum, Esztergom

Környei Attila múzeumvezető,
Széchenyi Emlékmúzeum, Nagycenk

Dr. Kecskeméti Tibor,
Természettudományi Múzeum

Dr. Körmöczy Katalin,
Magyar Nemzeti Múzeum

Fábián Gyula,
Országos Vízügyi Múzeum

Kurilla József elnökhelyettes,
Budapest III. kerület tanácsa

Dr. Németh Lajos egyetemi tanár,
ELTE Bölcsészettudományi Kara

Dr. Rettler Ferenc egyetemi tanár, docens
MTA Társadalomtudományi Főosztály vezetője
Bp. V. Münnich F. u. 7.

Adminisztratív titkár:

Debreczeny Ágnes könyvtáros,
Országos Műszaki Múzeum

AZ ORSZÁGOS MÚZEUMI TANÁCS SZERVEZETE ÉS ÜGYRENDJE

- (1) Az Országos Múzeumi Tanács (a továbbiakban: Tanács) a művelődésügyi miniszter 167/1966. (M.K.20.) MM számú utasítása alapján, illetve a kulturális miniszter módosító rendelkezései figyelembevételével folytatja működését.
- (2) A Tanács a magyar múzeumügy országos szakfelügyeletét ellátó kulturális miniszter szakmai tanácsadó-véleményező testülete. Feladata a múzeumok szakmai-tudományos irányításának támogatása:
  - a) a Tanács saját kezdeményezésére, a kulturális miniszter vagy más, szakmúzeum felügyeletét ellátó miniszter, a megyei (fővárosi) múzeumi szervezetek fenntartó tanácsok, illetve a múzeumok stb. felkérésére véleményt mond, javaslatot terjeszt elő a múzeumügy általános elvi-módszertani kérdéseiben;
  - b) a Tanács figyelemmel kíséri a múzeumokban folyó tudományos kutatás helyzetét, a közművelődési munka tartalmi és módszertani színvonalát, a tárgy (dokumentum)-gyűjtés, a műtárgyvédelem és restaurálás ügyét, a feldolgozás során felmerülő kérdéseket, hogy javaslataival segítse az országos irányítás munkáját;

- c) figyelemmel kíséri a muzeológusképzés, a múzeumi szakmai utánpótlás problémakörét, az ezzel összefüggő képzési, továbbképzési lehetőségek terén javaslatokat dolgoz ki a Kulturális Minisztérium, valamint egyéb főhatóságok vagy társadalmi szervezetek részére;
- d) továbbá véleményt mond mindazokról a kérdésekről, amelyeket a kulturális miniszter, illetve a kulturális miniszterrel egyetértésben más főhatóságok elé terjesztenek.
- (3) A Tanács címe: Országos Múzeumi Tanács; székhelye: Budapest; pecsétje: a Magyar Népköztársaság címere, a következő felirattal: Országos Múzeumi Tanács.
- (4) A kulturális miniszter rendelkezése alapján újjászervezett, módosított szervezetű Tanács működését és irányítását az alábbiakban határozta meg:
- a) a Tanács élén az elnökség áll, amelynek tagja az elnök, az elnökhelyettesek és a főtitkár;
- b) a Tanács elnöke elnököl az elnökségi és plenáris üléseken;
- c) a Tanács elnökének akadályoztatása esetén állandó helyettese az általános elnökhelyettes;
- d) a Tanács munkájának operatív irányítója a főtitkár;
- e) a Tanács ülésein kívül az elnökség képviseli a Tanácsot, illetve a folyamatos tevékenység keretében az elnök és főtitkár jár el az elnökség nevében, míg a folyó ügyviteli (szervezési) teendők közvetlen irányítását a főtitkár látja el;
- f) a Tanács plenáris ülései alkalmából a tagok közül felkért jegyző látja el a jegyzőkönyv-vezetésével összefüggő teendőket; a jegyzőkönyvet az elnök, a főtitkár, a jegyző írja alá, illetve a Tanács két további tagja hitelesíti.
- (5) Az eddig önállóan működő Szabadtéri Múzeumok Országos Tanácsa a jövőben mint a Tanács állandó szakbizottsága (Szabadtéri Múzeumok Szakbizottsága) folytatja tevékenységét, amelynek élén a Tanács egyik elnökhelyettese áll. A Szakbizottság tagjait a Tanács elnökségének javaslata alapján a Kulturális Minisztérium Múzeumi Osztálya vezetője nevezi ki, beleértve a Szakbizottság titkárát is.
- (6) Indokolttá vált – az (5) bek.-ben foglaltakhoz hasonló feltételek mellett – a Technikatörténeti Múzeumok Szakbizottságának felállítása a Tanácson belül, amelynek élén a Tanács másik elnökhelyettese áll.
- (7) A Tanács tagjait a kulturális miniszter nevezi ki három évre, létszáma nem haladhatja meg a 30 főt. A kinevezés személyre szól, tehát nem helyettesíthető.
- (8) A Tanács plenáris ülésein hivatalból vesz részt a revíziós terület irányító kulturális miniszter-helyettese vagy képviselője, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának képviselője, a Közgyűjteményi Főosztály vezetője, illetve a Múzeumi Osztály vezetője és munkatársai.
- (9) A Tanács elnökségi ülésein, illetve a szakbizottságok ülésein vesz részt a Múzeumi Osztály képviselője.
- (10) A Tanács üléseire – a tárgyalat kérdésektől függően – meghívhatók az országos múzeumok ki-nevezett tagsággal nem rendelkező vezetői és képviselői, a megyei múzeumok és más érdekelt

szervek képviselői, valamint a szakbizottságok tagjai, akik szavazati jog nélkül vesznek részt a Tanács munkájában.

- (11) A Tanács működését a felmerülő kérdések, az állásfoglalások szükséglete szerint az elnökség határozza meg, ennek megfelelően hívja össze az üléseket;
  - a) évente egy alkalommal kerül sor a plénum rendes ülésére;
  - b) az elnökség évente legalább két alkalommal ül össze.
- (12) A Tanács működése során az elnökség előkészítő bizottságokat, munkacsoportokat küldhet ki a tárgyalásra kerülő kérdések megfelelő vizsgálatára, illetve személyre szóló egyéni megbízásokat adhat a Tanács tagjainak egy-egy felmerülő kérdés tanulmányozására.
- (13) A Tanács működéséhez szükséges költségeket a Kulturális Minisztérium biztosítja. Felhasználásáról és az ezzel összefüggő rendelkezések megtartásának biztosításáról a Tanács főtitkára saját hatáskörében intézkedik.
- (14) A Tanács adminisztratív (irattár) és egyéb szervezési stb. (pénztár/kezelése) teendőit ellátó titkárság helyét a Tanács elnöksége a három évre kapott megbízás időszakára határozza meg, általában a főtitkár hivatalában, illetve a Magyar Nemzeti Múzeum épületében.
- (15) A Tanács munkáját a Múzeumi Osztály által jóváhagyott ügyrend szerint, a saját hatáskörében megállapított munkaterv alapján, illetve az állásfoglalást kérő szervek által előterjesztett ügyek fontossági sorrendjét figyelembevéve végzi.
- (16) A Tanács határozatait a szavazati joggal rendelkező kinevezett tagjainak többségi szavazatával hozza, hasonlóan történik az elnökség határozata. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt.

AZ ORSZÁGOS MÚZEUMI TANÁCS MUNKATERVI JAVASLATA (1980–1982)

Az Országos Múzeumi Tanács (a továbbiakban Tanács) elnöksége az 1980–82. évi megbízási időszak előtt a hatályos jogszabályi rendelkezések, illetve az ügyrendi szabályzatban foglalt hatáskörében az alábbiakban határozza meg munkatervét, amelyet a Tanács plénuma elé kíván terjeszteni, illetve amelyet működése során addig is irányadónak tekint.

A munkaterv természetesen nem tartalmazhatja a főhatóságok által állásfoglalásra elé terjesztendő kérdéseket. Továbbá a Tanácson belül működő két állandó szakbizottság (szabadtéri, néprajzi és technikatörténeti) saját maga állapítja meg munkatervét, amelyről az elnökséget tájékoztatja.

A Tanács által meghatározott munkaterv egyes kérdéseinek tanulmányozására munkacsoportokat hív létre, illetve egyéni megbízásokat ad ki jelentések, tanulmányok készítésére vonatkozóan. Szükség esetén pedig külső szakértőket is felkér egyes kérdések tanulmányozására.

A munkaterv egyes kérdései:

I. A múzeumi terület jogi rendezése

1. Az 1963. évi 9. sz. tvr. és végrehajtási rendeletének, illetve az ez alapján készült MŰSZ. stb. felülvizsgálatával összefüggésben annak megállapítása, hogy új jogszabályok alkotására van-e szükség vagy módosító rendelkezések kiadásával szolgálhatjuk legjobban a terület érdekeit.
2. Az 1979. évben kiküldött előkészítő bizottságok javaslatainak figyelembevételével mind a Múzeumi Osztály mind pedig a tervezetek előkészítésével megbízott jogi szakértő (dr. Berzi László) javaslatainak együttes tanulmányozása, összegező álláspont kialakítása és a Tanács elé terjesztése. E feladatra „törvényelőkészítő szakbizottság” kiküldése: dr. Korek József (Nemzeti Múzeum) elnökletével, dr. Szentlélek Tihamér (Szépművészeti Múzeum) és Kovács István (Természettudományi Múzeum) részvételével.

II. Szakmai képzési és továbbképzési problémák

1. A vezetőképzésnek az általános és speciális szempontjaink figyelembevételével készülő javaslat kidolgozása;
2. A muzeológusképzés általános problémái, összefüggésben az egyetemek oktatási rendjével („tantervvel”), a múzeumok szakember-utánpótlásának és létszám-helyzetének figyelembevételével megállapított igények szerint;
3. A muzeológusképzés-, továbbképzés (posztgraduális stb.) tartalmi kérdései, speciális követelményei;
4. A nem egyetemi végzettséghez kötött múzeumi dolgozók, illetve más főiskolai végzettségű szakemberek (tanárképző főiskolák stb.) képzési, továbbképzési problémái:
  - a) a restaurátorképzés főiskolai, közép- és alapfokú képzésének problémaköre;
  - b) a kiállítás-rendezés szakmai-művészi-technikai problémái és ezzel összefüggő szakember-képzés;
  - c) a múzeumok közművelődési feladatával összefüggő egyéb képzési problémák, a tanfolyamok rendszere és ügyei;
  - d) a múzeumi fotósok, egyéb technikai jellegű munkaerők képzési, továbbképzési ügyei;
  - e) általában valamennyi területen a kiképzéssel együtt a képesítés (bizonyítvány, oklevél) problémáinak megoldása, amely egyik legsúlyosabb gondja a területnek.

III. Egyéb szervezeti-jogi problémák

1. A magyar múzeumi terület egységének biztosítása, az ezzel összefüggő problémakör vizsgálata a gyakorlatban, különös tekintettel a kulturális minisztérium alá tartozó intézmények (közvetlen felügyelet) és a más szaktárcák, illetve tanácsok alá tartozó múzeumok helyzetének elemzése;
2. A múzeumi terület és a másik két közgyűjteményi ágazat, a könyvtárügy és a levéltárügy összefüggéseinek, „átfedéseinek”, együttműködésének vizsgálata, ami még a közös főosztályi szervezeti irányítás mellett sem tűnik teljesen megoldottnak a gyakorlatban, az adott területeken (megyék);
3. A múzeumi terület és a műemlékvédelem-, illetve a természetvédelem (környezetvédelem) érint

kezési pontjainak, elvi-módszertani tisztázása (pl. régészet és műemlékvédelem stb.), a sűrűlódási területek elemzése, az együttműködés biztosítása;

4. A múzeumok szervezeti, gazdasági, műszaki problémáinak vizsgálata, állásfoglalások, ajánlások készítése, megfelelő modell-javaslatok kidolgozása;
5. A múzeumok részére fizetett másolási jogdíjak (reklám stb.) újra-szabályozása, az egyes tárgyakra és tárgycsoportokra (interieur) vonatkozó felvételek indokolt árának szabályozása a teljesen elavult korábbi rendelkezések módosítására;
6. A külföldi, devizafedezetű műtárgy-vásárlások ügyének megvizsgálása, esetleges külföldi bevételek felhasználásának elemzése és megfelelő ajánlások készítése;
7. A kiállítások rendezésével összefüggésben a muzeológusok tudományos, szakmai munkájának elemzése, a forgatókönyvek tiszteletdíjának arányos szabályozása külső megbízás esetén, illetve a grafikus-fotózási munkákkal való összevetése valamint szerzői jogi rendezése.

IV. Egyéb a szakterületet érintő kérdések

1. A múzeumügy távlati fejlődésének vizsgálata, a külföldi és hazai tapasztalatok elemzése alapján, a követendő irányvonal lehetséges megtervezése 10, 20 éves távlatokban;
2. A múzeumi terület tudományos kutatási problémáinak, tudományos kutatóhelyeinek vizsgálata az MTA-val összefüggésben, a jobb együttműködés kialakítása, a rendelkezésre álló erők jobb kihasználása;
3. A közművelődési feladatkörben a megfelelő eredmények biztosítása, a célszerű koncentráció, a múzeumi profilnak megfelelő közművelődési formák érvényesítése, a múzeumi adottságok maximális kihasználásával a „közönség-kapcsolat” szolgálata (nyitvatartási idők szabályozása a dolgozók érdekében stb.);
4. A magyar múzeumügy szempontjából rendkívül fontos a korábbi magyar területeken lévő „hungarica” vonatkozású emlékek megőrzésének biztosítása, tanulmányozásuk lehetővé tétele, a hagyományok ápolását szolgáló emlékművek, emléktáblák stb. gondozása és állítása; az erre hivatott vegyesbizottságok működésének támogatása, javaslatok készítése; továbbá a külföldi magyarság (USA stb.) muzeális emléktárájának felderítése, nyilvántartása, hasonló feltételek mellett mint a korábbi magyar területeken, miután a magyar történeti emigrációk szerves részét képezik nemzeti történelmünknek;
5. A hazai nemzetiségek muzeális értékű emlékeinek megőrzését biztosító és elősegítő intézkedések támogatása, a magyar és külföldi kapcsolatok elősegítését kölcsönösen szolgáló javaslatok kidolgozása, a kutatás támogatása;
6. A magyarországi temetőügy történeti vonatkozású feladatkörének (nemzeti panteon, nemzeti sírkert stb., korábbi testületek figyelembevételével) vizsgálata, ajánlások kidolgozása a régészeti, történeti, művészettörténeti szempontból is rendkívül súlyos probléma megoldására, figyelem-

- bevéve a síremlékek pusztulását, az ellenőrzés nélkül folyó történeti halottakat érintő exhumálásokat és külföldön a magyar síremlékek sorsát (Kőrösi Csoma, Mészáros Lázár, Asbóth Sándor stb.);
7. A múzeumi terület központi tájékoztatási, illetve szakajtójának (Múzeumi Közlemények stb.) helyzetét, annak vizsgálata, hogy szükség van-e egy központi periodikára és milyen jellegűre, ha igen, annak megfelelő támogatása és a kiadó meghatározása.

PLENÁRIS ÜLÉS 1980. MÁJUS 7. HATÁROZATOK

1. Az Országos Múzeumi Tanács elfogadta az új ügyrendi szabályzatot és azt jóváhagyásra a Kulturális Minisztérium Múzeumi Osztályának megküldi;
2. A tanács elfogadta a Múzeumi Osztály által készített előterjesztést és javaslatot a múzeumok VI. ötéves tervének irányelveiről, aminek végleges megfogalmazásához javasolja az elhangzott vélemények és megjegyzések figyelembevételét;
3. A Tanács globálisan elfogadta a munkatervi javaslatot, amit azonban időbeli programozásban és fontossági sorrendben kell a következő három esztendőben megtárgyalni, illetve a szükséges intézkedések megtételét kezdeményezni, ennek keretében
  - a) még ez évben a múzeumi terület jogszabályi rendezése tárgyában újabb plenáris ülést tart;
  - b) az átfogó jogi rendezés érdekében indokoltnak tartja az összes szükséges előkészület megtételét;
  - c) megfelelő előkészítést kell végezni a muzeológusképzés és egyéb múzeumi munkaerők képzése, továbbképzése problémakörének tanulmányozására és ezzel összefüggő javaslatok megtételére;
  - d) a munkatervi javaslat alapján felhatalmazza az elnökséget annak „rétegezett” átdolgozására, a VI. ötéves terv irányelveivel történő összhangba hozatalára és a legfontosabb, legidőszorúbb kérdéseknek a plénum elé hozatalára, illetve egyéb kérdéseknek elnökségi szintű megtárgyalására és továbbvitelére.

TECHNIKATÖRTÉNETI MÚZEUMI HÁLÓZATUNK KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSÉNEK TENDENCIÁI

A tudományos-technikai forradalom kibontakozása nem csupán a tudományos kutatás és a társadalmi gyakorlat viszonyában, a termelés szféráiban eredményez gyökeres változásokat, hanem természetes módon jár a kultúra forradalmi átalakulásával is. A korszerű műveltség tartalmának felfrissülésével egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert a természettudományok és a műszaki tudományos ismeretek. A tudományok rendszerében, a kultúra és műveltség tartalmában és szerkezetében bekövetkező változásokkal összefüggésben átalakulás megy végbe a tudomány és a kultúra, így a közművelődés intézményrendszerében is.

Hasonló jelenségek követhetők nyomon – a jelenlegi formájában a felszabadulás után kibontakozó gyors gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés eredményeként létrejövő – magyarországi múzeum-hálózat kialakulásának folyamatában is. A hálózaton belül a természettudomány és a termelés-történet szakterületeit négy országos múzeum – a Természettudományi Múzeum, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum, a Közlekedési Múzeum és az Országos Műszaki Múzeum – mellett további 82, tehát összesen 86 intézmény, múzeum, muzeális gyűjtemény, kiállítás képviseli. Közülük a műszaki – technikatörténeti jellegű múzeumok száma 58.

Ahhoz, hogy kialakuló technikatörténeti múzeumhálózatunk jelenlegi helyzetét, problémáit és fejlődésének tendenciáit megérthessük, fel kell elevenítenünk az első technikai múzeumok létrejöttének körülményeit, röviden át kell tekintenünk a műszaki múzeum-ügy alakulását.

A természettudományi, műszaki és ipari múzeumok alapításának klasszikus időszaka egybeesik a korai kapitalizmus térhódításával. Az ennek keretében végbemenő mélyreható átalakulás tudatos elősegítéséhez az uralkodó osztályoknak nyilvánvaló érdeke fűződött. A gyors átalakulás fontos feltétele, hogy elsősorban a termelésben közvetlenül résztvevők megismerjék a technikai fejlődés új eredményeit. Az ipari, műszaki szakiskolák mellett a technikai újdonságok körében gyors tájékozódást lehetővé tevő bemutatók, a fejlődés megismertetésének intézményes biztosítása iránt felmerülő

társadalmi igény felismerésétől csupán egy lépés a múzeumszervezés gondolata. Ennek jegyében született a francia konvent 1794-ben kibocsájtott dekrétuma:

- „1.§. Létre kell hozni Párisban Conservatoire des Arts et Métiers néven a mezőgazdasági-műipari bizottság felügyelete alatt mindenféle mesterség gépeinek, szerszámainak, modelljeinek, tervrajzainak, leírásainak és könyveinek nyilvános tárá, ahol a feltalált vagy tökéletesített gépek, szerkezetek eredeti példányait el kell helyezni.
2. §. Az érdeklődőknek meg kell magyarázni a mesterségek szerszámainak, gépeinek szerkezetét és alkalmazását.”¹ Bizonyos oktatási intézmények szertáraitól és néhány főúri magángyűjteménytől eltekintve a Conservatoire volt a világ első műszaki múzeuma. Létrehozásának tudatos célja nem történeti dokumentálás, hanem iparfejlesztő ismeretterjesztés volt. Az iparfejlesztés szándéka vezette az osztrák kormányt is, amikor 1806-ban „Gyári Termékek Kabinetjének” megszervezését kezdeményezte, amely részére a birodalom minden termékéből mintadarabokat kértek be.

Az iparpropaganda és az ismeretterjesztés szempontjából igen jelentősek voltak a 19. század első felétől Európa szerte mind sűrűbben megrendezett gazdasági kiállítások is. Az első igazán nagyszabású világkiállítást 1851-ben Londonban rendezték. Kezdeményezője a királynő férje, Albert herceg volt. Szavai szerint a kiállítás célja, feladata, hogy „az egész emberi nem fejlődésének magas színvonaláról hű és eleven képet nyújtson, és kijelölje azt az irányt, amelyben a népeknek és nemzeteknek kultúrájuk és anyagi tevékenységük fejlesztése érdekében haladniuk kell.”² E kiállítás anyagának színe-javából hozták létre a South Kensington Múzeumot, amely 1857-ben nyílt meg, s ma Science Museum néven működik. A múzeum csupán a benne elhelyezett anyag elavulása folytán kapott technikatörténeti színezetet is. Évről-évre kiegészülő új anyagával viszont – mind a mai napig – a legkorszerűbb természettudományi-műszaki ismereteket, eredményeket mutatja be.

A következő kiállításokra 1855-ben Párizsban, 1862-ben Londonban, majd 1867-ben ismét Párizsban került sor. A kiállított tárgyak java a múzeumok állandó kiállításait gazdagította. Monumentális méretű volt a minket közelebbről is érdeklő 1873. évi bécsi világkiállítás. 103 ezer m² fedett csarnok mellett további 2,5 millió m² szabad téren 53 192 kiállító mutatta be ipari termékeit. A kiállítás magas – 12,5 milliós – látogatottsága újabb lendületet adott az ipari-műszaki múzeumok ügyének. Zömében ennek a kiállításnak az anyagából szervezték és nyitották meg 1879-ben Bécsben a Technologisches Gewerbemuseumot.³ Európa országaiban – többnyire a sikeres ipari kiállítások eredményeire alapozva – egymás után jöttek létre a különböző nemzeti műszaki múzeumok.

1872-ben nyílt meg Moszkvában a Politehnicseskij Muzej. A lengyel mérnök és technikus egylet szervezésében azzal a céllal jött létre 1875-ben a varsói Múzeum Techniki, hogy a kor igényeinek megfelelő „műszaki légkör” teremtésével szolgálja a lengyel ipar fejlődését. Prágában a Národní Technické Museumot az 1891-ben rendezett első cseh ipari kiállítás és az 1898. évi mérnöki kiállítás anyagának együtt tartásával hozták létre 1908-ban, ugyancsak a műszaki ismeretterjesztés és az

iparfejlesztés elősegítésének céljával. Ebben az esetben azonban már gondot fordítottak – természetesen elsősorban cseh nemzeti szempontból – ipartörténeti, technikatörténeti anyag gyűjtésére és bemutatására is.⁴

1906-ban nyílt meg – a nálunk gyakran példaképként emlegetett – müncheni Deutsches Museum. A 19. század utolsó harmadában kiterjedélyesedő ipari kiállítások sorozatában bemutatkozó német nagyipari fejlődés érlelte meg ennek a nagyszabású német műszaki múzeumnak a gondolatát, azzal a kifejezett céllal, hogy az ipar fejlődéséhez nélkülözhetetlen szakmunkás és technikus nemzedékek nevelését elősegítse, elsősorban az ifjúság körében való érdeklődéskeltéssel, korszerű természettudományos és műszaki szemlélet kialakításával, műszaki ismeretterjesztéssel és továbbképzéssel. A múzeum a legkorszerűbb eredményeket mutatja be a legkorszerűbb eszközökkel – történeti háttérrel. Méreteire jellemző, hogy jelenlegi állandó kiállításának megtekintése több mint 20 km-es gyalogtúra megtételét jelenti. A felsorolt múzeumok már mind megnyíltak, mikor nálunk még mindig nem jött létre – hasonló értelemben vett – technikai múzeum.

Magyarország lényegesen elmaradottabb gazdasági-társadalmi struktúrával, a gazdasági fejlettség viszonylag alacsonyabb szintjén érkezett el a modern iparosodás küszöbére, mint azok a nyugat- és közép-európai országok, amelyekben a 18. század végén, illetve a 19. század első felében vette kezdetét az ipari forradalom. Bármily jelentős kezdeményezések történtek is egyes iparágakban, az ipari forradalom szélesebb sodrású, valamennyi iparágra kiterjedő és tartós kibontakozására sor addig, amíg a mezőgazdaság fejlődése, a vasúthálózat, a nagykereskedelmi és hitelszervezet kiépítése, a belső tőkeképződés és nem utolsósorban az általános és szakoktatás el nem ért egy bizonyos minimális szintet.⁵ Ez utóbbira annál is inkább szükség volt, mivel „a nagy átalakulás készületlenül találta iparosainkat, akik nem ismerték még közvetlen tapasztalásból a gyári munkát, s üzletet. A szabadverseny rázúdult a céh patriarchális nyögéből még fel sem szabadult iparosokra, de semmi sem történt, ami versenyképességüket fejlesztette, szilárdította volna.”⁶ Iparosodásunk kezdeti szakaszában igen fontos szerepet játszottak a fejlettebb országokból átvett műszaki eljárások, a hazánkba jött szakemberek. A gazdasági fejlődés igényei egyre sürgetőbben követelték a hazai műszaki felsőoktatás kiépítését. Az 1848–49-es szabadságharc bukása után az Institutum Geometricumot megszüntették ugyan, de reformkori József Ipartanodát a próvizórium idején politechnikummá, műszaki főiskolává fejlesztették, majd 1871-ben egyetemi rangra emelték.

A gyorsan kiépülő művelődési-oktatási intézményrendszerhez e korszak kezd meg hozzáilleszteni az állami fenntartású közgyűjteményeket. Ezek közül a mi szempontunkból mindenek előtt a Nemzeti Múzeum jelentős. Az 1808. évi XVIII. törvénycikk értelmében a magyar föld és szellem termékeit gyűjtő Magyar Nemzeti Múzeumban Kézműipari Osztály is létesült, hogy „a hazai ipar fejlődése Magyarországon készült termékeken, eszközökön és gépeken bemutatható legyen”.⁷ Itt került elhelyezésre a már említett bécsi „Gyári Termékek Kabinetjéből” hely hiányában átadott mintegy húszezer magyar eredetű ipari emlék. Az osztály létrehozása, az 1842-ben megrendezett „Első magyar

iparműkiállítás”, az önálló technikai múzeum létrehozására irányuló ismétlődő törekvések egész sora olyan — egyre erősebben megnyilvánuló — társadalmi igényt jeleztek, amelynek nálunk még sokáig nem sikerült maradéktalanul érvényt szerezni.

Az 1873-ban megrendezett bécsi világkiállítás tapasztalatai alapján — az Iparegyesület vezetőinek javaslatára — a kormány 100 tagú bizottságot nevezett ki az ipari múzeum megszervezésére. A gyűjtemény létrehozására adott ötvenezer forintból jelentős mennyiségű ipari műtárgyat vásároltak meg, azonban az eredetileg szándékolt ipari-technológiai jellegről a gyűjtemény hangsúlya az esztétikumra helyeződött át. Az így létrejövő — lényegében művészeti — gyűjtemény vetette meg az 1879-ben megnyíló Iparművészeti Múzeum alapját. Egy valóban ipari múzeum megszervezésének kérdése továbbra is nyitott maradt.

Az Iparegyesület még ugyanabban az évben újból folyamodott a kormányhoz Technológiai Iparmúzeum létesítése érdekében. Ennek célja a javaslat szerint:

1. Ipari szerszámok, gépek, eszközök, találmányok, az ipar haladását a hazai iparosok előtt bemutató gyűjtemény létrehozása.
2. Műszaki és ipari szakkönyvtár, műszaki és ipari rajzgyűjtemény, olvasó és tanuló helyiségek létrehozása.
3. Állandó kézműipari kiállítás szervezése a hazai ipar legjobb termékeiből.⁸

Időközben megszüntették a Magyar Nemzeti Múzeum mintegy hatvenezer gyűjteményi egységet őrző Kézműipari Osztályát, s amikor végre 1883-ban valóban megnyílt a Technológiai Iparmúzeum, a felosztott gyűjtemény jelentős részét ide telepítették. Minthogy ez az anyag — rendkívüli ipartörténeti becse ellenére is — az új múzeum célkitűzései szempontjából „elavult” volt, tehát jelentett a korszerű ipari eszközök és termékek bemutatására törekvő intézmény nyakán, amely minél előbb szabadulni iparkodott tőle. Ez a hazai technikatörténeti szempontból páratlanul fontos gyűjtemény végleg szétszóródott. A Technológiai Iparmúzeum viszont — a kormányzat szűkkeblűsége folytán — végsősoron sohasem tudta megszerezni és folyamatosan frissíteni azt a korszerű kiállítási anyagot, amellyel iparpolitikai céljainak megfelelő hatékony munkát végezhetett volna. Századunk közepére fokozatosan elhalt, megmaradt viszont hatalmas szakkönyvtára, amely napjainkban Országos Műszaki Könyvtár néven él és működik tovább.

A változatlanul nyitott műszaki múzeum-ügy megoldásához jó alkalmat látszott nyújtani az 1896-ban megrendezett nagyszabású millenniumi kiállítás, amelyen a századvég egész magyarországi ipara felvonult. Az 1896. évi Első Magyar Országos Technikus Kongresszus egyetemes jellegű műszaki múzeum alapítására hozott közgyűlési határozatot, a kormány azonban — pénzügyi fedezethiányra hivatkozva — csupán a kiállítás közlekedési anyagából létrejövő Közlekedési Múzeum felállításához járult hozzá, fedezetet azonban ehhez sem biztosított. Ez a múzeum a MÁV áldozatvállalásával és gondozásával a Városligetben felépített közlekedési csarnokban mégis létrejött.

Ismét a tervezés, az elhúzódó tárgyalások évtizedei következtek, amíg az első világháború kitörése

teljesen háttérbe nem szorította a kérdést. A háború után — kedvezőtlen politikai és gazdasági légkörben — a Magyar Mérnök és Építészegylet vette ismét gondjaiba 1921-ben a műszaki múzeum ügyét, s az egylet könyvtárának keretében létrehozott egy technikatörténeti „gyűjteménytárat”, Lósy-Schmidt Ede gépészmérnök, egyetemi magántanár gondozásában. Az ő szívós kitartása, személyes áldozatvállalása fejlesztette ezt a kezdeményezést jelentős gyűjteménnyé, amelyből 1935-ben a volt „Déli-Vasút” igazgatósági épületének 10 helyiségében létrejött az első Országos Magyar Műszaki Múzeum. Gyűjteményei rövidesen az épület ötven helyiségét töltötték meg. Első állandó kiállításának megnyitására 1936-ban került sor. Lósy-Schmidt szavai szerint a múzeum feladata a magyar népnek a technikai tudományok és az ipar különböző területein kifejtett működését és kiválóbb teljesítményeit állandóan figyelemmel kíséreni, nyilvántartani s a magyarságnak e munkásságára vonatkozó, tudományosan igazolt adatokat, bizonyítékokat, tárgyi, írott és nyomtatott emlékeit összegyűjteni és tudományos feldolgozásokra is rendelkezésre bocsátani... A magyar technika története felőleli hazánk teljes műszaki és ipari fejlődését a honfoglalás korától kezdve egészen napjainkig. Ezt a munkát eddig — nemcsak hazánkban, hanem külföldön is — nagyrészt a művelődéstörténet művelői végezték el, a jövőben azonban — természetszerűleg — jobban fogják elvégezni azok a történészek, akiknek a történettudományi diszciplinákon kívül természetszakos és műszaki szaktudásuk is van.⁹

A múzeumnak európai mércével mérve is jelentős gyűjteménye volt már, amikor 1939-ben kormányrendelettel Kassára helyezték át, ahol a gyűjtemény nagyobb része kicsomagolatlanul érte meg a háború végét. Ma ebből az anyagból csupán egy töredék van a birtokunkban, amelyet államközi megállapodás alapján 1967-ben adott át a Technické Múzeum.

A felszabadulás műszaki múzeumügyünk szempontjából is gyökeresen új korszak kezdetét jelentette. Technikatörténeti múzeumok egész hálózata alakult ki, meggyőzően bizonyítva azt az összefüggést, hogy ha az általános ipari — vagy egyes szakági — fejlődés nagyon gyors, ugrásszerű ütemet mutat, rövid időn belül és tömegesen jönnek létre a szakági múzeumok is. A ma működő 58 technikatörténeti múzeum, szakgyűjtemény és kiállítóhely közül mindössze kettő létezett már a felszabadulás előtt is. Természetesen a háború utáni újjáépítésnek a múzeumalapításnál sürgősebb feladatai voltak, mégis viszonylag korán, 1949-ben sor kerülhetett a Központi Kohászati Múzeum alapítására. 1951-ben — ismét a MÁV gondozásában — megkezdődött a Budapest ostroma során lerombolt Közlekedési Múzeum újjáépítése is. A háborús károk eltüntetése után olyan iramú ipari fejlődés és műszaki kulturálódás következett be hazánkban, amely népünk történetében páratlan.¹⁰ A létrejövő szocialista nagyipar rohamos fejlődése, az új technológiák bevezetése egyidejűleg megnövelte maradék műszaki emlékeink pusztulásának veszélyét is. Ezért volt óriási jelentőségű a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1954. évi 4. számú törvényerejű rendelete, amely előírta a termelésfejlődés muzeális becsű emléktárájának védelmét. A rendelet végrehajtására létrehozták a Műszaki Emlékeket Nyilvántartó és Gyűjtő Csoportot. Az ezt követően meginduló gyűjtőmunka

jelentős eredményekkel járt. Nem csupán a törvény kényszerítő erejének, hanem a szakmaszeretet és az ipari hagyományvédelem iránt fogékony közszellemnek köszönhetően 1954 és 1957 között egymás után jött létre a Tűzoltó Múzeum, a Postamúzeum, az Érc- és Ásványbányászati Múzeum, a Központi Bányászati Múzeum, és két kisebb kiállítóhely. Ezt követően néhány évig a mezőgazdaság szocialista átszervezése került gazdaságpolitikánk előterébe, s nem került sor újabb ipari jellegű múzeum alapítására.

1962-ben jött létre a Magyar Vegyészeti Múzeum és a pápai Képfestő Múzeum, majd 1966-ig további négy üzemi gyűjtemény és négy múzeumi kiállítóhely. Ugyancsak 1966-ban – másfél évtizedes erőfeszítés után – nyitotta meg új, európai színvonalú kiállítását a Közlekedési Múzeum.

Technikatörténeti múzeumhálózatunk bővülésének újabb lökést adott az új gazdasági mechanizmus bevezetése. 1979 végéig összesen öt újabb országos gyűjtőkörű iparági szakmúzeum – 1968-ban a Magyar Építészeti Múzeum, 1969-ben a Magyar Olajipari Múzeum és az Öntödei Múzeum, 1972-ben a Textilipari Múzeum, 1973-ban a Magyar Vízügyi Múzeum – mellett 33 technikatörténeti jellegű gyűjtemény és kiállítóhely kapott működési engedélyt.

E fejlődési folyamat keretében érlelődtek meg ismét egy országos technikatörténeti múzeum létrehozásának reális feltételei. A Minisztertanács 1972. november 3-i ülésén határozatot hozott a Műszaki Emlékeket Nyilvántartó és Gyűjtő Csoport 1973. január 1-i hatállyal Országos Műszaki Múzeummá történő átszervezésére. Ezt megelőzően a múzeum kiépítésének első ütemeként elkészült egy 2 400 m² hasznos területű kétszintes épület, amelyben elhelyezést nyertek a múzeum munkaszobáik, szakkönyvtára, restaurátor műhelyei és a már mintegy 10 ezer darabot őrző tárgyi gyűjteményi raktárai. Megkezdődtek a második épületegység kivitelezési munkái is, de ezzel együtt is megoldatlan maradt az állandó kiállítási tér létesítése.¹¹

A múzeum időszaki kiállításai más múzeumokban kerülnek bemutatásra. Bár a feltételek biztosításával párhuzamosan szakmai és közművelődési tevékenysége egyre magasabb színvonalat ér el, az intézmény országos jellegéből és sajátos helyzetéből adódó funkciók teljeskörű ellátásához még korántsem érett meg minden feltétel.

Technikatörténeti múzeumaink számát tekintve az európai élvonalba kerültünk. Kevésbé szerencsés, hogy szakmúzeumaink közül jónéhányat éppen az országos hatáskörű technikatörténeti múzeum tényleges létrehozásának elhúzódása, a magyar műszaki múzeum-ügy felemás alakulása hozta létre. A közeljövőben új szakmúzeumok alapítására csak a későbbi folyamatos fenntartás és üzemeltetés feltételeinek biztosítása mellett, országos érdek alapján kerülhet sor. Számolnunk kell ezzel is, mivel a jelenlegi hálózat kiépültsége nem teljes, vannak „fehér foltok”, egyes fontos ipari területeken nem folynak történeti kutatások.¹²

Pozitív tapasztalatunk, hogy a megyei múzeumi szervezetek zöménél érzékelhetően jelentkezik az ipartörténeti emlékgyűjtés fontosságának felismerése, s törekvés a múzeumi munka egészébe való beillesztésére. Ma a Kulturális Minisztérium által fenntartott Országos Műszaki Múzeum és a különbö-

ző szaktárcák által működtetett 45 iparági szakmúzeum, gyűjtemény és kiállítóhely mellett, 12 hasonló profilú intézmény a területileg illetékes megyei múzeumi szervezet keretében működik. Külön figyelmet érdemel az iparvállalatok körében az utóbbi években ismét kibontakozó — nem múzeumi keretek között végzett — ipari hagyományvédelmi munka. Az illetékes szaktárcák általában segítik, sőt sok esetben kezdeményezik is az ilyen irányú társadalmi tevékenység szervezett kereteinek létrejöttét. Jellemző példa erre az 1979-ben életre hívott Könnyűipari Hagyományvédő Bizottság, amelynek szervezeti és működési szabályzatában rögzített feladata „a minisztérium által meghatározott elvek és hatáskör szerint a könnyűipar területén az ipari hagyományok, valamint a műszaki fejlődés kiemelkedő tárgyi és dokumentációs emlékeinek felkutatása, gyűjtése, tudományos feldolgozására és bemutatására irányuló tevékenység segítése, társadalmi koordinálása. Közreműködés a minisztérium vonatkozó döntéseinek megalapozásában, illetve annak elősegítése, hogy a könnyűipar területén folyó ipari hagyományvédelem szervesen illeszkedjék az egész ország területén végzett hasonló tevékenység rendszerébe”.

Valóban igen fontos lenne, hogy a technikatörténet és az ipari hagyományvédelem terén végzett tevékenység országosan szervezett keretek között, egységes szempontok alapján történjen. Ma azonban még nincs „egy nyelven beszélő” műszaki muzeológiánk. 1979-ben a múzeumokban dolgozó 150 főfoglalkozású művészettörténész, 145 régész és 122 néprajzos mellett mindössze 51 ipar- és technikatörténész működött. A szakterület művelőinek képzettsége meglehetősen heterogén. Bár az Országos Műszaki Múzeum által 1979-ben — mind a megyei múzeumi szervezetek, mind az ipari szakmúzeumok irányában — megkezdett szakfelügyelői tevékenység eredményei máris mutatkoznak, a technika- és termeléstörténet területén működő muzeológusok továbbképzése, egységes és korszerű szemlélettel való felvértezése megoldatlan probléma, amely komolyan veszélyeztetheti a különböző múzeumok között szükséges munkamegosztás kialakulását.

Ez utóbbi kérdést vizsgálva, a technikatörténeti múzeumhálózatunk tevékenységének teljes szakmai összefogására elsősorban hivatott Országos Műszaki Múzeum feladatköréből kell kiindulnunk. A múzeum — a Minisztertanács 1043/1972. sz. határozatában meghatározott — „...feladata a természet-tudomány és technika általános fejlődésének és társadalomformáló szerepének, a tudományos megismerés és a termelés összefüggéseinek kutatása, az erre vonatkozó emléktárgyak gyűjtése, tudományos feldolgozása és ismertetése. Tevékenysége során a múzeum különös figyelmet fordít a technika és tudomány történetének magyar vonatkozásaira.” Első látásra nehéznek tűnik eldönteni, hogy a hazai, vagy a nemzetközi technikatörténeti anyag került előtérbe a gyűjtési profil meghatározásakor. Valójában a dolog kétoldalú megközelítéséről van szó. A technikának nincs a kizárólagosság igényével fellépő nemzeti jellege, a műszaki tudományok minden új eredménye előbb-utóbb az egész emberiség közkincsévé lesz. A helyi sajátosságok nem szakíthatnak ki egy nemzetet sem az egyetemes emberi fejlődésből. Meddő törekvés lenne az is, ha az egész emberiség technikai emléktárgyának „egyetemes” gyűjtésére, feldolgozására és bemutatására vállalkoznánk. Az „egyetemest” is elsősorban a saját

gyűjtőterületén fellelhető, a hazai vonatkozású emlékéanyaggal kell bemutatni, még akkor is, ha nálunk a fejlődés egyes esetekben csupán késedelmesen, fáziseltolódással jelentkezett. Az egészséges társadalmi tudatformálás szempontjából is fontos számontartani, mivel járult hozzá népünk az egyetemes emberi kultúra fejlődéséhez, a közös kultúrkinccs gyarapításához.

Az Országos Műszaki Múzeum feladatkörét tekintve alapjában véve helyes az az elképzelés, hogy amíg az egyes iparági szakmúzeumok az érintett termelőterület-, a megyei szervezetek az adott földrajzi-közigazgatási egység fejlődése szempontjából jelentős technikatörténeti emlékek gyűjtésére fordítanak gondot, addig az országos múzeum feladata a termelésfejlődés országosan is kiemelkedő emlékeinek felkutatása és megőrzése lehet. Az országos múzeum azonban csak akkor mondhat le – pótolhatatlan értékek pusztulásának veszélye nélkül – az egyes iparágak hazai muzeális emlékeinek gyűjtéséről, feldolgozásáról és bemutatásáról, ha az adott területeken már valóban színvonalasan működő – feladatukat teljes körben ellátó – iparági szakmúzeumok találhatóak, amelyek tevékenységükkel kiegészítik az Országos Műszaki Múzeumét. Fontos feladat a múzeumok közötti együttműködés helyes arányainak kialakítása, a gyűjtőkori átfedések és a „fehér foltok” kiküszöbölése, a hatáskörök és határterületek tisztázása. Kevés kivételtől eltekintve szakmúzeumaink fejlődéstörténeti emlékéanyaga hiányos. A gyűjteményeikben őrzött 75–80 ezer darab tárgy mintegy 60 %-a leltározott, 40 %-a feldolgozott, kartonozott. Az egymástól területileg elkülönülten dolgozó szakmúzeumok gyűjteményi anyagáról – az évi statisztikai jelentések alapján – csupán a mennyiségi adatok ismertek, holott csak tartalmi teljességük együttes ismerete alapozhatja meg a magyar termelés-történet szintetizáló feldolgozását.¹³

Ezért rendkívül fontos a több lépcsőben megvalósítandó Központi Technikatörténeti Adattár létrehozása, amelynek „célja az, hogy a tudományos kutatásnál, az orientált gyűjtésnél, a közművelődést szolgáló tevékenységnél történő hasznosítás érdekében feltárja, rendszerezett formában hozzáférhetővé tegye a technikatörténet forrásértékű muzeális tárgyi emlékeinek, dokumentáló archíváliáinak, ábrázolásainak adatait.”¹⁴ Az adatbázis megvalósításának egyik fontos előfeltétele, hogy a szakmúzeumokban a begyűjtött anyag adatait egységes nyilvántartási rendszer szerint rögzítsék, már a szakmai feldolgozás során. A szakmúzeumok egységes nyilvántartási rendszerének létrehozását célozta az Országos Műszaki Múzeum által 1978-ban kidolgozott „Műszaki-, tudomány- és technikatörténeti gyűjtemények nyilvántartásának szabályai” gyakorlati alkalmazásával, párhuzamosan képzelhető el – első lépésként – a tárgyi emlékéanyag adatainak központi begyűjtése. A gyűjtemények anyagának jobb ismerete, teljes tudományos feldolgozása meghatározó módon hathat majd az érintett múzeumok közművelődési, kiállítói tevékenységére is, amely máris jelentős. Közülük 1979-ben 52 intézmény volt látogatható. Kiállításait a közel 17 millió magyarországi múzeumlátogató közül 1 334 146 tekintette meg. Négy kiállításnak volt 100 ezer fő feletti, 19-nek 10 ezer feletti, 26-nak ezer és 10 ezer közötti, háromnak pedig ezer fő alatti az 1979. évi látogatottsága.¹⁵ A kiállítások tartalmi és technikai színvonala különböző. Általános jellemzőjük azonban, hogy a korszerű ered-

ményekre is kiterjedő műszaki, természettudományos ismeretterjesztés célkitűzése — kevés kivételtől eltekintve — formálissá vált. A kiállításokon igen gyakran találkozhatunk a műszaki, ipari fejlődés mennyiségi — a termelési eredmények statisztikai módszerekkel és grafikus ábrázolással történő — bemutatásával, az új üzemek, ipari nagylétesítmények fényképeivel, makettekkel történő szemléltetéssel. Erre is szükség van, de a kiállításoknak elsősorban — a történetiség, a fejlődés bemutatása mellett — a korszerű alapelveken működő termelőberendezések működését, az alkalmazott technológiai folyamatokat kellene didaktikus módszerekkel megértetnie. Lényegében a fentiekkel összhangban fogalmazták meg a Kulturális Minisztérium vonatkozó irányelvei¹⁶ azt az igényt, „hogy a múzeumok ... az eddiginél tudatosabban és szervezettebben gyűjtsék a termelőtevékenység eszközeit, produktumait és dokumentumait, és e fejlődő, erősödő gyűjteményi bázisokra alapozva... hatékonyabban szolgálják a természettudományi, műszaki és termeléstörténeti ismeretek terjesztését”. Műszaki és technikatörténeti múzeumaink ma még nem minden tekintetben képesek eleget tenni a velük szemben támasztott társadalmi elvárásoknak. Ennek csupán egy — nem is a legfontosabb — oka az anyagi feltételek szűkössége. A szakmúzeumok működési színvonalának emelkedése elsősorban az egyes szaktárcák és a Kulturális Minisztérium a technikatörténeti emlékvédelem terén szorosabbá váló együttműködésétől, de méginkább a szakág problémáinak feltárásától, az aktuális kérdések helyes megválaszolásától, műszaki muzeológánkban a hazai és nemzetközi tapasztalatokra épülő egységes és korszerű szemlélet kialakításától és érvényesítésétől várható. Jelen sorok is ehhez kívánnak hozzájárulni.

JEGYZETEK

1. Nyárádi—Szilágyi—Várhelyi: A világ műszaki múzeumai. Bp. 1961. 62.
2. Gelléri Mór: A kiállítások története, fejlődése és jövőbeli rendszeresítése. Bp. 1885. 32.
3. Gelléri im. 41—42.
4. Nyárády ...stb. im. 117.
5. Magyarország Története 1848—1890. Bp. 1979. 1003.
6. A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara jelentése a budapesti kamarai kerület kézmű- és gyáriparától az 1870—75. években. Budapest 1877. 117.
7. Szabadváry Ferenc: A műszaki múzeum-ügy története Magyarországon. A Magyar Olajipari Múzeum Évkönyve. I. Zalaegerszeg 1974. 11.
8. Gaul Károly: A Magyar Kir. Technológiai Iparmúzeum alapításának és működésének története 1883—1913. Budapest 1913. 9—10.
9. Lósy-Schmidt Ede: Az Országos Magyar Műszaki Múzeum célja, feladata és jelentősége, valamint gyűjteményeinek rövid ismertetése. Kassa 1943. 7.
10. Mészáros Vince: Gondolatok a szakági muzeológia alapkérdéseire. A Magyar Vízügyi Múzeum szervezése
11. Kiss László: A hagyományvédő munka feladatai a könnyűipar területén. A Könnyűipari Hagyományvédő

Bizottság 1980. április 23-i ülésén elhangzott előadás

12. Uo.

13. Uo.

14. Országos Műszaki Múzeum: Javaslat a Központi Statisztikatörténeti Adattár létrehozására. Kézirat 1980.

15. Magyar Múzeumok 1979–1980. Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ. Budapest 1980. (V–XV táblázat)

16. Irányelvek a múzeumok néprajzi, új- és legújabbkori történeti, technika- és termeléstörténeti gyűjteményei fejlesztéséhez

Kulturális Minisztérium Múzeumi Főosztály. Budapest 1976. Kézirat. 3–4.

MUZEOLÓGIAI MÓDSZEREK

UHERKOVICH ÁKOS

REGIONÁLIS KUTATÁSOK CSOPORTMUNKÁVAL A DÉL-DUNÁNTÚL TERMÉSZETTUDOMÁNYOS KUTATÁSÁRÓL

Ismert tény, hogy a vidéki múzeumok természettudományos szakemberekkel – a többi szakághoz képest – igen rosszul vannak ellátva. A megyei múzeumi szervezetek egy részénél csupán egy-két fő dolgozik, míg több megyének egyáltalán nincs természettudományos szakembere. Eddig csak egyetlen önálló vidéki természettudományi múzeumot (Zircen) és egy zömében ilyen profilú múzeumot (Gyöngyösön) sikerült létrehozni a budapesti Természettudományi Múzeum mellett. Más intézményekben – ahol egyáltalán képviselve van e nagyon fontos és igen szétágazó szakterület – legfeljebb kis létszámú osztályokat szerveztek. A pusztuló régészeti, történeti, néprajzi emlékek megmentése iránti igény az utóbbi évtizedekben nyilvánvalóvá vált és ezért országszerte nagyon sokat tesznek is. A még jobban pusztuló és nagyon sürgős felmérő, megmentő munkát igénylő természeti értékek feltárása – annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedben sok fontos természetvédelmi intézkedés született – csak vontatottan halad előre. Kétségtelen, hogy sokkal látványosabb és az emberhez

közelebb áll a humán jellegű muzeológiai munka — legyen az akár egy ásatás, feltárás vagy kiállítás. Az első pillanatban „szürke” természettudományos kutatómunka és annak eredményei azonban egyrészt a reális világkép kialakításában döntő fontosságúak, másrészt pedig segítenek felújítani azt a kapcsolatot, amely az ember és a természet között az utóbbi évtizedekben katasztrofálisan megromlott..

A természettudományos kutatások bizonyos ágait (elsősorban az alapkutatás jellegű florisztikai, faunisztikai, szisztematikai, környezetbiológiai vizsgálatokat) hazánkban ma elsősorban múzeumokban és egyes felsőfokú tanintézetekben művelik. E kutatásokban tehát nagy a múzeumok természettudományos szakembergárdájának felelőssége és hatalmas mennyiségű megoldandó feladat áll még előttük.

A sok sürgős feladat és a szakemberekkel való rossz ellátottság szinte sugallta azt a gondolatot, hogy meghívott vendégkutatók segítségével oldjuk meg egyes fontos területek minél teljesebb kutatását. Ennek számos előnye van mindkét fél — a fogadó múzeum és a vendégkutató — részére. A fogadó múzeum kialakíthat egy lehetőségekhez képest teljes botanikai, zoológiai és kőzet-ásványtani gyűjteményt a vizsgált tájról. Ez az alapgyűjtemény mind a későbbi tudományos vizsgálódások, mind pedig az elmaradhatatlan közművelődési munka (kiállítások, előadások, iskolai órák a múzeumban stb.) alapja lesz.

A természettudományos kutatásokban élő gyakorlat vendégkutatók meghívása és az expedíciós tevékenység.

Mintegy két évszázada széleskörűen alkalmazzák ezeket idegen tájak élővilágának kutatásában, illetve kiemelten fontos hazai tájak vizsgálatánál. (Bátorliget, Hortobágy, illetve jelenleg a Kiskunság kutatása.) Vidéki múzeumaink közül először a Bakonyi Múzeum (majd később az önállóvá váló Bakonyi Természettudományi Múzeum) végzett és végez most is e téren úttörő munkát a „Bakony természeti képe” programmal. Ezt a szombathelyi Savaria Múzeum szervezésében „Az Alpok-alja természeti képe” című regionális kutatási program elindítása követte.

A természettudományos kutatások helyzete a Dél-Dunántúlon, illetve Baranyában egy évtizede még meglehetősen rossz volt. A hetvenes évek elején került szóba több természetvédelmi terület kijelölése a Dél-Dunántúlon és ekkor kiderült az is, hogy elsősorban zoológiai, de egyéb természeti ismereteink is mennyire hiányosak egyes tájainkról. A szakirodalmat tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a Dél-Dunántúl nagy részének természeti viszonyait alig ismerjük. Sok tájon egyáltalán nem folyt természettudományos feltárás, másutt is csak igen egyoldalú (bár esetenként nagyon alapos) vizsgálatot végeztek. Az itt tevékenykedő néhány kutató saját szűkebb szakterületét jól el tudja látni és eredményeik is jelentősek, de a teljességre törekvő kutatásban semmi előrelépés nem történt. Így egyre sürgetőbbé vált az igény egy jól szervezett, életképes természettudományos kutató munkaközösség létrehozására.

A következőkben megpróbáljuk röviden vázolni a pécsi Janus Pannonius Múzeum által kezdeményezett átfogó természeti kutatások megszervezését, tevékenységét, eredményeinket és nehézségeinket.

A JPM Természettudományi Osztályán idejekorán felismertük, hogy a gyengén kutatott Dél-Dunántúl megismerése, csak a hazai természettudományos kutatók összefogásával lehetséges. Ennek érdekében – a már régóta eredményesen működő „A Bakony természeti képe” program mintájára – hoztuk létre 1975-ben „A Mecsek és környéke természeti képe” elnevezésű programot. Ennek keretein belül sor kerül számos növény- és állatcsoport, valamint a kőzet- és ásványtani viszonyok feltárására. Eredményes kutatómunkánk érdekében, és ez az érdek találkozott a természetvédelmi szervek érdekeivel is, úgy döntöttünk, hogy mintaterületeink közé természetvédelmi területeket is felvesszünk. Végülis mind az öt mintaterületünk részben egybeesik kisebb-nagyobb természetvédelmi területtel. Ezek a következők:

- Mecsek hegység (Keleti Mecsek tájvédelmi körzettel és számos kisebb természetvédelmi területtel);
- Villányi hegység (Szársomlyó természetvédelmi területtel);
- Dráva-sík (több kisebb természetvédelmi területtel);
- Barcsi Ősborókás tájvédelmi körzet (teljes egészében védett terület);
- Zselicség (a Zselici tájvédelmi körzettel és kisebb természetvédelmi területekkel).

MUNKATÁRSAINK FELKÉRÉSE

Munkatársainkat úgy válogattuk össze, hogy szakterületük hiánypótló legyen. A szervezés személyre szóló meghívással történt. Működésünk első évében tizenegy kutató kezdte meg a munkát, s ez a szám öt év alatt megduplázódott. A szervezésben a fokozatosság igen fontos tényező volt: mindig csak addig bővítettük munkatársaink gárdáját, amíg azt anyagi lehetőségeink és egyéb tényezők is lehetővé tették. A kevés számú hazai szakember elsősorban múzeumokban, illetve felsőfokú oktatási intézményekben tevékenykedik, ezekből állt össze munkaközösségünk is. A következő helyekről jelentkeztek:

- a) múzeumokból (Budapest, Zirc, Szombathely)
- b) egyetemekről, főiskolákról (Budapest, Debrecen, Pécs, Szeged)
- c) nyugdíjasok (Budapest, Szeged, Pécs).

1980 elején a szakterületek szerinti megosztás a következő: 1. ősnövénytan, 2. algák, 3. zuzmók, 4. mohok, 5. növénytársulások, 6. kerekeshégek, 7. csigák, 8. tegzesek és egyéb kisebb rovarcsoportok, 9. hártványászárnyúak (több kutató), 10. kétszárnyúak (több kutató), 11. lepkék, 12. kétéltűek, hüllők, madarak. A fentiek mellett a JPM kutatógárdája még további csoportokkal is foglalkozik: bogarak, gombák.

A múzeumi kutatómunka alapja a begyűjtött anyagok feldolgozása. Ezek az anyagok a múzeumokban vagy már korábban is megvoltak (megbízható gyűjtői kézből származó, de fel nem dolgozott anyag), vagy pedig, s ez a gyakoribb, most kell felállítani bizonyos gyűjteményeket. Ha korábról van is megbízható anyag, ennek mennyisége rendszerint olyan csekély, hogy mellette újabb gyűjtések is szükségesek. A természettudományos gyűjtések elveiről és módszereiről ehelyütt nem szükséges szólnunk, inkább azokról az általános feltételekről, amelyek a zavartalan gyűjtőmunkához szükségesek.

A gyűjtőeszközök rendszerint a szakember tulajdonában vagy személyes használatában vannak. Néhány esetben mi biztosítunk nagyobb értékű felszerelést (például fénycsapda). A gyűjtőhely megközelítése — nemegyszer nagytömegű felszereléssel — meglehetősen nehézkes lehet. Munkatársaink terepre való kiszállítását csak ritkán tudjuk megoldani, így többnyire maradnak a tömegközlekedési eszközök és a gyaloglás. Szerencsés esetben saját gépkocsit használnak, s jellemző nagyfokú ügyeszeretükre, hogy 200—300 km távrolról eljönnek annak ellenére, hogy anyagi lehetőségeink az ilyen utak támogatását nem teszik lehetővé, bármennyire is indokolt lenne az. A távolról érkező kutató rövidre szabott ideje minden percét szeretné a terepen gyűjtő- és megfigyelő munkával tölteni. Éppen ezért hatalmas előnyt jelentenek a „kutatóházak”. Kutatási régióink abban a szerencsés helyzetben van, hogy az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal, Dél-dunántúli Felügyelősége a kutatómunka biztosítása érdekében évekkal ezelőtt elkezdte a kutatóházak hálózatának kiépítését. Az első — és munkaközösségünk által rendkívül eredményesen használt — kutatóházat a Barcsi Ősborókás tájvédelmi körzetben hozták létre, egy használaton kívül helyezett vasúti őrházból. Újabb kutatóházak létesülnek a közeli jövőben is. Egy másik igen fontos természetvédelmi területen — a Zselici tájvédelmi körzetben — éppen a kutatóház hiánya miatt, mind a mai napig nem tudtak beindulni a rendszeres gyűjtések és megfigyelések.

A begyűjtött és feldolgozott anyag egy része a regionális alapgyűjteménybe kerül. (Másik része a kutató ill. intézménye gyűjteményét gyarapítja.) A külső munkatársak által évente átadott anyag: 2—300 lapnyi, illetve tasaknyi növénytani anyag, 8—10 doboznyi rovaranyag és egészen csekély mennyiségű gerinces, valamint néhány ásványtani, kőzettani, ősnövénytani minta. Ezek elhelyezése és megóvása nem kis gond, sőt a jelenlegi rossz gyűjteményi bútorzat (herbáriumi és rovarszekrény hiánya) mellett csaknem megoldhatatlan. Kénytelenek vagyunk egyelőre azt a megoldást választani, hogy az alapgyűjtemény anyaga részben munkatársainknál marad, legalábbis ideiglenesen. Már az első öt évben is pl. mintegy 40—50 doboznyi rovaranyaggal gyarapodott gyűjteményünk, s ennek legalább háromnegyede még nincs a múzeumban.

Külső munkatársaink kezdettől fogva úgy szervezték kutatómunkájukat, hogy eredményeik igen hamar dolgozat formájában kerülhessenek közzétételre. Múzeumunk rendszeresen megjelenő évkönyve is adott némi lehetőséget publikálásra, de a nagy mennyiségű eredmény közlésére — amely mintegy három évvel munkaközösségünk beindulása után jelentkezett először — már nem volt alkalmas. Ezért 1978-ban kiadtuk a kb. 11 ív terjedelmű „A Barcsi Ősborókás élővilága I.” c. munkát a Dunántúli Dolgozatok-ban. E folyóirat már 15 éve létezik, sőt egy gyűjteményes természet-tudományos kötete már korábban is megjelent. Az idézett kötet szakmai körökben elismerést váltott ki, annál is inkább, mert ilyen jellegű — természetvédelmi terület kutatási eredményeit bemutató — kiadvány eddig csak egy ízben jelent meg (Bátorliget élővilága, 1953.). Most, 1980 elején együtt áll az anyag a II. kötethez. Ezek a kötetek azonban nem könnyen születnek meg, pénzügyi nehézségek miatt. Az I. kötet megjelentetése is csak a Barcsi Városi Tanács VB. és Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága anyagi támogatásával jöhetett létre. Sajnos, II. kötetünk egyelőre még ennyire sincs biztosítva... Mivel az országos szakfolyóiratok túlterheltek, másrészt félig-meddig más profilúak is, saját erőnkől kell megoldani a jövőben is eredményeink közzétételét. Ez pedig költségvetésben biztosított pénzügyi fedezet nélkül lehetetlen.

MUNKAKÖZÖSSÉGÜNK PÉNZÜGYI HELYZETE

Jelenleg évente 35 000 Ft költségvetési keret áll rendelkezésünkre, külső munkatársaink fogadásához. A költségek elszámolása kétféle módon történik. Utazási költségeiket kiküldetési rendelvényen, szoros elszámolással fizetjük. Emellett év végén személyenként 600 Ft-nyi költségtérítést kapnak apróbb, el nem számolható költségek fedezésére (pl. levelezés, csekélyebb vegyszermennyiség beszerzése, fotóanyag, rajzoltatás stb.), ezt „tiszteletdíj” címén utaljuk ki. „Igazi” tisztelteldíjat fizetni nem tudunk, bár ez más kutatóprogramokban sem szokás. Vegyszer, gyűjtődobozok, nyomtatványok, rovartű, osztályunk egyéb pénzügyi kereteit terheli. Az expedíciós költségekből fizetjük viszont a csapdák (fénycsapdák, Malaise csapda) kezelés költségeit és az azokhoz történő anyagszállítást.

Megfelelő anyagi eszközök híján — mint arra előbb már utaltam — sem rendszeres kiadványra, sem nagyobb értékű tároló bútorzat beszerzésére eddig lehetőségünk nem volt. Külső pénzforrásokra vagyunk utalva, s ezek igen vékonyan csordogálnak.

Minden nehézségünk ellenére e regionális munka pozitív mérlegű. „A Mecsek és környéke természeti képe” munkaközössége az elmúlt években bebizonyította életképességét.

Mindenekelőtt nem megyei, hanem annál nagyobb területekben kell gondolkoznunk a jövőben. Az életföldrajzi határok nem tisztelik a megyehatárokat, hanem sokkal inkább természetes, nagyobb

tájakat foglalnak magukba, mint például a Dél-Dunántúlt. Ennek a régióknak a kutatása sokkal eredményesebben oldható meg egy nagyobb, több megyére kiterjedő, többé-kevésbé önálló természettudományi múzeummal és a köréje szervezett külső munkatársi gárdával, mint a 3–4 helyre szétszórta, egyenként kis létszámú (1–2 fős) osztályokkal, illetve csoportokkal. Egy ilyen regionális hatókörű múzeumnál nem szerénytelenség 12–14 fős létszámmal számolni, hiszen már most nem egy megyei szervezetnél vannak ilyen és ennél nagyobb létszámú más szakos osztályok is. A fenti létszám 4–5 kutatót, 5–6 preparátort és gyűjteménykezelőt, 1 adminisztrátort, 1 hivatalsegédet, valamint 1–2 teremőr alkalmazását tenné lehetővé. Nincs szükség külön pénzügyi szakemberre és kiállításrendező, valamint közművelődési csoportra, mert ezeket a feladatokat a megyei igazgatóság — ahova az önálló múzeum tartozik — hatékonyabban tudja ellátni. Ilyen regionális múzeum esetében nemcsak a tudományos feltáró és publikációs munka, hanem a népszerűsítő tevékenység (kiállítások tervezése, készítése, előadások tartása stb.) is kiterjedne több megye területére. Ezzel szemben a többi megyei szervezet vagy megyei tanács a regionális múzeum tevékenységét anyagilag is támogatná. A Dél-Dunántúlon, hagyományai miatt, elsősorban Pécs jöhetne számításba, mint a regionális természettudományi múzeum székhelye.

Az állandó és költségvetésben tervezett publikációs lehetőség feltétlen tartozéka kell, hogy legyen a regionális múzeumoknak, lehetőség szerint önálló természettudományos évkönyve, illetve közlemények formájában. A kutatómunkaközösség fenntartása pedig továbbra is kívánatos, legalább ilyen létszámmal és valamivel jobb anyagi ellátottsággal, mint jelenleg. Arra lehetőség soha nem lesz — de nem is szükséges —, hogy komplex természettudományos kutatásokat végezzen saját szakembergárdával egy regionális hatókörű múzeum. Azt talán meg sem kell említenem, hogy a megfelelően berendezett épület alapvető követelmény. Az előbbieken vázolt állapottól igen messze áll a legtöbb számításba jöhető régió-központ — köztük Pécs is —, legfeljebb Zirc (É-Dunántúl) rendelkezik a kívánatos megközelítő feltételekkel.

A jövő — és talán nem is nagyon távoli jövő — járható útja véleményünk szerint az imént vázoltakhoz hasonló lehetne: regionális hatósugarú természettudományi múzeumok, amelyek munkájukban nagymértékben támaszkodnak külső munkatársakra.

A SZOMBATHELYI KÉPTÁR GYŰJTEMÉNYÉNEK KÖRVONALAI, GYŰJTŐKÖRÉNEK PROFILJA, GYARAPÍTÁSI PERSPEKTÍVÁI

A képtár muzeológiai és közművelődési célja és feladata (közművelődésin itt a képzőművészeti jellegű, elsősorban kiállítási tevékenységet értjük) részben történeti jellegű, részben a kortárs művészeti törekvések reprezentatív és folyamatos bemutatását érinti. Az intézmény építészeti és minden bizonnyal szervezeti adottságainál fogva alkalmas lesz arra, hogy a magyarországi képzőművészet huszadik századi történetének egy nagy periódusát egy kiindulóponttal – s ez a helyi tradíciók alapján választott és művészettörténetileg is kulcsfontosságú életmű, Derkovits Gyula életműve – időben előre haladva, mind szélesebb körben és mind tágabb áttekintéssel mutassa be napjainkig. A gyűjtemény így – kissé mesterkéltnek ható elhatárolással, de a megvalósítás során kevésbé mereven értelmezve, és szerves átmenetet tartva – két nagy csoportra, gyűjtési és bemutatási feladatkörre tagolható. Az elsőbe a magyarországi korai szocialista képzőművészeti mozgalmaknak mindenekelőtt a Derkovits eszmei örökét vállaló, művészetét példának tekintő vonulata tartozik. A második gyűjteményi rész, mely szintén nem nélkülözheti a történetiség vezérelvét, a két világháború közti szocialista művészeti mozgalmak lezárulása utáni magyar képzőművészet – nem enciklopedikus teljességű, de a legfontosabb csoportosulásokat, iskolákat és meghatározó jelentőségű életműveket szerepeltető – áttekintő bemutatását célozza, a legfrissebb törekvések lehető legszélesebb körű bemutatásában kiteljesedve. Természetes, hogy ennek a feladatrendszernek teljességre törekvő megvalósítása is csak hosszabb idő, esetleg több évtized távlatában képzelhető el.

Az első nagy gyűjteményi egységnek legnagyobb súlyú, s a szemléleti alapot meghatározó tétele a

Derkovits életmű, illetve az a kollekció, mely ebből az életműből még rendelkezésünkre állhat. Világosan kellett látnunk, hogy önálló, az oeuvre keresztmetszetét valóban reprezentatív igénnyel bemutatni képes Derkovits anyagot ma már nem lehet begyűjteni. A gyűjteménynek ez a része sajnálatos módon eleve töredékességre ítéltetett a legszisztematikusabb feltáró és szerzeményező munka ellenére is, mert az életmű számos kulcsműve, s úgyszólván valamennyi monumentális darabja már köztulajdonban van. A saját Derkovits-kollekció utóbbi években bekövetkezett dinamikus számszerű fejlődése, s a főművekben is jelentkező gyarapodás ellenére a képtár Derkovits kiállítására nem képzelhető el a Nemzeti Galéria állandó kiállításon nem szereplő anyagának egy része nélkül, amelyből egy tekintélyes kollekció 1973 óta tartós letétként már Szombathelyen, a Derkovits Emlék-múzeumban volt látható.

A Derkovitsot kortárs-elődnek és példaképnek tekintő Dési Huber István az, akit — pályájának és sorsának párhuzamosságai mellett — életművének töretlen proletár eszmeisége, egysége, következetesége és volumene révén egyedül állíthat a magyar művészettörténet Derkovits mellé, a Magyarországon kialakult forradalmi festészet művelői közül. Dési Huber Istvánné nagyszerű gesztusával ajándékképpen Szombathely városa ill. a Savaria Múzeum tulajdonába került csaknem a teljes életmű; ez képezi a gyűjtemény s a majdani kiállítás másik alappillért, amely sem mennyiségi, sem az oeuvre-n belüli kvalitatív szempontokból nem igényel kiegészítést.

A két világháború közötti magyarországi szocialista képzőművészet e két alapvető fontosságú forradalmár egyénisége mellett a múzeum fel kívánja sorakoztatni a korszak szélesebb szocialista képzőművészeti mozgalmanak képviselőit, a mozgalmat a lehető legtágabban értelmezve, nem elsősorban munkásmozgalmi, szervezeti, hanem művészettörténeti jelenségként felfogva és vizsgálva. Éppen a valós értékelés és a művészettörténeti beillesztés igénye teszi indokoltá ezt a mindeddig kisse mellőzött felfogást. Természetesen a Derkovits gondolati és művészeti örökét leghatározottabban, proklamatív módon is vállaló és magáénak valló, nem egyszerűen a fennálló társadalmi berendezkedéssel opponáló, hanem a művészet új rendeltetésébe vetett hittel munkálkodó szervezett csoportosulás, a Szocialista Képzőművészek Csoportja képezi e mozgalom, s így e gyűjtőterület magát. Amint azonban a különböző eszmei és szervezeti fokú előzményekből alakuló, más és más néven továbbélő, megszűnő és újjáalakuló, belső ellentéteket is felmutató, tagösszetételében igencsak váltakozó csoport szervezeti határai utólag sem húzhatók meg mereven, a gyűjtést és bemutatást sem szabad — sem időben, sem személyi összetételben — másként értelmezni. A különböző irányú kezdetek (művészeti főiskolát végzettek és munkás autodidakták), a kapcsolatok (például a szentendrei művészettel), a hatásuk, támogatásuk, szolidaritásuk révén rendkívül fontos szerepű, de adminisztratív nem csatlakozó mesterek (Dési Huber István, Bokros Birman Dezső, Kemty János, Vilt Tibor és mások), és a népfront-gondolat jegyében meghívott és közösséget vállaló szimpatizánsok: haladó érzelmű polgári művészek, antifasiszta alkotók jelenlétének, szerepének, együttes hatásának vizsgálata, ezen szempontok érvényesítése a gyűjtésben és a kiállításban a leghatározottabb tudományos igény

és kötelesség. Ez a nyitottabb értelmezés a mozgalom valósabb képét adja, jelentőségét léptékben megnöveli, s segít kiemelni a Szocialista Képzőművészek Csoportját az eddig kétségkívül érvényesülő művészettörténeti izoláltságból. Nem alábecsülhető szempont az sem, hogy a gyűjtemény egészét tekintve segít ez a felfogás egy fontos feladat: az időben későbbi és szélesebb körű gyűjteményi részek felé kiépítendő átmenet megvalósításában, a lehetséges mértékig képet adván a két világháború közötti művészet általánosabb állapotáról is. (Ez utóbbit egy napjainkig alakuló gyűjteménynek önállóan, a teljesség igényével célul tűzni amúgy is irreális vállalkozás lenne.)

1945, a magyar történelem sorsfordulója a magyar művészet történetében is új korszakot nyit, ha nem is mutathatók ki azonnali és mechanikus formai, stilisztikai változások, szinkronban a történelmi eseményekkel. A szombathelyi képtárnak a napjainkig tartó új korszak művészeti keresztmetszetének bemutatásával kapcsolatos feladatát illetően különböző — a mindaddig csak publicisztikai szintű nyilatkozatok nem elég egzakt megfogalmazásából eredő, s azokat egyoldalúan értelmező — téves nézetek terjedtek el a köztudatban. Mindez annak köszönhető, hogy a fentebb vázolt történeti gyűjtőkört meghatározó eszmei alapállás fenntartását és logikus folytatását sokan ma sem tudják elképzelni anélkül, hogy ne állítanák szembe a hagyományos realista felfogást a formailag elvontabb modern törekvésekkel, s ne vindikálnák a kizárólagos képviselő jogát az előbbi számára. Meggyőződésünk, hogy a szocialista képzőművészeti mozgalom törekvései folytatásának lehetőségét a realizmus és a pártosság szűk értelmezése alapján kizárólag valaminő tematikus értelmezésű, deklaratív is szocialista művészetben látni, s kivált ennek alapján múzeumot szervezni tévedés és a művészettörténeti tények és folyamatok meghamisítása volna. Derkovits művészi örökének letéteményeseként, céljainak megvalósítójaként pedig a legkevésbé léphet fel az az úgynevezett szocreál művészet, melyet olyan művészetpolitikai koncepció fejlesztett ki, aminek nevében Derkovits legnagyobb formai vívmányait, festői csúcsteljesítményeit formalista eltévelyedéseknek bélyegezték. Ez etikailag, politikailag és tudományosan is tarthatatlan lenne. Hogy ez a gondolat mégis felvetődhetett, s a közgondolkodásban — nem is épp csak a szóbeszéd szintjén — gyökeret verhetett, az annak bizonyítéka, hogy a tematikus kultúrpolitikai felfogások nehezen oldódó görcsében ma is sztereotip vakvágányokra tévedhetünk, kellő elméleti átgondolás és következetesség híján. Mindennemű egyoldalú, s ezért szükségképpen torz értelmezés elkerülésére világosan kell látnunk, hogy a szocialista társadalmunk kortárs művészetének — nem kizárólagos — történeti előzményeit jelentő szocialista képzőművészeti mozgalom is a különböző irányzatok és felfogások harcában alakult, fejlődött, s a legnagyobb elvi viták éppen a szocialista realizmus és a pártosság értelmezése körül folytak. (E vitákban képviselt érettebb ideológiája távolította el például Dési Hubert bizonyos mértékig a Szocialista Képzőművészek Csoportjától.) Törekvésünk az, hogy a Képzőművész Csoport tevékenységéről a képtárban kialakítandó sokszínű kép kellően reprezentálja a mozgalom formai, stilisztikai összetettségét, mintegy előrevetítve a különböző irányokba tartó továbbfejlődés képét. Ezt az elgondolást igazolják az egyoldalú értelmezéseket cáfoló olyan tények is például, mint az,

hogy bizonyos mértékig a mozgalom eredete, méginkább művészi zenitje szoros, személyekben, életművekben is tovább élő kapcsolatot tart a szentendrei művészettel (elég a csoport egykori tagjai közül Bán Béla, Fekete Nagy Béla, Korniss Dezső, Szántó Piroska nevét említenünk, de még teljesebbé tehető a kör az ugyancsak a mozgalomhoz sorolható Ámos Imre, Anna Margit és Bálint Endre művészetével).

Nyitottabb, differenciáltabb koncepciókat támasztja alá az a tény is, hogy a felsorolt művészek legtöbbje a felszabadulás utáni magyar képzőművészetben – saját proklamációja szerint a fauvizmust, kubizmust, expresszionizmust, absztrakciót és szürrealizmust képviselő – Európai Iskolában folytatta tevékenységét (s itt még kiegészíthetjük a névsort Lossonczy Tamás, Bokros Birman Dezső és Vilt Tibor nevével is, a mozgalom egykori tagjai közül). De vezetett út a csoportból a magyar realizmusnak egy időszakban legigazabb és legautentikusabb erősségét képviselő vásárhelyi iskolába is: Kurucz D. Istváné. Ez a hosszadalmas visszatekintés talán alkalmas arra, hogy igazolja: korunk szocialista művészetét a kortárs művészet egészében, annak progresszív törekvéseiben, legmaradandóbb minőségű teljesítményeiben kell keresnünk, megtalálnunk, bemutatnunk. Tudomásul kell vennünk, és érzékeltenünk kell a különböző felfogások küzdelmét, az eltérő értelmezések lehetőségét. Meggyőződésünk, hogy így követjük híven a magunkénak vallott nagy elődök: Derkovits Gyula, Dési Huber István, Goldman György, Mészáros László (hogy csak a tragikusan korán lezárult nagyszerű életműveket említsük) képviselte szellemet és hagyományt. Ilyen elvek alapján a felszabadulást követő évtizedek és jelenünk képzőművészetével kapcsolatos muzeológiai és közművelődési feladatunknak a magyar művészet lehető teljességét, minden – nem provinciális érdekű – jelenségét célzó, nyitott szellemű gyűjtést, és bemutatást kell tekintenünk. E munkának olyan eredménye, amely a magyar képzőművészet alakulásáról logikusan áttekintő képet adni képes, csak úgy lehet, ha a gyűjtés és bemutatás során a történeti, kronológiai folyamatosságra, a jelentős csoportosulásokra, iskolákra, a különböző törekvések egyidejű egymás mellett élésére és kevésbé a verbálisan értelmezett elkötelezettségre, inkább a valós kvalitatív szempontok érvényesítésére figyelünk. Ezzel a koncepcióval nem ismételjük és nem keresztezzük más, már kialakult vidéki képzőművészeti decentrumok törekvéseit, mert a hasonló funkciójú képtárak – mindenekelőtt Pécs és Székesfehérvár – elsősorban a mindenkori magyar avantgarde gyűjtésében jeleskednek. Ebben elért nagyszerű eredményeik is arra kényszerítettek, elvi megfontolásaink és kiindulópontunk különbözősége mellett, hogy jobban tágítva a gyűjtőkört, azoknak az értékes művészeti produktumoknak is otthont adjunk, melyekre a fenti két múzeum gyűjteménye kevésbé épít. A szempontok alapján képtárunk törekedni fog arra, hogy minden, az új magyar művészet arculatát formáló, meghatározó jelentőségű életművet – legyen az Domanovszky Endréé, Kondor Béláé vagy Barcsay Jenőé – a maga helyén, ha nem is mindig súlyához mérten képviselni tudja. Minthogy e vállalt cél elérése valóban több évtizedes munkát feltételez, ilyen idők távlatában nem zárhatjuk ki a gyűjtőkör további változását, bővülését sem, amelynek alakulását ajándékok, hagyakozások önmagukban is befolyásolni képesek. Bár az önálló múzeumalapítási

tendenciák ennek ellene mondanak, perspektivikusan elképzelhető, hogy a magyar szocialista művészet emigrációs vonulata is helyet kapjon a képtárban. Ugyanakkor a műfajhatárok elmosódásának, a műfajok egymásba átszövésének korunkban tapasztalható folyamata előre vetíti azt a lehetőséget is, hogy a képtár gyűjtőköre idővel túlmutasson a képzőművészet hagyományos keretein.

(A Vas megyében koncentrálódó modern textilművészeti anyag azonban természetesen – méreteinél fogva is – önálló gyűjtemény marad, s később önálló múzeummá fejlődhet.)

GRÁFIK IMRE

A NÉPRAJZI MÚZEUM KÖZMŰVELŐDÉSI OSZTÁLYÁNAK TEVÉKENYSÉGE

A Néprajzi Múzeum 1972-ben ünnepelte megalapításának száz éves évfordulóját. E száz év alatt az európai gyűjtemények élvonalába került. Műtárgyainak száma meghaladja a 150 000-et, kézirat-gyűjteménye csaknem 2 millió lapnyi, fényképfelvételei elérik a 250 000-et. Jelentős népzenei és mozgófilm anyaggal rendelkezik. A szakkönyvtár állománya 100 000 kötet. E kutatók, tudósok, több generációja által felhalmozott kultúrtörténeti érték a közelmúltig szerény adottságok mellett juthatott csak el az érdeklődőkhöz. Az épületgondokkal, raktározási nehézségekkel küzdő, s minimális kiállítási lehetőségekkel rendelkező Néprajzi Múzeum „kincsei” meglehetősen ritkán és csak időszakosan kerülhettek a társadalmi érdeklődés előterébe.

A centenáriumi ünnepség-sorozat – a körülmények szerencsés összejárásában – nemcsak lezárója lett a Néprajzi Múzeum története egy szakaszának, hanem egy új korszak kezdete is. A kultúrpolitikai szükségletek felismerése, s az illetékesek erőfeszítése révén 1973-ban minisztertanácsi határozat új épülethez juttatta a Néprajzi Múzeumot. Az 1970-es évek közepén megkezdődött a Kossuth Lajos tér 12. (volt curia) épület fokozatos birtokbavétele. A múzeum kollektívája előtt soha nem volt lehetőség tárult fel: saját kiállítási területen megkezdhette gyűjteményi anyagának bemutatását.

A megnövekedett lehetőségek megvalósítása érdekében – összhangban a közművelődési párthatározattal – a Néprajzi Múzeum vezetése a meglévő személyi állomány belső átcsoportosításával 1975. június 1-vel megalakította a Közművelődési Osztályt hat fő létszámmal, a profilnak megfelelő differenciált képesítésű munkatársakkal (pl. népművelő, tárlatvezető, grafikus). Elsőrendű feladat volt a közművelődési tevékenység kialakítása, a formai és tartalmi elemek felmérése és egyeztetése a néprajzi muzeológiával. A megindult munka (kiállítások, TIT tárlatvezetések, Baráti Kör, előadások, havi program propagandája) – tapasztalatok és gyakorlati ismeretek hiányában – joggal tekinthető kísérleti jellegűnek, s természetesen igen nagy mértékben vette igénybe a múzeum más osztályán dolgozó munkatársait: pl. kiállítások rendezésében restaurátorok és raktárkezelők bevonását. A kísérletezés és az útkeresés jegyében telt el az 1976-os esztendő is, néhány kiemelhetően szép eredményt ért el kezdeményezéssel: a múzeum kiállításához kapcsolódó vetélkedő középiskolások számára, a TIT József Attila Szabadegyetem néprajzi előadássorozatának a Néprajzi Múzeumba kerülése, alkalmi rendezvények amatőr és hivatásos előadók bevonásával.

A Néprajzi Múzeum közművelődési tevékenységének kiszélesedése 1977-től veszi kezdetét.

Ekkor alakult ki a Közművelődési Osztály ma is érvényes szervezeti rendje:

a) Kiállításrendező Csoport (4 fő)

b) Népművelési Csoport (3 fő)

c) Propaganda Csoport (2 fő)

A későbbiekben szerény személyi fejlesztés (1978-ban múzeumpedagógus, 1979-ben ügyviteli alkalmazott-kiadványkezelő), illetve az elkerülhetetlen fluktuáció (elsősorban a Kiállításrendező Csoportnál) alakítja, formálja az osztály állományát. Fontosnak érezzük: a Közművelődési Osztály vezetését kezdetől fogva néprajz szakos muzeológus látja el.

A Néprajzi Múzeum Közművelődési Osztályának összetétele 1980-ban:

Osztályvezető

Osztályvezető helyettes

I. Kiállításrendező Csoport

Csoportvezető

Berendező

Grafikus

Technikus

Kisegítő (szerződéses)

II. Népművelési Csoport

Csoportvezető

Múzeumpedagógus

Tárlatvezető (szerződéses)

III. Propaganda Csoport

Propagandista (GYES-en)

Ügyviteli alkalmazott (szerződéses)

(A propagandista tartós távollétében feladatát az osztályvezetőhelyettes látja el. A tárlatvezető és az ügyviteli alkalmazott részmunkaidős.)

A Közművelődési Osztály tevékenysége közvetlenül a múzeum főigazgatójának felügyelete alá van rendelve. Szervezetileg az osztály egyenrangú a múzeum többi osztályával. Szükséges megjegyeznünk, hogy a Közművelődési Osztály tevékenységét az az elv határozza meg, miszerint fő feladata a Néprajzi Múzeum sajátos anyagának „közvetítése” a társadalom egésze, a múzeumlátogató közönség különböző korosztályai és eltérő műveltségi szintjén álló tagjai számára. Az osztály e munkájában a Néprajzi Múzeum etnográfus munkatársaira, illetve a szakkutatás által elért tudományos és muzeológiai eredményekre támaszkodik. A közművelődési tevékenység háttérében valójában az egész múzeum kollektívájának együttműködése húzódik meg; a kulturtörténeti információt nyújtó tudományos kutatóktól, a bemutatás különböző módjait előkészítő és megvalósító munkatársakon át, egészen az üzemeltetést biztosító részlegekben dolgozóig. Fontos ennek a közös munkának hangsúlyozása, mert a közművelődés, népművelés, kiállítások látványos eseményeinek pillanatában, az elismerésekben olykor tapasztalhatók a megelőző felkészülési folyamatról való megfélekedés jelei.

A Néprajzi Múzeum közművelődési tevékenységének tervezése kezdettől fogva több lépcsős. Az osztály megalakítását követő időszakban egy szűkebb bizottság (főigazgató, tudományos titkár és a Közművelődési Osztály vezetője) határozta meg a főbb irányvonalakat, illetve a feladatokat, így pl. a kiállítási terveket is. Az osztály ennek megfelelően bontotta le, illetve építette fel éves programját. Az 1978-as esztendőben a múzeum vezetése meghatározott időre (egy évre) szóló megbízással létrehozta a Néprajzi Múzeum Közművelődési Bizottságát (kilenc fő), amely mint tanácsadó testület működött. 1979 óta az osztály tervezési és kivitelezési önállósága tovább nőtt. A közművelődési munkát alapvetően befolyásoló kiállítási programot a Kiállítási Bizottság (főigazgató v. helyettese, tudományos titkár, Gyűjteményi Osztály vezetője, Állagvédelmi Osztály vezetője és a Közművelődési Osztály vezetője) állítja össze a beérkezett javaslatok alapján. (Megjegyezzük: egyes kiállítások konkrét munkái fölött — tématerv, forgatókönyv, katalógus, kivitelezés, st. — ez a testület tart felügyeletet, kiegészülve az adott kiállítást rendező muzeológussal és a Kiállításrendező Csoport vezetőjével. (A Közművelődési Osztály, mint a múzeum más osztályai — minden évre tervjavaslatot dolgoz ki a jóváhagyott kiállítások rendezésére, a népművelési munkára és a propaganda területére, melyet a Néprajzi Múzeum osztályvezetői kara elé terjeszt. Az osztályvezetői kar által véleményezett és a múzeum más osztályaival összehangolt program épül be a múzeum tervébe és kerül lebontásra a Közművelődési Osztályon belül.

A Közművelődési Osztályon belül az egyes csoportok fontosabb feladatai a következők:

I. KIÁLLÍTÁSRENDEZŐ CSOPORT

1. A Néprajzi Múzeum kiállításainak tervezése és technikai kivitelezése. A kiállítási munka megítélésével kapcsolatban felidézünk néhány adatot a Közművelődési Osztály megalakulása óta eltelt öt éves időszakból.

A Néprajzi Múzeumban rendezett kiállítások száma	49
A Néprajzi Múzeum saját anyagából rendezett	18
Külföldi anyag bemutatása	15
Hazai anyag, más intézménnyel közös rendezés	16
Kiállításokkal beépített alapterület:	14 700 m ²
Kiállításokon bemutatott tárgyak száma:	9 122 + fényképek

II. NÉPMŰVELÉSI CSOPORT

1. Kiállításokhoz kapcsolódó programok tervezése és lebonyolítása:

- TIT tárlatvezetés 1975–1977 között
- Tárlatvezetés 1977-től
- Vetélkedő középiskolások számára 1976–77–78
- Múzeumpedagógiai órák általános iskolásoknak 1977 óta
- Foglalkozások nyári napközis táborok részére 1977 óta
- Foglalkozások óvodások részére 1978 óta

2. Előadások

- Múzeumi Baráti Kör keretében 1975–78 között
- TIT József Attila Szabadegyetem (néprajz) 1977 óta
- Magyar Néprajzi Társaság szakosztályülései 1979 óta

3. Rendezvények

- Nyílt gyermeknapok évenként 5 alkalommal (múzeumi hónap, karácsony, farsang, húsvét, gyermeknap) 1977 óta
- Egyedi műsoros programok felnőtteknek 1975 óta
- Rendszeres (havonkénti 4 alkalommal) zenés-játékos programok gyermekeknek (BORÓKA együttes közreműködésével) 1979 óta
- Filmvetítések 1977 óta

4. Egyéb programok

- Ifjúsági Klub 1977–78-ban

b) Bázis iskola – bázis múzeum 1978 óta

c) Szakkörök az anyag megmunkálása (agyagművesség, szövés-fonás) 1978 óta.

III. PROPAGANDA CSOPORT

1. Kiállítási megnyitók szervezése (meghívók 1000 feletti protokoll lista alapján)
2. Rendszeres TV, rádió és sajtó tájékoztatás
3. Kiállítási plakátok tervezetése és kiviteleztetése (a kiállítások 50 %-a nyomdai előállítású és Budapesten terített plakátot kapott).
4. Kiállítási katalógusok tervezetése és kiviteleztetése. (A kiállítások harmada önálló katalógussal rendelkezett.)
5. Kiállítás leporellók, illetve havi program-leporellók tervezetése és kiviteleztetése (a havi programok 1000 feletti protokoll lista alapján kiküldésre kerülnek).
6. Saját és bizományos kiadványok terjesztése 1979 óta.

A felvázoltakból remélhetően kiderül, hogy a Néprajzi Múzeum Közművelődési tevékenysége szervesen integrálódik a múzeum egészének munkájában. A múzeum éves költségvetésének közművelődésre fordítható pénzalapjával való közvetlen tervezési és felhasználási lehetőség biztosítja az osztály számára egyrészt az előre kialakított, másrészt a váratlanul jelentkező programok, igények zavartalan lebonyolítását. Természetesen nem vagyunk és nem lehetünk elégedettek. Úgy ítéljük meg, hogy a továbbiakban nem elsősorban személyi és dologi fejlesztéssel javíthatjuk a Néprajzi Múzeum közművelődési tevékenységét, hanem főként az együttműködés szervezeti rendjének javításával, az eddig végzett munka során szerzett tapasztalatok felhasználásával, a teljesítmények önkritikus értékelésével és a programok tartalmi elemeinek színvonal-emelésével és korszerűsítésével növelhetjük a közművelődési munka hatékonyságát. Ebben a törekvésünkben várhatóan újabb határt, s a kiteljesedés kezdetét jelenti a Néprajzi Múzeum 1980-ban átadandó új állandó kiállítása; „Az őstársadalmaktól a civilizációig”, majd azt követően a magyar népi kultúra reprezentatív állandó kiállításának megnyitása.

BÁZISISKOLA - BÁZISMÚZEUM MOZGALOM CSEPELEN

A múzeumok és az iskolák között sokféle kapcsolat létesült már korábban is. Ezeknek többnyire az volt a célja, hogy az iskolák oktatási munkája tökéletesedjék a múzeumok nyújtotta segítséggel.

A főváros XXI. kerületi Tanácsa (Csepel) és az itt működő általános iskolák kezdeményezésére indított „Múzeumi kapcsolat-akció” célkitűzésében és formájában eltér a megszokott utaktól. Bár e mozgalomnak is lényeges eleme a múzeumi kiállítások és rendezvények igénybevétele, fő célja mégis inkább a múzeumok megkedveltetése és a múzeumba járó „életforma” kialakítása a fiatalokban.

Szerte a világban a tanuló ifjúság adja a múzeumi közönség zömét. Egyénileg is, szervezeten is sok fiatal fordul meg a múzeumok kiállításain. Mi hát a különleges, a figyelemreméltó abban, hogy a Csepeliek is elhozzák tanulóikat a múzeumba? Nem kevesebb, mint az, hogy ez a mozgalom távlatait tekintve hatékony munkásművelés is. Számos statisztikai adat bizonyítja ugyanis, hogy a ma tanulóiból néhány év múlva magas, mintegy 60 – 70 százalékos arányban fizikai dolgozó válik, akik jórészt ott is maradnak a csepeli üzemekben.

A népműveléssel foglalkozó múzeumi kollégák a megmondhatók, hogy a munkásművelődés nem könnyű feladat, ha hinni lehet a felméréseknek, a fizikai munkások igen csekély részét képezik a múzeumlátogató közönségnek. Másfelől a szabadidő eltöltésével kapcsolatos szociológiai felmérések is azt bizonyítják, hogy az üzemi munkásság egyre növekvő szabadidejének eltöltésében a labdarúgó mérkőzéseken való szurkolás, a fehér asztalnál, baráti körben töltött idő, a képernyő és a mozi bővítole és a kiskert után messze-messze következik a múzeumlátogatás. A kifejezetten kulturális igény kielégítés más formái, az olvasás, rádiózás is messze megelőzik a múzeumlátogatást. Pedig ma már a múzeumok a szép és tanulságos kiállításokon kívül is sok rendezvénnyel, műsorral, szórakozási és tanulási lehetőséggel várják a látogatókat.

A múzeumbajárás szokását és annak az érzésnek a kialakítását, hogy múzeumot látogatni jó dolog, csak gyermekkorban lehet eredményesen és maradandóan tudatosítani. Ezért nagy jelentőségű a csepeli mozgalom, főleg, ha távlatokban mérjük hatékonyságát.

Lássuk hát miben is áll e mozgalom lényege! Először talán szót kell ejteni az elnevezésről. Nem is

egészen találó, nem is magyar ez a név, de a kialakulásig „munkanévnek” megfelel. Azt kívánja kifejezni, hogy a kapcsolat alapját (bázisát) jelentik egymásnak a hosszú időt együtt töltő iskola és a választott múzeum. Egy-egy iskola néhány osztálya (pedagógiai megfontolások alapján az ötödik és hatodik osztályosok) egy fél éven át jár egy múzeumba, majd más további időszakban még három, más profilú múzeumba. Az első, ahova többen járnak a bázismúzeum, az az iskola a múzeum részére pedig a bázisiskola. A munkában résztvevő többi múzeum és iskola a társmúzeum, illetve társiskola nevet kapta. Az első kísérleti év után elég bizonyosnak látszik, hogy a múzeumok csoportosítása szerencsés. Egy csoportban ugyanis történelmi, művészeti vagy irodalmi és természetismereti vagy néprajzi múzeum van. Így az iskolák fiataljai a két éves periódusban különböző profilú múzeumokat ismernek meg.

Az 1979–80-as iskolai év konkrét szervezési képe méginkább megvilágítja a programot. Az iskolai év első felében:

A Nemzeti Múzeumba járt (történelmi profil) a Szárcsa úti iskola.

A Természettudományi Múzeumba a Kalamár úti iskola.

A Petőfi Irodalmi Múzeumba a Tejút utcai iskola.

A Néprajzi Múzeumba a Ligeti Károly úti iskolát fogadták.

Ezek tehát bázismúzeumi foglalkozások voltak. A második félévben pedig minden iskola azonos osztályai a másik három múzeumba látogattak.

A bázismúzeumban minden osztálynak három foglalkozást szerveztek, mégpedig választási lehetőséggel. Mindhárom program olyan volt, hogy nagyobb súlyt kapott benne a személyes, érdeklődést keltő jelleg, mint a kifejezett tanítási szándék. A jobb megértést elősegítő példaként álljon itt a Természettudományi Múzeum programválasztéka.

A. program: Magyar Állatvilág kiállítás megtekintése
Színes állatokról szóló kis mozifilmek megtekintése
Beszélgetés az otthonunkban tartott állatokról.

B. program: Az őslénytani kiállítás megtekintése
Beszélgetés a rég kihalt állatokról és növényekről
Ősmaradványok feltárásáról bemutató

C. program: Ásványtani kiállítás megtekintése
Beszélgetés az „űrből érkezett” kövekről, az energiahordozókról és más ásványtani érdekességekről.

D. program: Afrika állatvilága bemutató megtekintése
Vetített képes előadás egy sivatagi expedícióról
Beszélgetés egy trópusi gyűjtőút előkészítéséről.

Természetesen ezeken kívül felmerülő igényeket is igyekeztünk kielégíteni. Így például szerveztünk a tanulókkal gyűjtőutat a közeli hegyekben.

A következő félévben a többi társ múzeummal való tapasztalatcsere tanulsága szerint az öntevékeny jellegű foglalkoztatások számát kívánjuk növelni. Így rovarpreparálási, gyűjteménykészítési, madárhang felismerési játék és foglalkoztatási órákat is beiktatunk.

A második félévben a társiskolák fogadása nem tesz lehetővé osztályonként három-három foglalkozást, mert három iskola, mintegy 18 osztályt kell fogadni. Ennek ellenére a fentiek értelmében vonzó és a múzeumot megkedveltető foglalkozásokat tartunk. Reméljük, hogy ezek az első félévben lezajlott bázismúzeumi foglalkozások kellemes emlékeit tetézni fogják és segítenek abban, hogy a tanulóiban valamiféle múzeumhoz kötődés kialakuljon.

Az egész munkánk hiábavaló lenne, ha a gyerekek és a múzeumok kapcsolata az akcióév után megszűnne, ezért a hetedik és nyolcadik osztály tanulóinak szakköröket szervezünk. Így két évnyi múzeumbajrás után a tanulók olyan szakkörben folytatják munkájukat, amely tárgykör leginkább érdekli őket. Az egyik csoportot a néprajzi ismeretek érdeklik, ezek a Néprajzi Múzeum szakkörébe lépnek be, másokat a történelem, ezek a Nemzeti Múzeum sokféle szakköréből válogathatnak. Így optimális esetben a gyerekek ötödik és hatodik osztályos korukban két múzeumot behatóan, további kettőt elég jól megismernek, a további két évben valamelyik múzeumba sokat járnak, mint a szakkör tagjai. Ez már elegendő ahhoz, hogy kötődjenek a múzeumokhoz. Amennyiben további életükben még kapnak valami indíttatást, már életre szóló kapcsolatot építenek ki a múzeumokkal és nyilvánvaló, hogy gyermekeiket is ennek szellemében fogják nevelni, mert a sok érdekes élményt, amely számukra a múzeumbajrás jelent, szeretnék gyermekeiket is részesíteni. Eddigi tapasztalataink szerint a bázismozgalom sikere három tényezőtől függ.

Az *első*, hogy a múzeumok részéről felkészülten várják az érkező osztályokat és az osztályok pontosan az előre megállapított beosztásban érkezzenek. Vagyis mindkét fél részéről tanúsított fegyelmesség az első lényegi követelmény. Talán felesleges is leírni, hogy az, ha az egyik osztály másfél órással késéssel érkezik, milyen bonyodalmakat és torlódást okoz a következő programokban is. Az is helytelen, ha a bejelentett csoportok közül az egyik hatszor, a másik csak egyszer jön el. Az első csoportnak már nem tud megfelelő színvonalon újat nyújtani a múzeum, mert három programot hirdetett meg, ennyire készült. A második csoport pedig kevesebbet fog kapni, mint amennyit kaphatna. A felkészületlen múzeumpedagógus kapkodása rossz benyomást kelt és nem szolgálja a múzeum megkedveltetésének célját.

A *második* fontos momentum, amelyet már más helyen érintettem, hogy a múzeumnak vonzó, érdekes és a fiatalokat lekötő programot kell biztosítani.

Nem baj, ha e programnak jelentős része egy kiállítás megtekintése, de az feltétlen olyan érdekes, hangulatos szakvezetéssel történjen, hogy élményt jelentsen a gyerekeknek. Célszerű a kiállításnézést film vagy diavetítéssel, hangfelvételek bejátszásával, tárgyananyag kézbeadásával, tréfás vetélkedővel, beszélgetéssel fűszerezni.

A *harmadik* és az előzőknél nem lényegtelenebb feltétele a sikeres akcióknak a pedagógusok aktív,

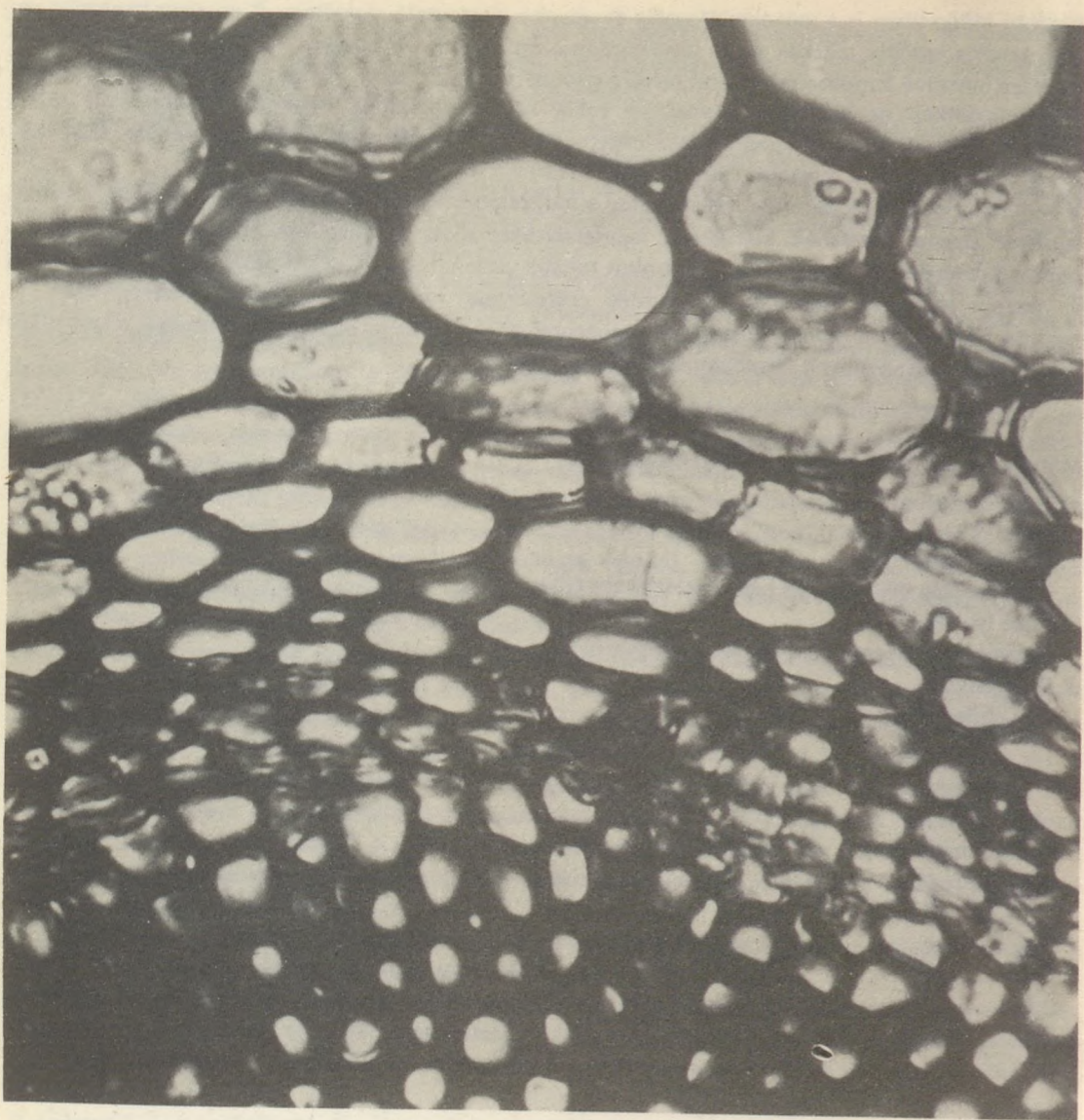
későbbi időpontban is a múzeumlátogatás élményére visszautaló részvétele. A múzeumlátogatást vezető tanár a későbbi tanórák során hivatkozzon a múzeumban látottakra, frissítse fel az élményeket és tegye lehetővé a múzeumok újabb meglátogatását a szabadidőben. Tartsa a kapcsolatot a múzeumi szakemberekkel, ha lehetséges szervezzen velük közös programot, kirándulást, vetélkedőt stb. a későbbiekben is. Ez a pedagógusmunka nagymértékben elősegíti a múzeumhoz kötődést, ezen felül pedig erősíti a rábízott gyerekek műveltségkiteljesítő vágyát.

Végül feltétlenül szükségesnek ítélem, hogy a mozgalomban résztvevő múzeumok és iskolák évente legalább egyszer tartsanak kiértékelő, tapasztalatokat kicserélő megbeszélést, amelyre az adatok pontos közlésével jól felkészülnek. Bizonyos vagyok abban, hogy a Csepeli példa nyomás más helyen is hasznos kapcsolat alakulhat ki, hasonló célkitűzéssel múzeumok és iskolák, muzeológusok és tanárok között. Ez a munka hozzájárul a múzeumbajáró életforma általánossá tételéhez, a szabadidő hasznos eltöltése, a művelt társadalomalakítás érdekében.

Műhelyfotók a Természettudományi Múzeumból.

1–3 kép.

1. Dr. Kovács Dezső:
Egy hársfaág mikroszkópi képe keresztmetszetben
2. Rácz István:
Fenyőtoboz macrofotó a részletek vizsgálatára
3. Rácz István:
Egy chilei Araucaria törzse.

KIÁLLÍTÁSOK

FODOR PÉTER

MŰVÉSZET ÉS TÁRSADALOM 1945-1980 RENDHAGYÓ TÁRLAT A MŰCSARNOKBAN

Újszerű, a maga nemében szokatlan megjelenésű kiállítást láthattak az érdeklődők március 19-től május 3-ig a Műcsarnokban. Hazánk felszabadulásának 35. évfordulója és az MSZMP XII. kongresszusa tiszteletére rendezett bemutató korántsem hasonlított a megszokott jubileumi képzőművészeti tárlatokhoz. Nem igazodott a művészeti élet rangsorához, vagy a tárlatlátogató hagyományos igényéhez. Eltért, mert nemcsak művészeti alkotásokat láthattunk, hanem olyan rendezői elgondolást valósított meg, amelyben együtt vannak a történelmet bemutató dokumentumok és a vizuális kultúra elemei; a szocialista építés eddigi szakaszát alakítóan végigkísérő építőművészet, a képzőművészet, az öltözködéskultúra, a bútor, a munkaeszközök fejlődése; felvillantak az emberek életmódváltozásait reprezentáló fotók. Ez a kiállítás nem engedte elkényelmesedni a látogatót; már az előcsarnok markáns portréi partnert kerestek a nézőben és a kiállított anyag megadta a felfedezés, az emlékezés izgalmát és jóérzését. Engedett összevetni, mérlegelni; gondolkodásra készíteni.

A Műcsarnok a kiállítás heteiben bizonyára nemzedéki találkozók színhelye volt. Ki-ki kora, élettapasztalata szerint élhette újra át az utóbbi évtizedek, évek egy-egy eseményét. Az idősebbek újra emlékeztek fiatal éveikre, harcaikra; a fiatalok pedig szembesíthették ismereteiket az egyes korok dokumentumaival, műalkotásaival.

Ez a kiállítás a szocialista képző- és iparművészet társadalmi-rangját, a művészi felelősséget, a vállalt feladat fontosságát hangsúlyozta. A rendezők szándéka: több műfaj és művészeti ág egyidejű, egymás-melletti bemutatásával igazolni és egyben bizonyítani, hogy a művészet közösségi életünk elválaszthatatlan része.

A felszabadulástól napjainkig négy nagy korszakot láthattunk. Az egyes korszakokon belül hármass volt a tértagolása: az elsőben a termek baloldalán a történelmi fotódokumentumok, tárgyi emlékek, enteriőrök sorakoztak, a jobboldalon egymás fölött helyezték el a festményeket, grafikákat, rajzokat, textiliákat, plakátokat; a harmadikban pedig a kisplasztika, ipari formatervezés tárgyai kaptak helyet. A mennyezetről hétköznapi emberek portréi függtek és tették teljessé a térszervezést. Az oldalak között a korszak kiemelkedő köztéri alkotásai, eredeti művek és kisplasztikák teremtettek élő kapcsolatot. A kiállítás első időszaka 1945–1948, majd a következő 1948–1962; a harmadik korszak 1962-től 1975-ig tart, míg a befejező rész az 1975–1980 közötti éveket mutatta be.

Az első egységben az ország felszabadításának kezdetétől a fordulat évéig ismerkedhettünk a történelmi dokumentumokkal. A ma is nagyhatású politikai plakátok alatt Martyn Ferenc döbbenetes A fasizmus szörnyetegei című festménye, Kerényi Jenő partizánemlékműve térben is összekötötte a látnivalót. Gádor István, Gorka Géza és Kovács Margit kerámiái éppúgy e korszak eredményei, mint amilyen szívmengető a Kossuth-híd makettje, s mellette a 125 cm³-es Csepel motorkerékpár vagy Bozay Dezső formatervezett rádiókészüléke. A Béke típusgarnitúra, a lódenkabát a mícisapkával, az élmunkás herendi készlet egy történelmi kort fejezett ki. A Közösségi Művészet felé című kiállításra való utalás, a művészi összefogás eddigi legeredményesebb tárlatára emlékeztetett.

A második terem kiállításrésze a szocializmus alapjainak lerakásáig terjedő időszakot idézte. Nagyléptekkel haladva, kevésbé érzékeltetve a kor kultúrájának összetettségét. Viszont az ellenforradalom leverését követő konszolidáció, az 1958-as művelődéspolitikai irányelvek idézése után ismét differenciáltabb képet kaptunk. Szocialista művészetünk máig is kiemelkedő alkotásai ekkor születtek: Domanovszky Endre Bányászokja, Ferenczy Noémi gobelinje, Borsos Miklós Egry József portréja, Somogyi József Martinásza mellett Szurcsik János 1960-as Kaszakupálója, Gábrriel Frigyes formatervezett széke jelzi a képző- és iparművészet széles skáláját. Látható a Varia bútorcsalád, a Munkácsy televízió, a Pacsirta rádió és a Tünde robotgő.

A harmadik teremben láthattuk a szocialista mezőgazdaság megteremtésének és kibontakozásának, majd a gazdasági irányítás új rendszere bevezetésének a dokumentumait, a XI. kongresszuson elfogadott programnyilatkozatot. Ebben a kiállítási részben érezhetjük igazán, hogy az anyagi feltételek mellett döntővé vált az ország tudati állapotának helyzete. Az életmódváltozásnál a miből élünk mellett egyre égetőbb feladat a hogyan élünk kérdése. A megváltozott falut Szalay Ferenc Tsz közgyűlés című képén követhetjük. Kokas Ignác belső tépelődést éreztető képe, Schaár Erzsébet magányosságot sugárzó kompozíciója kiemelkedő, s figyelmeztető alkotások.

A negyedik egységben az elmúlt fél évtizedet mutatták be a kiállításrendezők. Itt már mások a

rendezői elvek; inkább pillanatfelvételt mutatott a képzőművészeti műfajok helyzetéről, a lakás-kultúra, az öltözködés törekvéseiről, a kreatív és hagyományos játékokról, az ipari formatervezés elismerésére méltó eredményeiről. Igen szerencsés, hogy a vizuális kultúra egységét, az esztétikum mindennapivá válását, az ember környezetének életmódot befolyásoló szerepét is dokumentálta, láttatta a kiállítás. Tudatosították a tervezők-rendezők – a vizuális művészetek mindennapjaink szerves részévé válnak.

Az egyén és a társadalom fejlődésének, gazdagodásának kísérő útítársa volt és lesz a vizuális művészet. Ebből a felismerésből indultak ki a kiállítás megvalósítói, vállalva egy olyan utat, amely még egyáltalán vagy alig-alig járt a magyar muzeológiában, a kiállítási gyakorlatban. Ez a vállalkozás pedig ösztönzőleg hathat a muzeológusokra. A sokat emlegetett komplexitás igénye, a gyűjtemények egymásmellettsége bizonyító erejű egy korszak bemutatásánál. Remélhető ennek a kiállításnak fontos szerep jutott ebben a szemléletformálásban.

Azonos időben együtt kívánták bemutatni a szocializmus építésének szakaszait és a képző- és iparművészet részvételét ebben a munkában. Ebből következett a választási rendezőelv: reprezentálja-e a kort, az adott festmény, grafika, szobor, kispasztika, iparművészeti alkotás vagy formatervezett gép. Természetesen a rendezők olyan alkotásokat válogattak a kiállítási anyagául, amelyeknek annak idején is volt visszhangjuk és a művészi értékrendben kiemelkedőt jelentettek. Így a látogató olyan vizuális élményt kapott, amely az elmúlt 35 év történelméről és művészetéről ad egyesített képet, hangsúlyozva a társadalom megrendelő és fogadó funkcióját, a közönség és a művészet kapcsolatának fontosságát.

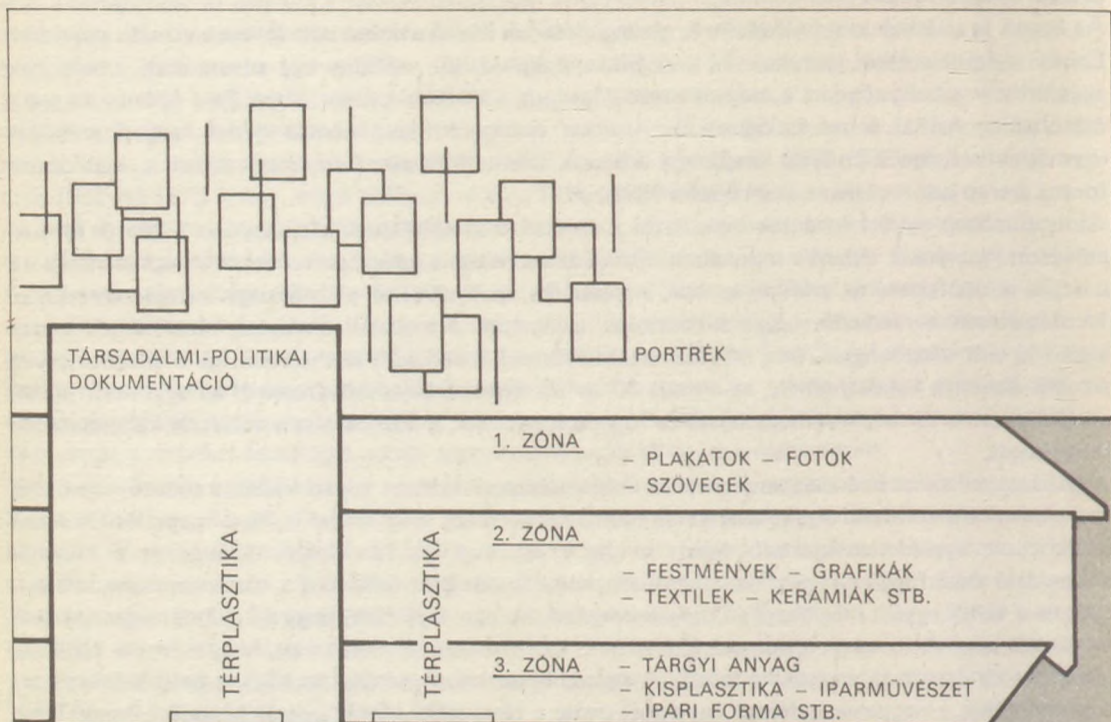
A gazdag, sokak számára véleménynyilvánításra készítő tárlatot olyan kiállításrendezői szemlélet első lépéseként üdvözölhetjük, amely feltétlenül dicsérhető, még akkor is, ha a megvalósítás során találkozunk egyenletlenségekkel. Nem mindig érzékelhető a társadalmi fejlődés és a művészi progresszió összefüggése. Ugyancsak kérdéses, hogy mindenhol érthető-e a történelmi dokumentumok és a velük együtt megjelenő alkotások korjelző szerepe. Úgy tűnt, hogy a kiállítás megrendezésére mintha kicsinek bizonyult volna a Múcsarnok. Ez abban mutatkozott meg, hogy az egyes kiállítási részek az elnagyoltság érzését keltették. A második teremben például leszűkül a politikai-történelmi dokumentálás, a negyedik befejező egységnél pedig a társadalmi háttér „vissza húzódik”, hogy teret engedjen napjaink művészeti alkotásainak. A helyes arányok megválasztása, amely nem könnyű és nem kockázatmentes, így jelent problémát.

Dicsérhető ugyanakkor azért is e vállalkozás, mert volt bátorsága újítani, szakítani a korábbi kiállítási gyakorlattal és egy reprotpektív művészeti kiállítás helyett olyat rendezni, ami izgalmas közművelődési eseménye lett életünknek. A tárlatot film- és diavetítés, művészeti könyvek bemutatója tette teljessé. Öröndetes, hogy a „Művészet” folyóirat áprilisi számának különlenyomata informáló anyagként már kapható volt a nyitáson. Ugyanakkor ez a vállalkozás megérdemelt volna egy katalógust.

A tervezést muzeológusokból, történészekből, művészettörténészekből, kritikusokból, belsőépíté-

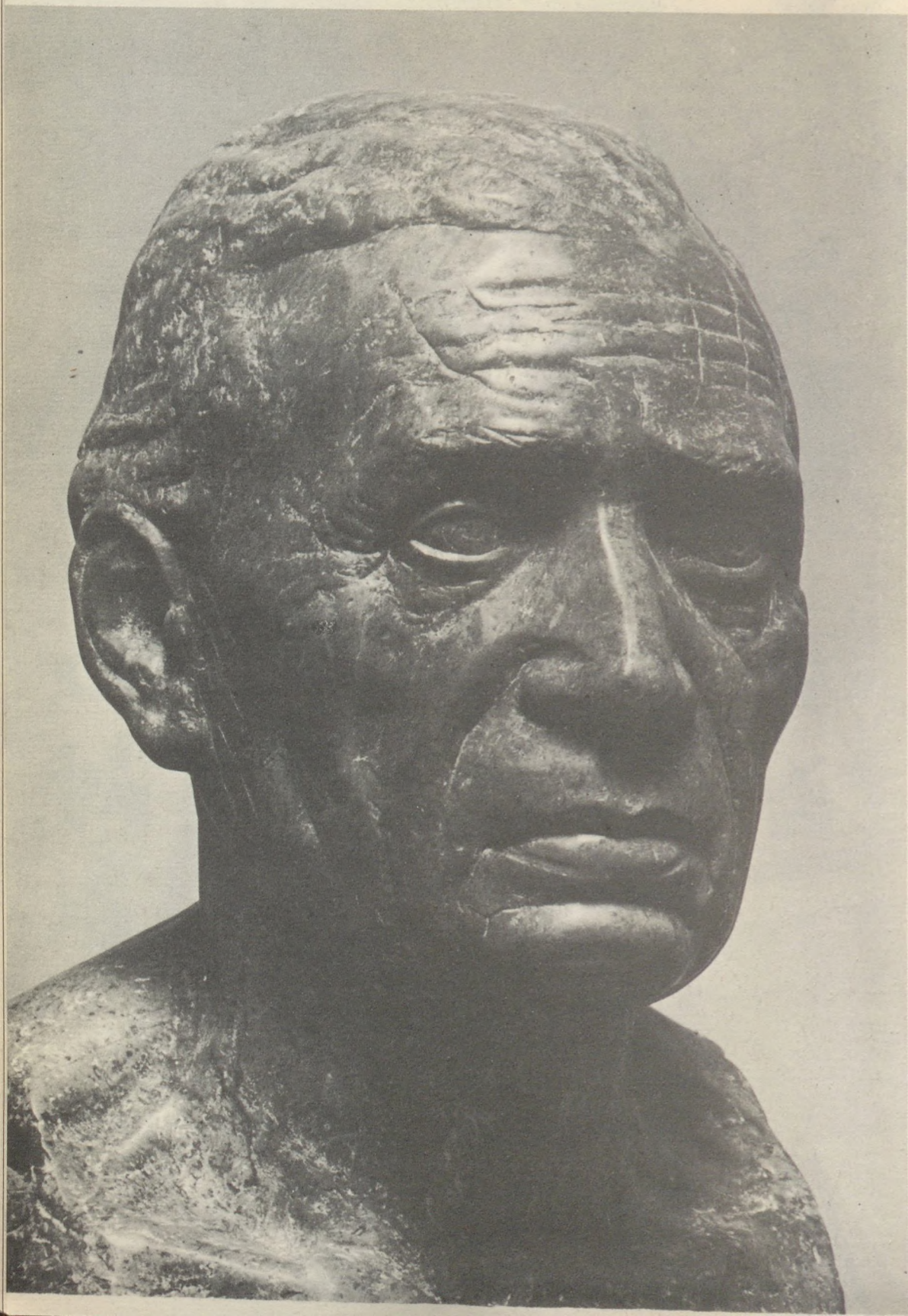
szezből álló nagyszámú kollektíva végezte Gergely István, Szikossy Ferenc és Horváth György vezetésével. Az előkészítésben 35 szerv, intézmény vett részt, s közel ezer fotó, több mint ötszáz művészeti alkotást láthatott a közönség.

A Művészet és társadalom kiállítás iránt igen nagy volt az érdeklődés, mintegy jelezve azt az igényt: jobban ismerjük meg közelmúltunkat, a bennünket formáló vizuális alkotásokkal együtt.

Művészet és társadalom

1945-1980

BORSOS MIKLÓS ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁS GYÖRÖTT

Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy 1979. november 4. jelentős dátuma a XX. századi magyar képzőművészetnek és muzeológiának. Győrött, a műemléki negyed szívében, megnyílt Borsos Miklós Kossuth-díjas, kiváló szobrászművész állandó, életművét bemutató kiállítása. A Martinovics tér 2. számú épület jelenleg a maga nemében egyedüli gyűjteményt foglal magába. Egyetlen alkotónak a képzőművészet öt ágában végzett maradandó, egyenlő értékű munkáját mutatja be a látogatónak. Korai festmények, körüljárható szobrok, rézlemezbe kalapált domborítások, jelentős mennyiségű érem és grafika kínálja a találkozást, a komplex művészi élményt. A város szellemi- kulturális életében betöltött szerepét növelheti a szabadtéri koncertek rendezését szinte követelő külső téralakítás, amely így különösebb áttétel nélkül kapcsolódik Borsos közismert zenei érdeklődéséhez, a műveiben megfogalmazódó muzsikaélményhez. Ha ehhez hozzávesszük a szinte naponta gyarapodó, ugyancsak egyedüli dokumentum- és adattári anyagot, akkor előttünk áll egy ideális – egyetlen művész életműve köré szerveződő – kulturális centrum kifejllesztésének lehetősége.

A sokoldalú igényeket kielégítő központ keretét a Káptalandomb védett, megszépülés előtt álló környezetébe organikusán beépült kétudvaros, szimmetrikus elrendezésű, egyemeletes kis palota nyújtja, amelynek viszontagságos története a műemléki-régészeti feltárás során számos új adattal, lelettel gazdagodott. Az épület a negyeden belül városképi szempontból is jelentős, az egykori fallal övezett város történetében pedig fontos gazdasági funkciót töltött be. Az Országos Műemléki Felügyelőség javaslatot tett az épület hasznosítására, de mindenek előtt védetté nyilvánította. Számos alternatívát dolgoztak ki, amelyek szinkronba hozhatók voltak az egész káptalandombi negyed teljes rekonstrukciójával. Végül az illetékes szervek múzeumi célra történő felhasználás mellett döntöttek. Ennek szelvében indult meg előbb a tervezés, majd 1973. táján a régészeti kutatás, feltárás.¹

AZ ÉPÜLET TÖRTÉNETE

Az ásások T. Szőnyi Eszter és Tomka Péter irányításával kezdődtek meg. A legrégibb leletek a korai római korra utaltak s egyértelművé tették, hogy e helyen szinte megszakítás nélkül nagyjából azonos – gazdasági – rendeltetésű építmények rétegződtek egymásra. A következő szintek értékelhető

anyaga tovább erősítette az épület gazdasági jellegére vonatkozó megállapításokat, s körvonalazódtak egy kettős veremsor határai.²

Még foghatóbb eredményeket hoztak a falkutatások, amelyeket Gergelyffy András vezetett. A megmaradt és kibontott falrészletek egyértelműen bizonyították, hogy a mai ház elődje és magja a XV. században épült, gótikus stílusban. Északi homlokzata a jelenlegi, tengelyt képező hosszanti fal volt, s a tér felé néző oldala is jóval hátrább húzódott a mainál. Már akkor is három szintje volt: pince, földszint és emelet. Az említett északi fal földszintjén csúcsíves ajtót és egyenes záródású gótikus ablakot, az emeleti részen csúcsíves nyílást tártak fel. Ezeket a helyreállítás során megőrizték, s a kiállításban új funkciót is kaptak. Bemutatásra került a valaha a ház előtt lévő, a mai pincéből lemélyített XV. századi hengeres kút is.³ A telek mélysége felé húzódó pincét egykor gerendafödém fedte le. Előkerültek e gerendákat tartó konzolok és a szellőző nyílások is. A boltozást valószínűleg 1634 körül végezték, Sennyey István püspöksége idején. Guary Pálnak címzett utasítása a munka megkezdését sürgeti és nem hagy kétséget a pince rendeltetését illetően sem: „az meli pincébe magam számára való borokat kell tartani és nagyon oltalmazni.”⁴ A keresztirányú, az oldalszárnyak alá elkeskenyedve átnyúló pinceszakaszok valamivel későbbi építőtevékenység eredményei. A gyakori átépítés jele az a néhány, kutatóárkokból előkerült borda- és párkánytöredék, amelyeket a nyitott szárnyban helyeztek el.

A fontos szerepet betöltő épületegyüttesre vonatkozó adatok meglehetősen szűkösek. Az első írásos feljegyzés az 1567-es városi telekkönyvben található. Ebből kiderül, hogy a maihoz hasonló méretű telken álló ház a püspöki udvarbíró lakhelyeül szolgált.⁵ Hét évvel korábbi az a döntés, amely kétszáz évre akaratlanul is megemeli a kis palota rangját. Védelmi okokra hivatkozva Eck Salm, a vár parancsnoka I. Ferdinánd utasítására kitelepítette a püspökséget a Rába-Mosoni-Duna szegletben emelkedő Püspökvárból. Helyére a katonaság és a parancsnokság költözött. A kor szokása szerint, a győri püspökök az egyházi és világi hatalomban jelentős szerepet játszottak. Egy időben több tisztséget is betöltöttek, sokrétű feladatokat oldottak meg. A „győri püspök” címet mintegy mellékesen viselték. Ritkán tartózkodtak huzamosabb ideig az egyházmegye székhelyén. Delphini Zakariás bíborosként Bécsben élt. Lépes Bálint a kalocsai érsek titulusa mellé a királyi kancellár címet is viselte. Sennyey István is inkább diplomáciai ügyekkel foglalatzkodott, de ő gazdaként törődött az egyház ügyeivel is.⁶ Am ha mégis erre vetette őket sorsuk, akkor a „szegényes és szűk győri rezidenciában”, a jószágkormányzó házában vettek szállást. Ez a szokásuk lehet gyökere annak a hagyománynak, amely püspöki palotaként tartotta számon a kis épületet.

1617-ben újra lajstromozták a városban lévő telkeket, épületeket. A telekkönyvben található bejegyzés valamivel pontosabb és bővebb, mivel a Szent Ágoston utcában lévő udvarházhoz tartozó kétszáz négyszögölnyi területről is említést tesz.⁷ Hasonló tartalmú az 1703-as bejegyzés is. Sennyey István már említett, 1634-ben kelt utasítása pedig arról tudósít, hogy az épület egy részében deákoknak rendeztek be szállást. S azt is megtudjuk, hogy akkoriban képfaragót (szobrászt) foglalkoztattak, aki

hársfával dolgozott.⁸ Még egy jelentősebb építőmunkáról van adatunk. 1711 körül a komolyabb erősítési műveletek halaszthatatlanná váltak. A süllyedő alapfalakat stabilizálták, s bizonyos bővítéseket is ekkor végeztek.

1744-ben visszanyerte eredeti rendeltetését az épület. A püspökség ismét beköltözhetett régi otthonába, a Mária Teréziától visszakapott, katonai szempontból már csökkent jelentőségű Püspökvárba. A kis palotában újra az igazgatás, a gazdálkodás ügyeit intézték. A pincében bort érleltek, a börtöncellákban – a téglákba vésett feliratok tanúsága szerint – renitens jobbágyokat, cselédeket fenytettek.

Hat évtized telik el újra, míg hírt találunk a káptalándombi házról. 1809-ben idegen seregek ostromolják a várat. Napóleon ágyúi törlik a falakat, tetőket. Sok kárt okozó bombáik nem kímélik meg a palotát sem. A lövedékek felgyújtották és teljesen leégett. A lendületet kapott városépítéssel összefüggésben Vilt József püspök 1811-ben helyreállíttatta. Akkor kapta klasszicista homlokzatát, vakolatdíszzeit. Erre a munkára emlékeztet a nagy vörösmárvány tábla felirata, amely a tér felé eső homlokzatot díszítette az első emelet magasságában. Most a déli, udvari homlokzaton, a bejárat mellett betűzhetjük a furcsa táblát. 1950-ig egyházi célokat szolgált az épület, majd lakásokat alakítottak ki. Állaga fokozatosan romlott. Afféle nyomortanya, műhelyek, lomtár húzódott meg az omló vakolatú falak mögött a helyreállítás kezdetéig. 1970-ben romossá nyilvánították, majd két év múltán bérbe adták egy tervező vállalatnak. 1974-ben elhagyták utolsó lakói, s a következő év áprilisában intézkedtek a SZÖVTERV ekkor még ideiglenesnek vélt kihelyezéséről is.

A MÚZEUMALAPÍTÁS ESEMÉNYEI

A megyeszékhely kulturális életének jövője szempontjából döntő fontosságú lépésre szánta el magát Győr megyei Város Tanácsa. 1973. június 29-én a Végrehajtó Bizottság határozatot fogadott el Borsos Miklós szobrászművész, Kovács Margit kerámikusművész alkotásainak és a Madách-gyűjteménynek az elhelyezéséről. A június 26-án kelt előterjesztést a tanácselnök tette, de a kezdeményezés érdeme Farkas Tiboré, aki a tanács elnökhelyetteseként próbált kapcsolatba lépni a „hazatelepülés” gondolatával foglalkozó két művésszel, valamint a Madách-gyűjteményt őrző Szabó József irodalomtörténésszel. A város ilyenirányú erőfeszítései korábról keltezhetők, hiszen Kovács Margitnak már 1971-ben, nagyszerű győri kiállítása alkalmával ajánlatot tettek életműve letelepítésére.⁹ Az akkori elgondolások szerint a Napóleon-házban kapott volna otthont a kerámia-anyag. A művésznő azonban még nem érezte aktuálisnak a múzeumalapítást.

Feltehető, hogy a 700. éves jubileumi év művészeti rendezvényeinek sikerén felbuzdulva merült fel egy eléggé bizonytalan körvonalú elképzelés is. A városból, illetve a megyéből elszármazott művészek múzeumát szerették volna megvalósítani. A terv akkor meglehetősen illuzorikusnak látszott, hiszen

alig kezdődött meg az „elszárazítottak” felkutatása. Az esetleges nagyszámú alkotás elhelyezésére sem voltak meg a megfelelő feltételek. A gondolat mégis megtetszett az akkoriban Győrött, köztéri szobrai megbízása dolgában megforduló Borsos Miklósnak, s úgy nyilatkozott, hogy „szívesen adja múzeumi célra” itt készült és megőrzött alkotásait.¹⁰ Tulajdonképpen, e mozzanattól számíthatjuk a kezdeteket. Megbeszélések, levélváltások követték egymást. Elképzeléseket egyeztettek, mígnem 1972 őszén megérkezett a városi tanácshoz Kossuth-díjas szobrászunk levele, amelyben közölte: felajánlja műveit Győr városának állandó kiállítás céljára. Hasonlóan nyilatkozott Kovács Margit és Szabó József is.

Az elhelyezéseket illetően több javaslat merült fel. Borsos műveit előbb a Káptalandomb déli feljárójánál, a Sforza-bástyának támaszkodó emeletes polgárházban akarták elhelyezni. Októberben már a Martinovics téri megoldás került előtérbe. A következő év elején alternatív javaslatként felvetődött a Múzeum Képtárának akkor raktári célokat szolgáló két helyisége is. Végül a Martinovics téri „udvarbíró háza” mellett foglaltak állást az illetékesek. Olyan képtelennek látszó ötlet is felmerült, hogy a helyreállítás után a földszinten berendezendő kiállítás fenntartásának költségeit az emeletre visszaköltöző tervező vállalat bérleti díjaiból fedezték. Az élet azonban mást diktált.

Az említett végrehajtó bizottsági ülésen Farkas Tibor javasolta „állandó jellegű kiállítóhelyiségek kialakítását” és lépéseket a szükséges engedélyek beszerzésére. Felsorolt néhány olyan alkotást, amelyeket a művészek korábban készítettek és azok a felajánlott anyag részét képezték.¹¹ A tanácselnök előterjesztéséből pedig az is kiderül, hogy „a város kulturális életét és annak színvonalát jelentős mértékben emelő három gyűjtemény elhelyezése és a lakosság részére történő bemutatását szolgáló kiállítási helyiségek biztosítottak, a fenntartásukkal és működtetésükkel kapcsolatos előzetes tervek elkészültek.”¹² Állást kellett foglalni abban a kérdésben is, hová tartozzanak a gyűjtemények. Figyelmen kívül hagyva az akkor már kialakult múzeumi struktúrát, úgy vélték: az lenne a jó megoldás, ha „a kiállítóhelyiségek szervezetenként a folyószámlás intézményként már működő kiállítási csarnok irányítása alá kerülnének, oly módon, hogy annak vezetője állandó főfoglalkozású dolgozó lenne”.¹³ Később a sok módosulás e kérdést is megnyugtatóan oldotta meg.

Ilyen előzmények után született meg a határozat arról, hogy a felajánlóknak a tanács köszönetet mond értékes ajándékaikért. Az elnökhelyettest az adminisztratív ügyek bonyolítására utasították, míg a művelődésügyi osztály a bérleti szerződések megkötésére, a költségvetések elkészítésére kapott felszólítást.¹⁴ Úgy döntöttek, hogy a kiállítási helyiségek elkészültük után azonnal megnyitásra kerüljenek. Ezeket a nagyon közeli határidőket azonban egyik esetben sem sikerült megtartani. A tények ismeretében nem is volt reális alapjuk.

Legegyszerűbben a Madách-gyűjtemény sorsa rendeződött. A kezdet kezdetén ezt a Borsos-kiállítással együtt szándékoztak megoldani.¹⁵ Végül is a Xántus János Múzeum Széchenyi téri épületében kapott megfelelő elhelyezést. Kovács Margit kis kollekciója a viszonylag gyorsan elkészült Kreszta-ház padlásterében kapott otthont, s itt nyílt meg 1974-ben a kis állandó kiállítás.

A legfogósabb gondnak a Martinovics téri palota bizonyult. A kutatás, feltárás, tervezés, majd a helyreállítás összetettebb feladatot jelentett és elkészülte nagyon elhúzódtott. Nem használt a tempónak a többszöri módosítás sem. Kezdetben a helyreállítás terveit a VÁTI-val szándékoztak elkészíttetni. Amikor a vegyes hasznosítás lekerült a napirendről, az Országos Műemléki Felügyelőség vette kezébe az ügyet. 1973 februárjában még úgy vélték, hogy a munkálatok az év második felében elkezdődhetnek. Márciusban egy levél tanúsága szerint már csak az 1974-es kezdésről lehetett szó. A földszint lakóit viszonylag könnyen sikerült távozásra bírni, a SZÖVTERV azonban nehezen mozdult. 1974-ben már sürgette a Műemléki Felügyelőség, de 1975 áprilisában még mindig akadályozta a folyamatos feltáró munkát. Az előbbi időpontban egyébként még mindig a Madách-gyűjtemény és a Borsos-anyag együttes elhelyezése volt napirenden. Sőt! az új múcsarnokot is ide szándékoztak telepíteni. Ennek az volt az oka, hogy egyenlőre csak a földszint megtöltésére látszott elégségesnek a Borsos Miklós által felajánlott ún. „régii anyag”.

Időközben szorosabbra fonódott Győr város és Borsos Miklós kapcsolata. Ebben kétségtelenül szerepet játszott a két köztéri plasztikára szóló megbízás. 1973-ban a szobrász váratlan betegsége ugyan veszélybe sodorta befejezésüket, végül mégis rátaláltak a megoldásra. 1976-ban elkészültek a szobrok. Az Ölelkező formák decemberben a helyére került, míg a Bartók-émlék 1979-ben épült fel. A készülődés éveit két kiállításon is szerepeltek Borsos alkotásai a városban. Előbb, 1974-ben a magángyűjtők birtokából kölcsönzött régi képek, domborítások, kisplasztikák kerültek bemutatásra a Tisztelgés a szülőföldnek című közös tárlaton. A hetvenéves mestert válogatott grafikáinak kiállításával köszöntötte és ünnepelte Győr.

Ahogy múltak az évek, lassan csak bontakozott az állandó kiállítás képe. A már említett kezdeti elképzelés szerint a Borsos Miklós által felajánlott anyag az épület földszintjét foglalta volna el. A nagyobb méretű szobrok a déli, nyitott fészkerbe kerültek volna felállításra. Az emeletre kigalériát terveztek és itt kialakítandó raktárakkal szerették volna csökkenteni a múzeum nyomasztó raktárgondjait. Bizonytalan volt továbbra is az átadandó művek mennyisége, helyigénye. Ez némileg hátráltatta a végleges tervek kialakítását. 1978-ban mégis előrehaladott állapotba került az épület. Kialakultak a teremsorok. A tervek érzékelhető formát öltöttek. Az utolsó építési szakasz kezdete előtt „szemlére” hívta meg a művészt a város és a tervező, kivitelező szakemberek. Vendégünk elégedetten járta végig az új szerepre készülő múzeumépületet, majd megszületett a döntés: olyan mennyiségű anyag áll rendelkezésre, amely megtölti az egész palotát. Meglódult a művész képzelete is. Már a helyszínen felvázolta, mit, milyen csoportosításban helyezze el. A jelenlévő tervezők ismét a módosításhoz fogtak, most már Borsos elgondolásait, a múzeum rendeltetését és igényeit messze figyelembevéve, alakították ki a közlekedő utakat, faláttöréseket, s jelölték meg a kis szobrok, portrék számára a szükséges konzolok helyét, az irányítható világítótestek tartóinak, csatlakozóinak végleges rendjét. Újra és újra kitűzték a múzeum megnyitásának időpontját, míg végre rögzíteni lehetett az utolsó határidőt.

Borsos Miklós, ígéretéhez híven — „ha valóban elkészül az épület, életművemmel töltöm meg” — neki látott a véglegesnek szánt anyag összeállításának. Listák sora született, s kelt útra. Ezek mindegyike más és gazdagabb volt, mint az előző. Az anyag leszállításakor végül 83 szobor, 45 dombormű, 16 olajfestmény és 208 grafika került átadásra. A Xántus János Múzeum — a Múzeumi Osztály által biztosított összeg terhére 120 érem és egy szobor (Primavera) bronzbaöntését végeztette el. Ezek azonnal múzeumi tulajdonba kerültek, míg az előbbi alkotások megbonthatatlan letét formájában kerültek az új gyűjteménybe. Később még a pécsi Janus Pannonius-szobor 1/2 méretes figurája is kiöntésre került. A szerződésbe foglalt kívánság szerint az egész kollekció helyhez kötött, elidegeníthetetlen. Kivételt a grafikák képeznek. Ezekből a múzeum égisze alatt kiállítások rendezhetők.

A GYŰJTEMÉNY OTTHONA

A különös szerkezetű, fekvő, háromágú fésűre emlékeztető alaprajzú épületcsoport a székesegyháztól keletre, a régi várfal irányába emelkedő lejtős térszín alján áll. A körülötte lévő koros épületek mind magasabban vannak. A fő tömeget és egyben tengelyt is képező palota hajdan vakolatdíszekkel tagolt főhomlokzata a helyreállításkor leegyszerűsödött. Most a tagolást csupán két sorban négy-négy vakolatkerettel szolidan kiemelt ablak négyszögei jelentik. Sienai föld színezésű falsíkot egyszerű profilozású, fehérre meszelt ereszpárkány szegélyezi. A lábazat enyhén hússzínű csiszolt kőlapokból készült. A párkány fölé vörös cseréppel fedett, végén csapott, ún. kontyvető emelkedik. Hátsó vége a szomszédos emeletes ház tűzfalának támaszkodik. A főhomlokzat déli és északi sarkához egyenes lefedésű, barokkos díszítésű vörös márvány kapukeretek támaszkodnak. Jellemzőjük a felső sarokba illeszkedő két-két csigás vonalú konzol-elem és a lábazatokat erősítő, támasztó kúpos kerékvető sarokkövek. A nyílásokat négyzetes vörösréz lemez kazettából szerkesztett, sima felületű, ketté nyitható kapuval zárták le.

A mellékszárnyakat a tér és a két párhuzamos utca oldaláról csaknem az ereszpárkány magasságig felfutó fehér tűzfalak határolják. A síkok egyhangúságát barnára pácolt, a felső szinten zsalugáteres ablakok oldják fel. A két hosszanti belső udvart közrefogó szárnyak tetőzete befelé lejtő féltető. Az északi részt beépítették. Itt négy, galériás vendéglakást alakítottak ki. A déli oldalon csak részben végeztek beépítést. Ide irodát, raktárhelyiséget és a fűtőközpontot tervezték. A hosszanti, nyitott fedélszék alatt a kiállítás részeként nagyobb szobroknak szánt teret hoztak létre. A fehér fal, a vöröstéglás padozat jól harmonizál az udvar bazaltkocka kövezetével, a tetőzet lefedésével és kis zöld kerttel.

A déli kapu alól lépcső vezet a főépület alá. Előbb a térrel párhuzamos, fiatalabb boltozott pincerészbe jutunk. Belépve, jobbra láthatjuk meg a már említett egykori kutat. Áttörésen jutunk a nagyobb terembe, amely hangulatával, építészeti kiképzésével (rusztikus falak, boltozás), berendezé-

sével reprezentatív célokat szolgál. Az északi oldalon lépcső vezet fel az udvarra. Most egyetlen funkciója a jó levegőcsere.

A hajdani deákok háza¹⁶ földszintjén öt kiállítóteret alakított ki a tervező, Hulyák Anna. A hátsó traktusban a gondnoki lakás kapott helyet. A tágas előtérből nyílik a ruhatár és itt találjuk a pénztárt is. Az emeletre érdekes, betonplasztikába foglalt fa csigalépcső vezet fel. E szinten hat, méreteiben is impozáns terem szolgálja a kiállítást. Az oldalszárny tetőterében raktárak, mosdó talált helyet. A külső és belső terek önmagukban is megkapó esztétikai élményt nyújtanak. Az emberre szabott méretek otthonosságot kölcsönöznek az egész együttesnek és a részleteknek. Ahány nézőpont, annyi új meg új térélmény! Ebben szerepet játszik a természetes fény játéka, a kapcsolódó terek ritmusa, az egyszerű és nemes anyagok mértéktartó aránya (vörösmárvány, pácolt fa, fehér fal, nyers felületű vakolat, vörösréz, beton stb.), s a kiállított művekkel létrejött természetes harmóniája.

A KIÁLLÍTÁS

A Borsos-kiállítás megszületését egészében és részleteiben számos rendkívüli, a szokottól nagymértékben eltérő mozzanat kísérte. Az épület elhúzódo helyreállításán kívül is egy sor bizonytalansági tényezővel kellett számolni. A változó tervek, az anyag alaposabb ismerete nélkül lehetetlen volt kidolgozni a kiállítás koncepcióját és elkészíteni a minden részletre kiterjedő forgatókönyvet. A művész vállalta személyes közreműködését a rendezésben, így méltányolni kellett álláspontját: bőven lesz kiállítandó munka, de a helyszínen döntsük el, mit és hová helyezünk el. Ez nem jelentett teljes spontaneitást, hiszen az életmű egészét többször volt alkalmunk felmérni, s a művek csoportosításának gondja már jóval korábban foglalkoztatta a mestert is: „...az anyagot...ciklusokra osztottam, minden terembe vagy helyiségbe egységes periódusok munkái kerülnének. Pl.: Erató; Ligheák; Állatok; Növények; Pieták; Portrék; Fejek; és mindenhová a rokon rajzok, domborművek”.¹⁷ Hasonlóan foglalt állást később a helyszínen is. Talán ez a szokatlan rendezési elv magyarázza, hogy a végleges megoldás során a súlypontok képzésében sikerült a legteljesebb összhangot megteremteni, a műveknek legalkalmasabb tereket kiválasztani, bár ez nem egyezik meg teljesen a művész korábbi elgondolásaival. A letétbe helyezett anyag kiemelkedő darabjai olyan szervező-rendező erőt sugároznak, hogy a vonzásukba sűrűsödő egyező, s eltérő műfajú alkotásokkal teljes egységre tudtak lépni.

Már a kapu alól megkapó látvány tárul a belépő elé. Az udvar mélyén, kis zöld kerttől övezve áll a kötényéből rózsákat osztó Primavera bronzfigurája. A nyitott szín falán négy monumentális méretű és hatású domborítás sorakozik. Odább a Sírátás című szobor, míg a hátfal előtt román stílusú bordatöredéktől övezetten Janus Pannonius alakja húzódik meg. Az udvarról tisztos méretű üvegajtón jutunk a múzeum előterébe. A márvány padozat, a rusztikus bútorzat — Mezey Gábor munkája —, ünnepélyességet kölcsönöz a boltozott helyiségnek, de ezt rögtön feloldja a tér mélyén lévő ablak-

nyílás négyszöge. Talpán a Ficánkoló deflin játékos S figurája hajladozik. Távlabbra tekintve, nagy üvegfalon át a vendég-szárny osztásai, a kert zöldje, a cserépvirágok lila színe kínál foglalatosságot a szemnek. A ruhatár után fényözönbe lépünk. Közvetlenül előttünk a korai Lányakt áll, hátul az Alvó lovasok (1939) című rézdomborítás sötétre érett négyszöge komorodik. Az ablak két oldalán az Éjszaka (1957) és a Nappal (1957), balra egy könyöklő, fehéren fénylő fekvő Női akt vonja magára figyelmünket. Borsos 1930 körül pasztózus vonásokkal drámai hangolású tusrajzokat készített. A falon ezekből sorakozik néhány darab. Itt van bezárkózottságot kifejező Önarcképe is, ugyancsak tussal. Szomszédságában két jellegzetes régi győri figurát, Albert Andor szobrászt és Farkas Béla hegedűkészítőt megörökítő rajza függ. Nagyon korai bazalt leányfejek, a gótikus ablakban a fekete Bivalyfej tanúskodik még, kisebb rézdomborítások kíséretében a kezdeti lépésekről.

A következő terem a „nő”, az anyaság, a hűség előtti tisztelgés jegyében szerveződött egységes karakterű „kompozícióvá”. A centrumban a Pannonia fehérlő márványpiramisa emelkedik. Klasszikus formáin, lágyan omló redői hajlatán finom reflexek fénylenek. Vele szemben a vörösmárvány Anyaság (1967) kerekded formái záródnak szigorú, szemérmes és mégis büszkeséget kifejező tömbbé. A konzolokon női fejek (Buba stb.), köztük a kiemelkedő Nő kalappal (1968), s a Nő medalionnal (1960) helyezkednek el. Újabb márványportré mellett lépünk a pályakezdés emlékeit őrző szobába. Első, nagyon is kifejező Önarcképe fogad (1935), amelyet Kassák „feltűnően kész és nagyszerű alkotásnak” minősített.¹⁸ Erőtől duzzadó női aktok, s az egyszerűségében is megkapó és monumentális 1942-es Madár mögött apró festmények idézik meg a művész ifjúkorát. Romantikus hevülettel felrakott „lélek-tanulmányok”, városszéli részletek juttatják eszünkbe: Borsos Miklós festőnek készült korai győri évei alatt. Néhány jól megfigyelt részlet a Káptalandomb ódonsága iránti vonzalmáról árulkodik. Talán stílusos arra utalunk, hogy a múzeumhoz vezető egyik út éppen a megfeszített Lépcsőközön át vezet. Sokszor koptatta lépcsőit, a síkatorok macskaköveit (belőlük szobrot is faragott!) apja műhelyéből Révfa felé hazatérőben.

A földszint északi fülkéiben az egészséges nőiességet árasztó Napozó, néhány kisebb zöld trachit-szobor, a Bivaly és a fekete Fekvő alak talált megfelelő szép környezetet. A pihenőben Dobos Lajos jól jellemző portré-fotóival találkozunk. Csúcsíves nyíláson átbújva lehet elérni az emeletre vivő lépcsőt. A hajlat után – emelkedve – az Egyhúrú himnusz magasodik fölénk. Jobbra fekete ecsetrajzsorozat, hátul a Hegedű születése, meg a kis bronz Beethoven-büszk hozza tudunkra: a zenével bensőséges viszonyban élő művész szellemisége lengi körül az alkotásokat.

A „nagy fehér márványok” termébe fordulva ismét a szobrász arcvonásai köszöntenek ismerősen. Portrészobora a szó valódi értelmében visszatalált az ábrázolt, ifjúkori tettei színhelyére. A hajdan itt lévő lakásban nemcsak megfordult Borsos Miklós, hanem egykori lakója – Valentin Károly – megbízásából, a szobrászathoz közelálló munkát is végzett: egy faragott asztal szegélydíszeit kellett kivésnie az ifjú vésnöknek. Akkor a megrendelő nézhette elégedettséggel az elvégzettek, most a szobrász tekinthet hasonló érzésekkel szülőtteire. Tapintható közelségben sorakoznak a Sibilla

Pannonica, a Napbanéző, a Luna, a Csíra. Az ablak világossága felé tekint a fényre, melegségre áhító Lófej (1960). Külön fal előtt Egy bronz arcmása, Ilyés bölcs tekintetű márványfeje és két tusrajz idézi fel a barátok vonásait, a „Balaton világát”. Ha még fokozható a szobrok hatása, úgy az a térre tekintő teremben csúcsosodik ki: a Vénusz születése, az Ifjú párka, a Madár tojással, a zöld Lighea és a fehér Feminin, masculin napkoronggal, Borsos Miklós szoborteremtő erejének, akaratának tetőzését jelképezi. Kontraszként kis szobrok — három mintázott bronz — állnak a „régii homlokzat” konzoljain. Drámai erő sugárzik az Orfeusz és a Nagy véres mértírum köré csoportosuló művekből. A Sebesült ló fájdalma, a Siratóasszony sötét gyásza, Radnóti vértanúsága mögött, megélt nagy tragédiák, szenvedések élménye húzódik. Ez a terem: szülők, barátok, neves és névtelen elődök emléke előtt tiszteleg.

Az emelet utolsó termeiben a Parnasszus szent hegye, a múzsák és az érmeek várnak a látogatóra. Előbbiek bronzba öntve, lemezbe kalapálva és vésve, papírra nyomva ölelik körül füzéreként Apollón trónját, amely alkalmasint egy tihanyi tufatömbön emelkedik. Az érmeek Borsos „ötödik mesteriségét” reprezentálják: legszebb érmei öt tárlót töltenek meg, emberi-művészi-szellemi tartományainak hű térképét, határait vetítve elének. A falakon újra csak muzsikusok jelennek meg — lemezbe kalapálva. Amott egy pajzán faun incselkedésein derülhetünk. A sarokban felkiáltójelként a Termékenység figyelmzett a természet, az élet szakadatlan folyamatosságára, a mindennapok valóságában rejlt szüntelen megújulás lehetőségére.

Két azonos gondolatot megjelenítő szobor közé feszül e házban, Borsos Miklós életművének íve. Az út elején álló primavera alakja valóságosabb, minden szépségével együtt is prózaibb, vagy inkább illusztratívabb jellegű. A Termékenység áttételesebb, szobrászi megfogalmazása elvontabb, tisztább, éteribb. Az elsőtől eljutni az utolsóig — ebben segít ez a kiállítás.

HOGYAN TOVÁBB?

Bevezetőnkben említettük, hogy a Martinovics téren megvan egy étellel tölthető kulturális centrum lehetősége, amelynek feladata lényegesen több lehet, s kell is hogy legyen, mint pusztán egy kiállítás. Bázisává válhat a tudományos kutatásnak is. Borsos Miklós nem egyszerűen csak egy a magyar szobrászok között. Komplex jelenség, aki adott, s még sokat adhat a magyar kultúrához. Mozgató rugóinak, összetettségének, eredményeinek tanulmányozása, vizsgálata, feldolgozása bőséges feladatot, munkát kínál. A döntő segítséget ehhez az életmű jelenleg itt lévő (s esetleg még teljesebbé tehető) része adja.

További támpontokat nyújthat a roppant gazdag dokumentációs anyag. A gyarapodás lehetőségei e téren is valóságosak. Borsos kiterjedt levelezése, esetleg az általa illusztrált könyvek megszerzése, begyűjtése szinte teljessé teheti a gyűjteményt.

Az építészeti környezet a kamaramuzsikálás számára kínál új helyszínt. A „győri zenei nyár” rangos programja lehet az esti muzsika, a zenés tárlatvezetés, amely valóban többretegű művészi élménnyel gazdagíthatja a vendégeket. Gondolni lehetne irodalmi pódium-műsorok rendezésére is. Mindez kiegészítheti, színezheti, gazdagíthatja a tárlatnézés perceit, óráit.

S a távoli jövő?

A Káptalándomb teljes rekonstrukciója után — ha a tervezett további múzeum-egységek is megvalósulnak — valami egészen sajátos helyi karakterű élményláncolat részévé válik a Borsos Múzeum. Képzeljük csak el! A látogató a Köztársaság tér barokk-rokokó élménye után belép a Sforza-bástya kapuján, végighalad a kazamatarendszer járatain, megtekinti a kőtárat, majd a cserépkályha-gyűjteményt. A másik kapun kilépve, elé magasodik a székesegyház a Szent László-hermével és a Maulbertsch-freskókkal. Választhat: ide tér-e be, vagy az egyházi kincsek gyűjteményével ismerkedik. Elhalad az új vendégház előtt, megtekinti a Borsos-kiállítást. Lefelé ballagva még felüldülhet Kovács Margit kis gyűjteményében. Egy jó ebéd után pedig a múzeum kiállítása, majd a Patika Múzeum következhet, ...s ki sem kellett mozdulni a régi vár környezetéből!

A láncból ma még fontos szemek hiányoznak. Borsos Miklós életműkiállítása azonban megvalósult álom, kiemelkedő értéke a magyar kultúrának.

FORRÁSOK

1. Kriszt György kézírata
2. Jelentés az ásatásról, XJM RA 63–76. sz.
3. Kriszt gy. i. m.
4. Sennyey István utasítása győri udvarbírájának; Közli a Győri Szemle 1931. 43. o.
5. GySML 1. sz. Győr Városi Levéltára 1567-es telekkönyv
6. Szabady Béla: Győri kancellár-püspök, mint gazda a 17. században Gy. Sz. 1931. 37. o.
7. GySML 1. sz. GyVL 1617-es telekkönyv
8. GySz. i. 1931. 43. o.
9. Dr. Dávid Lajos szóbeli közlése
10. Kisalföld, 1972. július 11.
11. Győr Város Tanácsa VB. ülésének jk. (1973. június 29.)
12. A tanácselnök előterjesztéséből (1973. június 26.)
13. Lásd 12. jegyzet
14. 98/1973. sz. VB Határozat 2–3. pont
15. Élet és Irodalom, 1973. augusztus 4.
16. Gy. Sz. i. 1931. 43. o.

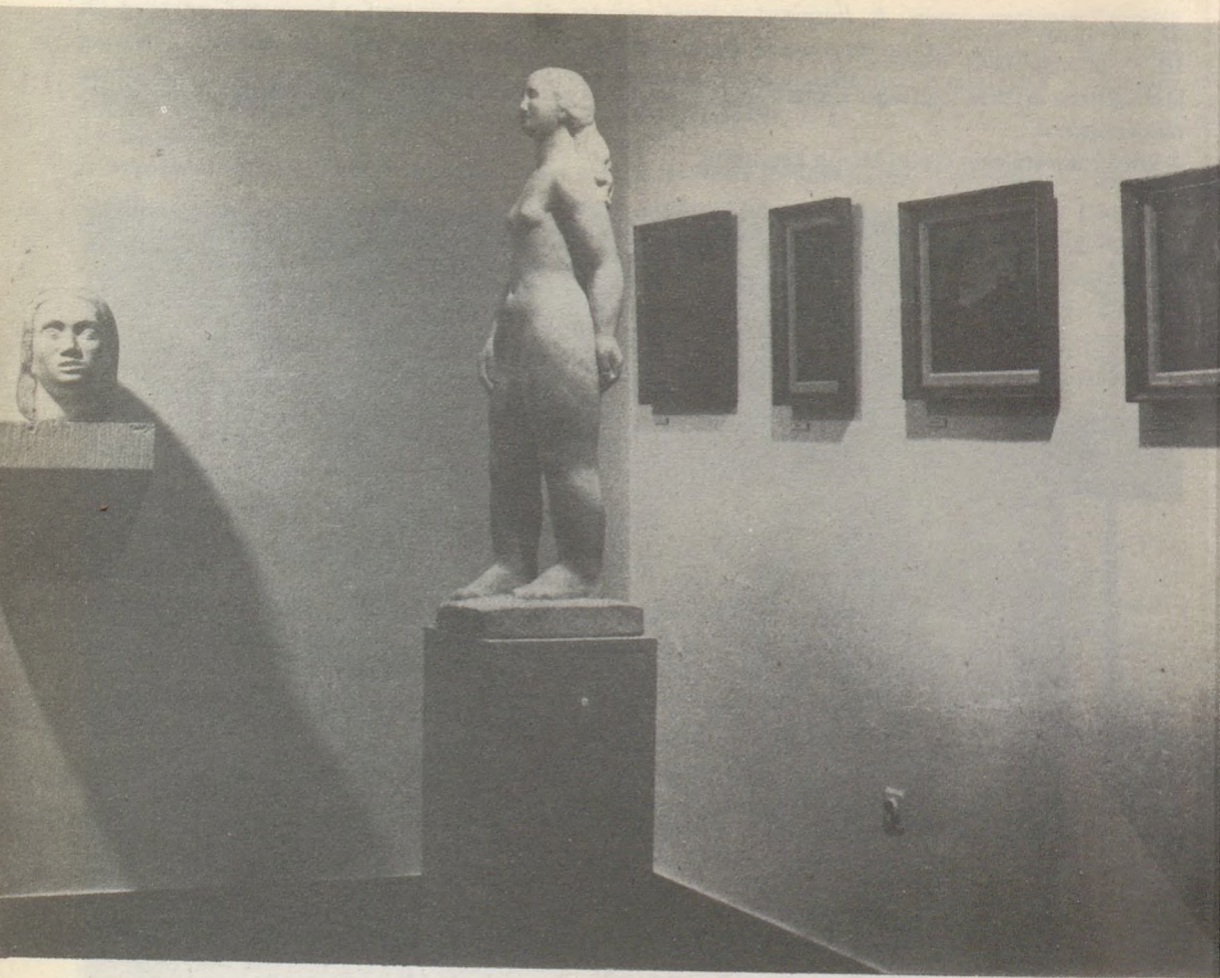
17. Idézet egy levélből

18. Kelet Népe 1941. március 15.

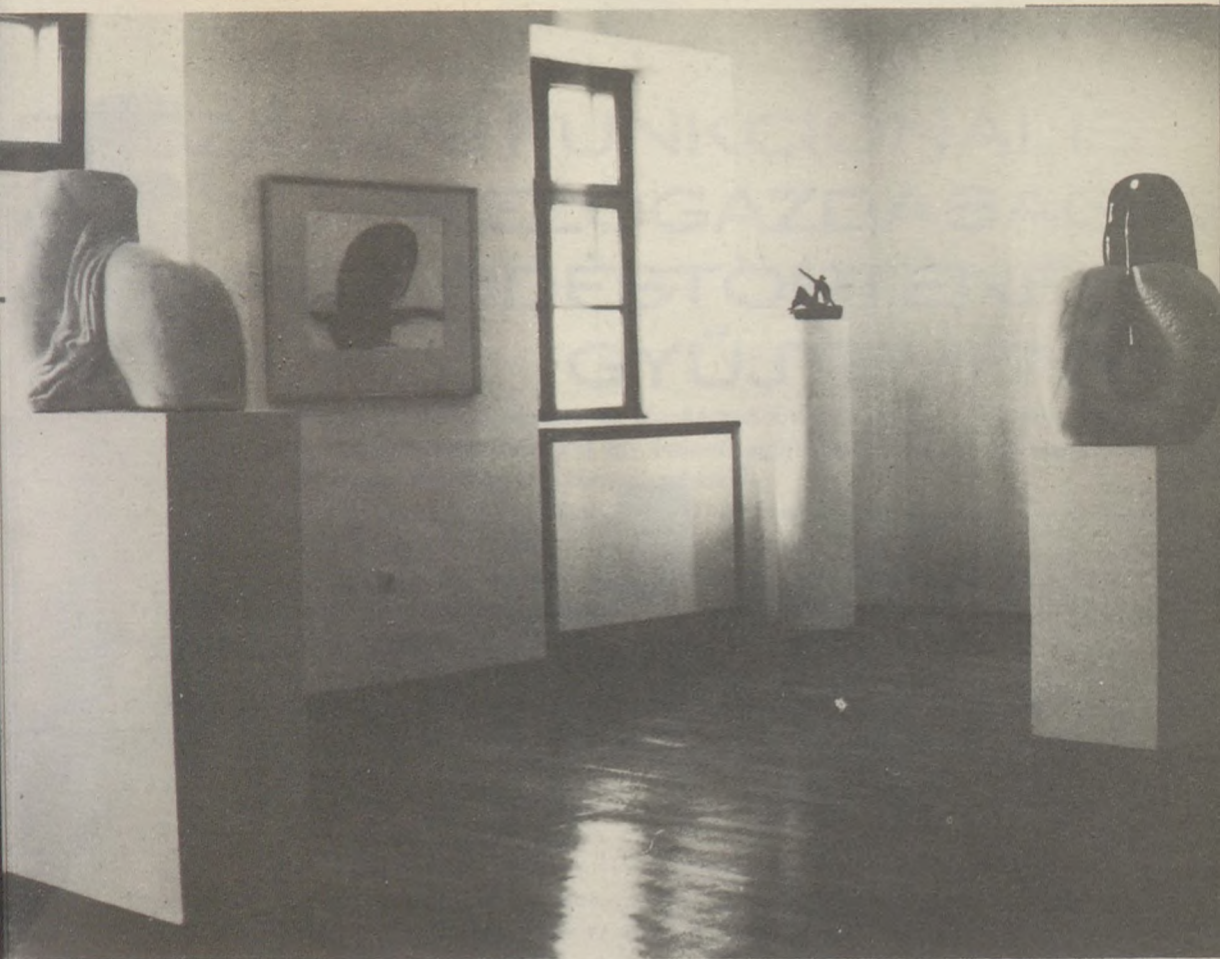
Munkámhoz értékes segítséget kaptam Dr. Kovács Lajos osztályvezetőtől és Dr. Gecsényi Lajos levéltárigazgatótól.

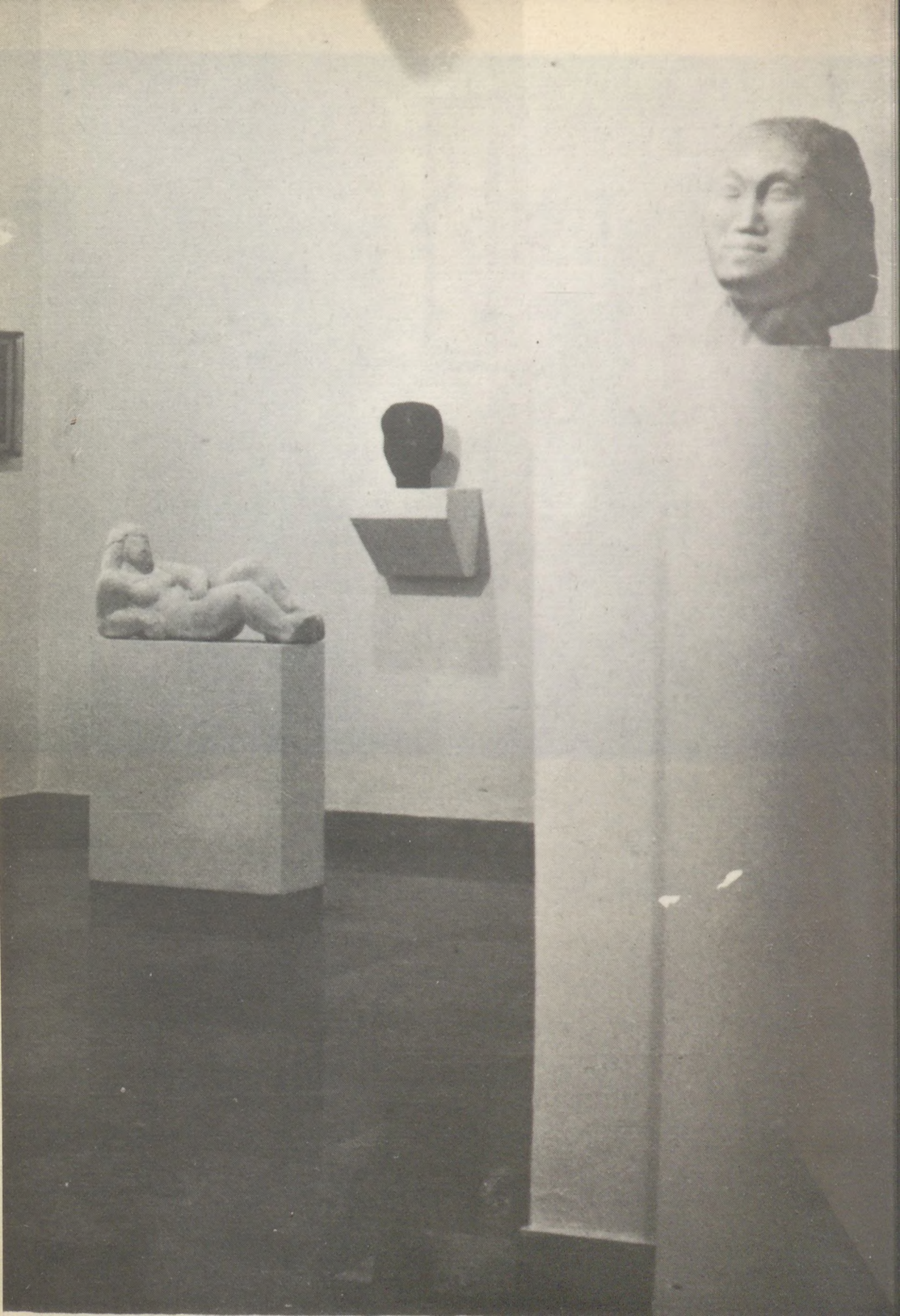
A közölt felvételeket Győri Margit készítette.

ORSZÁGOS FUNKCIONÁLIS MEZŐGAZDASÁGI GÉPFEJLŐDÉSTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

A Kétegyházi Mezőgazdasági Szakmunkásképző és Munkástovábbképző Intézet (Dél-Békésmegye, Gyula város szomszédságában, 13 kilométernyire) egy évtizede gyűjti össze a termelésben már nem használatos, muzeális jellegű mezőgazdasági erő- és munkagépeket.

Kezetben csupán „hobbynak” nevezhető gyűjtést a múlt iránti tisztelet vezérelte, amit az intézet néhány lelkes, a múlt gépeit is szerető és megbecsülő dolgozója végzett.

A gyűjtőmunkát 1976-tól fokozatosan követte a gépek helyreállítása, felújítása és üzembehelyezése is. A felújítótevékenységet két szakoktató vezetésével a növénytermesztő gépész szakmát tanuló fiatalok gépfejlődéstörténeti szakkörei végezték.

1977 áprilisban az intézet fennállásának 25 éves jubileumi évfordulóján már üzemelő „gépmatuzsálemek” felvonultatásával mutatkoztak be a szakkörök tanulói. Ma 1980-ban négy gépfelújító szakkör működik, de bekapcsolódnak ebbe a tevékenységbe a különböző munkástovábbképzési tanfolyamok hallgatói is.

A magyar mezőgazdaság technikai fejlettségét, az eddig megtett utat igazán csak úgy tudjuk nyomunk követni, ha feltárjuk és megismerjük annak múltját, a fejlődés útját. Ha a technikai fejlődés menetét az eszközön, gépeken keresztül kívánjuk rekonstruálni, lemérni, akkor ennek alapvető követelménye, hogy a még megtalálható gépeket, eszközöket, dokumentációkat, történeti elbeszéléseket összegyűjtjük és alkalmassá tegyük azokat a fejlődés megismerésére, bemutatására. Az összegyűjtött eszközök és gépek csak akkor szolgálhatják a fenti célkitűzéseket, ha azokat a legkülönbözőbb módszerek segítségével feltárjuk, hogy közérthetően, meggyőzően mutassák be Magyarország agrárgépészeti fejlődését.

Ezeknek a feladatoknak a megoldásához fogott hozzá a Kétegyházi Mezőgazdasági Szakmunkásképző és Munkástovábbképző Intézet. Alapvetően a gyűjtő és felújító tevékenységünket a nevelés-oktatás szférájába helyzetük. Nem kívánok itt, e helyen pedagógiai fejtegetésekbe bocsátkozni, de néhány alapvető kérdést meg kell említeni a – nevelőmunka oldaláról, – akár iskolarendszerű, ifjú-

sági,- vagy felnőttképzésről van szó. Az eltelt néhány év tapasztalata alapján megállapítható, hogy a gépfejlődéstörténeti szakkörök munkájában résztvevő tanulóknál a személyiség formálását új, pozitív hatások érik így, a megbecsülés, a közösségi munka, a kitartás, pontosság, lelkiismeretesség, a gép-, a múlt-, a hazaszeretete, erkölcsi és anyagi felelősségtudat, a szocialista tulajdon védelme stb. Ezek, a személyiséget döntően befolyásoló hatások nem a kötött, iskolarendszerű foglalkozásokon, a tanítási órákon jelentkeznek, hanem a szabadidős programban önként vállalt, hivatástudatból fakadó közös, alkotó tevékenység keretében. A gépfejlődéstörténeti gyűjtő és rekonstrukciós tevékenységünkben döntő fordulat 1977 áprilisban következett be, amikor Békés megye és a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium legfelsőbb párt és állami vezetői tekintették meg eddigi munkánkat. Még ebben az évben megjelent a 42/1977/XII.8./ MÉM-ÉVM-KM. sz. együttes rendelete, amely a magyar agrártörténeti emlékek fokozottabb védelme érdekében – a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának elnökével, az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal elnökével, valamint a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsával egyetértésben, egy sor fontos intézkedést foganatosított, a muzeális értékű, de eddig védetté nem nyilvánított, termelőeszköz jellegű tárgyak (gép, berendezés, szerkezet, szerszám, munkaeszköz stb.) vonatkozásában.

Az együttes rendelet nyomán a Kétegyházi Mezőgazdasági Szakmunkásképző és Munkástovábbképző Intézetet a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Miniszter 1978-ban agrártörténeti emlékhellyé nyilvánította és egyben a Magyar Mezőgazdasági Múzeumot bízta meg a szakmai felügyelet ellátásával.

1979 óta a Kétegyházi Agrártörténeti Emlékhely a Magyar Mezőgazdasági Múzeum – kihelyezett gépfejlődéstörténeti gyűjteményeként működik.

Feladatainkat a kutató-, gyűjtő-, rekonstrukciós- munkában és a feldolgozásban az alábbiak szerint végezzük:

KUTATÓ-, FELTÁRÓ MUNKA

Alapvetően fontos feladat, amit leegyszerűsítve úgy kell megfogalmaznunk, hogy a szó igazi értelmében vett nyomozás az ország egész területére kiterjedően. Tekintettel arra, hogy az agrárgépészeti emlékek 1950 előtti időszakból származó roncsainak, maradványainak stb. előkerülése többnyire tanyákról, eldugott falvakból várható, itt egyedül csak a „nyomozás” segít. Meg kell jegyezni, hogy agrárgépészeti emlékek, melyek 50–70 éves vagy régebbi múltba nyúlnak vissza – esetleg még néhány évig lesznek megtalálhatók, mert a fokozatosan lezajló hulladékgyűjtő akciók ezeket – ami még megvan és nyomára nem akadunk – megsemmisítik.

Az erő- és munkagépek vagy azok hiányos géptörödékei mellett összegyűjtjük a mezőgazdasági gépészeti vonatkozású feljegyzéseket, iratokat, dokumentációkat, elbeszéléseket.

A FELKUTATOTT AGRÁRGÉPÉSZETI EMLÉKEK BEGYŰJTÉSE

Erről a kérdéstről szükséges külön is szólni, tekintettel arra, hogy itt a fellelhető agrárgépészeti emlékek majdnem teljes egészében magántulajdonosok kezében vannak. Először is elismerés illeti őket, mert ami még megvan vagy már begyűjtésre került, nekik köszönhető, hogy egyáltalán megmaradt az utókor számára. Találkoztunk már munkánk során több olyan idős gépésszel, akik másodszor a MÉM-telepeken vásárolták vissza „szeretett” gépüket.

Ezért egyben a legnehezebb feladat a megtalált gépek megvásárlása. Ezek többnyire nem eladók, csak legfeljebb egy jobb, használhatóbb gépért elcserélhetők. Ebből következik, hogy szakköreinknek a gyűjtést, felújítást végzők lelkes gárdájának kétszeresen kell megdolgoznia minden gépért. Először ugyanis a termelő üzeimeink hulladékvas telepein kell olyan gépeket, géptöredékeket összegyűjteni, amelyekből még több darab összeépítése után használható gépet tudunk előállítani. Csak ezután kerül a gyűjteménybe — állami tulajdonba — az agrárgépészeti emlék, amit ugyancsak fel kell újítani és üzembe kell helyezni. Gyorsabb ütemű lehetne a fejlődés a gyűjtő és felújító munka területén, ha társadalmi, üzemi összefogás a cseregépek díjtalan juttatásával támogathatná a funkcionális mezőgazdasági gépfejlődéstörténeti gyűjtemény létrehozását.

A BEGYŰJTÖTT GÉPEK REKONSTRUKCIÓJA, ÜZEMBEHELYEZÉSE

A felújításhoz elsőrendű fontosságú feladat a vonatkozó műszaki dokumentáció beszerzése. Természetesen e nélkül is végezzük a felújítást, csak az lényegesen lassúbb, a gép teljes szétbontását igényli, mert a hiányzó műszaki leírás, méretezés stb. pótlása csak így oldható meg.

A felújítás fő műveleti sorrendje: hibafelvételezés, egyedi alkatrészgyártás, alkatrészfelújítás, burkolatok cseréje, pótlása, felújítása, összeszerelés, üzemi próba, korrózióvédelem, festés, üzembehelyezés, teljes műszaki leírás, fényképfelvételek elkészítése.

TARTALMI (TUDOMÁNYOS) FELDOLGOZÁS

Ahhoz, hogy az összegyűjtött agrárgépészeti emlékek valóban szolgálhassák célkitűzéseinket, hogy a múlt ismeretén keresztül a jelen megbecsülésére neveljen és tanítson, ahhoz nem nélkülözhető a tartalmi, tudományos igényű feldolgozás.

A feldolgozás elsődleges célja, tudományos megalapozottsággal, szemléletes módon bemutatni, hogy a magyar mezőgazdasági technikában döntő szerepet játszó erőgépek és munkagépek, hogyan jutottak el a mai fejlettségi színvonalra. A gépek változatos, nagy típuszámából először is ki kell válogatni,

meg kell határozni a fontosabb típusokat. Ezt követően a gépek szerkezeti egységeiben lépésről-lépésre kell a fejlődés vonalát nyomonkövetni. A fejlődéstörténeti feldolgozás egyik alapvető gondolata, hogy az elsősorban ne az agrárgépészeti szakemberek számára készüljön, hanem a műszaki kérdésekben kevésbé jártas, érdeklődő szemlélődő múzeum, illetve gyűjteménylátogatók, a nagyközönség számára.

Fontos, hogy a látogató megértse, felmérhesse azt a gyorsütemű tudományos, technikai fejlődést, amely elsősorban megváltozott társadalmi rendszerünk következményeként alapvetően határozta meg a szocialista mezőgazdaságunk magasfokú technikai színvonalát.

A feladat megoldásánál a fő típusok szerkezeti egységein keresztül szükséges a fejlődést bemutatni, de nem csupán műszaki leírásban, hanem jól megszerkesztett fejlődéstörténeti ábrasorozaton. A fejlődéstörténeti rajzoknak szükségszerűen nem kell méret- és műszaki rajzhűséggel készülnie. Cél, a fejlődésbeli változások sorának, összefüggéseinek a megláttatása. A fejlődéstörténeti ábraanyagot rövid, a lényegre kiemelő, a lényegre utaló magyarázószöveggel szükséges ellátni.

A 4. pontban vázolt tudományos igényű fejlődéstörténeti feldolgozás jelenleg a tervezés szintjén van. A feladat megoldásához természetesen anyagi háttéri bázis is szükséges lenne, mivel vannak olyan feladatok is, amelyek e nélkül nem oldhatók meg. Így jelenleg ezen a területen csak lelkesedésből, tágyszeretből fakadó részmunkák folynak.

A Kétegyházi Mezőgazdasági Szakmunkásképző és Munkástovábbképző Intézetben kialakított **FUNKCIONÁLIS MEZŐGAZDASÁGI GÉPFEJLŐDÉSTÖRTÉNETI** gyűjtemény fő jellemzői:

- Intézeti kollektíva lelkes, gépszerető összefogásából indult el és a tanulók, felnőtt munkástovábbképzés hallgatóinak aktivizálásával jutott el a jelenlegi szintig. A felújítási, üzembehelyezési tevékenységen keresztül sikerül megvalósítani nevelési-oktatási elképzeléseinket is.
- Munkánkat az erkölcsi támogatáson túl anyagiakkal is segítette 1978-tól a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, a Mezőgazdasági Ellátó Vállalat Központja – AGROTRŐSZT –, az Iparszerű Kukoricatermelési Rendszer, majd 1979-től a Magyar Mezőgazdasági Múzeum.
- Tevékenységünkre alapvetően jellemző, hogy az összegyűjtendő roncsokból, géptöredékekből funkcionáló fejlődéstörténeti gépgyűjteményt állítsunk össze.

Ez a törekvés abból a felismerésből ered, hogy a mai kor embere, a gyűjtemények, múzeumok látogatója a műszaki, gépészeti leletek esetében nem csak a formára, a gép tömegére kíváncsi, hanem a *funkcióra*, működésre is, az üzemelés során végezhető munkafolyamatokra.

Ezen a felismerésen alapszik, hogy a világ számos műszaki gyűjteményében (közúti gépjárművek, repülés története, az időmérő szerkezetek funkcionális gyűjteménye) olyan rekonstrukció végrehajtására törekednek, ahol a funkció, a működés előterébe kerül.

Nem lényegtelen szempont az sem, ha egy gép, eszköz üzembehelyezhető vagy üzembehelyezett, akkor annak valamennyi szerkezeti egysége megvan, így hiányzó részeket, egységeket már hozzáképezni nem kell a látogatónak. Az a gondolat is igazolja törekvésünket, hogy a fejlődéstörténeti mező-

gazdasági képkiallítás széleskörűen csak akkor nevelhet, taníthat a múlt megismerésén keresztül a jelen megbecsülésére, ha ahhoz a dolgozók legszélesebb körben hozzájutnak. A több tonna súlyt képviselő gépeknél ez az elv (a kiállítás áttelepítése) csak úgy valósulhat meg, ha azok üzemeltethetők, mozgathatók.

Az ismertetett szempontok azok, amelyek megvalósítása lett a gyűjtemény alapvető jellemzője. Természetesen a funkcionáló kiállítási anyag elkészítése rendkívül megnehezíti a feladat végrehajtását (egy-egy gép felújítása évekig is elhúzódhat), amelyhez megfelelő, szerény, de biztos anyagi háttérre lenne szükség.

A Kétegyházi Mezőgazdasági Szakmunkásképző és Munkástovábbképző Intézetben kialakított mezőgazdasági gépfejlődéstörténeti gyűjteményállománya 1980 márciusban.

Sor-szám	A gép megnevezése	Gyártási év	Gyártó ország	Az üzembe helyezés éve	Megjegyzés
I. ERŐGÉPEK					
1.	Gőzlokomobil	1852	Anglia	—	Mezőgazd. Múzeumban
2.	KÜHNE-20 traktor	1907	Magyar	1980	A típus pontos megállapítása szükséges
3.	SVENSON-ESSO vontatott meghajtógép	1910	Svéd	1980	
4.	SVENSON-AVANCE traktor	1913	Svéd	1980	
5.	STOCK-motoros eke	1913 1920	Német	1981	Móra Ferenc Múzeum tulajdona

Sor- szám	A gép megnevezése	Gyártási év	Gyártó ország	Az üzembe helyezés éve •	Megjegyzés
6.	HAJÓS-féle meghajtó gép	1910 1920	Magyar	1980	A gyártási év pontosítása szükséges
7.	Mc. CORMICK-20 traktor	1922	USA	1979	
8.	FORDSON-20 traktor	1922	USA	1979	
9.	HSCS-nyersolajüzemű magánjáró	1923	Magyar	1981	Típus pontosítás szükséges
10.	HSCS-nyersolajüzemű szántógép	1924	Magyar	1980	Mezőgazd. Múzeumban
11.	HSCS-gőzlokomotív	1924	Magyar	1981	
12.	Mc. CORMICK-30	1924	USA	1981	
13.	FORDSON-30	1924	USA	1981	
14.	HSCS-MEZ 22-24 traktor	1926	Magyar	1979	
15.	CASE-20 traktor	1927	USA	1979	
16.	LANZ-B-30 traktor	1932	Német	1980	
17.	HSCS-R-20-22 traktor	1937	Magyar	1979	
18.	RÁBA-20 traktor	1938	Magyar	1979	

Sorszám	A gép megnevezése	Gyártási év	Gyártó ország	Az üzembe-helyezés éve	Megjegyzés
19.	MÁVAG T 20–25 traktor	1938	Magyar	1980	
20.	HSCS K 50–55 traktor	1942	Magyar	1979	
21.	HSCS G 35 traktor	1942	Magyar	1979	
22.	Hofherr GS–35 traktor	1950	Magyar	1980	
23.	LANZ–B–22 traktor	1950	NSZK	1979	
24.	HARZ–40 traktor	1952	NDK	1982	
25.	DT–54 lánctalpas traktor	1952	USSR	1981	
26.	ZETOR–K 25 traktor	1953	CSSR	1979	
27.	DSZS–14 eszközhordó traktor	1955	USSR	1979	
28.	SZ–100 lánctalpas traktor	1958	USSR	1982	
29.	ZETOR–S 42 traktor	1958	CSSR	1982	
30.	VLADIMIREC T–28 traktor	1958	USSR	1979	
31.	HTZ–7 traktor	1958	USSR	1982	
32.	DT–20 traktor	1958	USSR	1979	
33.	DUTRA U–28–B traktor	1958	Magyar	1979	

Sor- szám	A gép megnevezése	Gyártási év	Gyártó ország	Az üzembe- helyezés éve	Megjegyzés
34.	UTOS-45 traktor	1960	Román	1979	
35.	M. FERGUSSON traktor	1960	USA	1980	
36.	ZETOR 3011 traktor	1960	CSSR	1980	
37.	DUTRA UE-28 traktor	1960	Magyar	1980	
38.	DUTRA D4-K traktor	1962	Magyar	1980	
39.	ZETOR S-50 traktor	1962	CSSR	1982	
40.	FÜRGE III. kertitraktor	1962	Magyar	1981	
41.	DUTRA UE-50 traktor	1965	Magyar	1979	
42.	DUTRA D-4-KB traktor	1964	Magyar	1980	
43.	DT-75 láncfalpas traktor	1968	USSR	1982	

1980. márciusig megtalált, de különböző problémák miatt még be nem gyűjtött erőgépek felsorolása: HSCS-daráló meghajtó, CSONKA-féle benzinmotoros szivattyú, HANOMAG-dizel, HANOMAG-benzines, DEUTZ-dizel, DT-413 láncfalpas, HSCS K 44-48, Mc. CORMICK 36, HOFHERR DR-50, MÁVAG BN 40, DUTRA-100, DUTRA-STEYER 1100, MTZ-50, ZETOR 56 11 traktorok, összesen 16 újabb típus. Amennyiben 1980-ban sikerül a felsoroltak begyűjtése, akkor az erőgépféjlődés-történeti sorozat típuszáma eléri a hatvanat.

Sor- szám	A gép megnevezése	Gyártási év	Gyártó ország	Az üzembe- helyezés éve	Megjegyzés
II.	MUNKAGÉPEK				
1.	KA-8 aratógép	1956	Magyar	1979	
2.	HSCS járgánymeghajtású cséplőgép	1900	Magyar	1979	
3.	PATENT F. V. járgány- meghajtású cséplő			1980	
4.	HARANG JÁRGÁNY Kühne	1908	Magyar	1980	
5.	FOGATOS vetőgép	1928	Magyar	1979	
6.	KONKOLYOZÓ kézi meghajtású	1892	Magyar	1979	
7.	ÁGYEKE fa	1912	Magyar	1980	
8.	FOGATOS eke kétvasú	1938	Magyar	1980	
9.	KÜHNE daráló	1926	Magyar	1981	
10.	MECHWART hengersizék			1981	
11.	BORONA 5 soros fa	1930	Magyar	1980	
12.	BORONA 4 soros fa	1926	Magyar	1980	

Sor- szám	A gép megnevezése	Gyártási év	Gyártó ország	Az üzembe- helyezés éve	Megjegyzés
13.	HSCS SZELEKTOR	1936	Magyar	1981	
14.	EMAG cséplőgép	1942	Magyar	1980	
15.	Mc. CORMICK aratógép	1922	USA	1980	

Begyűjtés alatt áll 1980-ban 28 különböző típusú hazai és külföldi gyártmányú munkagép 1900–1930 közötti időszakból.

A Kétegyházi Mezőgazdasági Szakmunkásképző és Munkástovábbképző Intézetben létrehozott funkcionális, fejlődéstörténeti mezőgazdasági gépgyűjtemény közkinccsé tétele.

Az agrártörténeti emlékek a megóvás, helyreállítás után igazi értéké csak akkor válhatnak, ha azok valóban a múlt megismertetésén keresztül a jelen megbecsülésére nevelnek, tanítanak. Ezt a célt csak akkor érjük el, ha minél szélesebb körben kerül bemutatásra, ismertetésre a feldolgozott anyag.

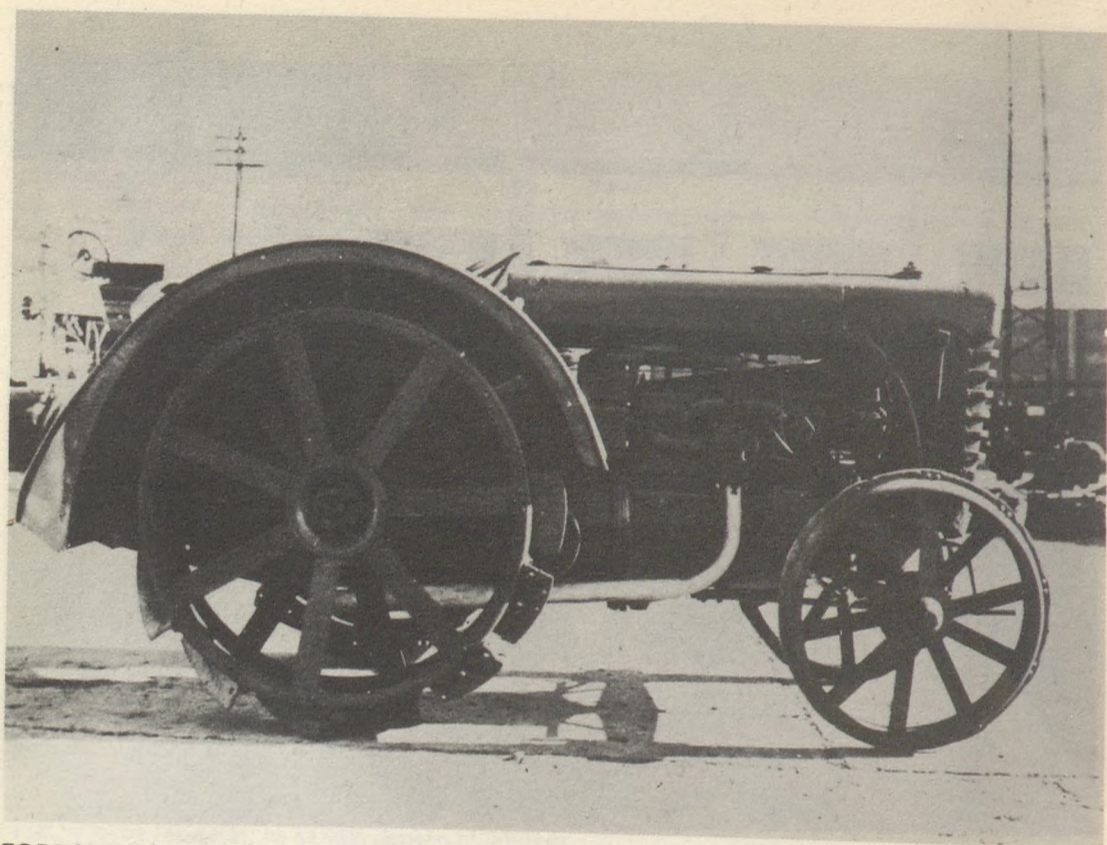
Erre számos lehetőség kínálkozik már most a kialakulás időszakában is. Ezek közül csupán néhányat említek meg:

A 69. Országos Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Kiállítás Budapesten, a Szántódpusztai Major Múzeum, a Pusztaszeri Nemzeti Park, Gabonatörténeti Múzeum, Mezőgazdasági Múzeum stb. lehetőségeinek igénybevétele, továbbá a helyi állandó jellegű kiállítás. A lehetőségek elemzésénél egyet feltétlenül figyelembe kell venni, hogy a bemutatásra kerülő anyag nem „holt” kiállítási, múzeumi tárgyak gyűjteménye, hanem funkcionális, „élő” fejlődéstörténeti anyag, ami akkor éri el igazán a célját, tölti be feladatát, ha az valóságosan működhet.

Amennyiben az ismertetteket egyetértő támogatás is követi, akkor biztosan remélhető, hogy elkészül Magyarország és egyben Európa első funkcionális fejlődéstörténeti agrárgépészeti bemutatója, gyűjteménye.

Mc. CORMICK – 20 Traktor
Készült az IHC- traktorgyárban (USA) 1922-ben
Teljesítménye: 20 LE

FORDSON TRAKTOR

Készítette: Ford gyár (USA) 1922-ben

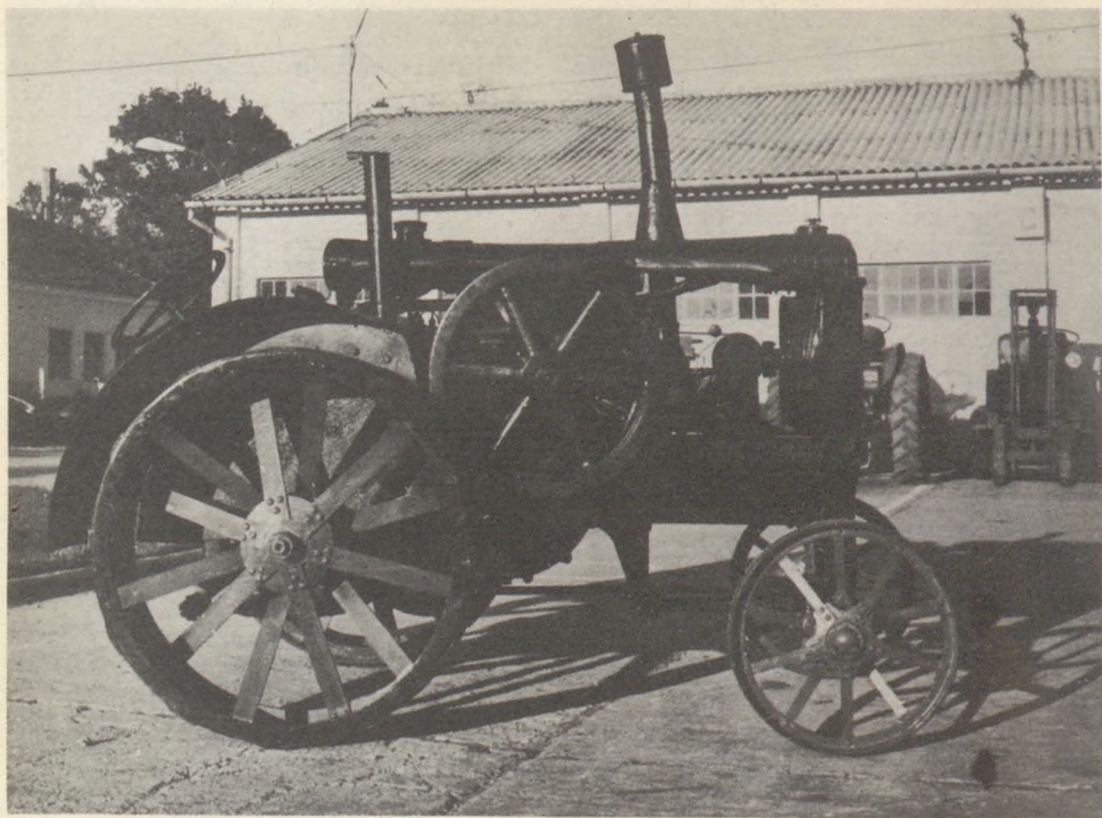
Teljesítménye: 20 LE

RÁBA TRAKTOR

Készült a Győri Vagon és Gépgyárban 1932-ben

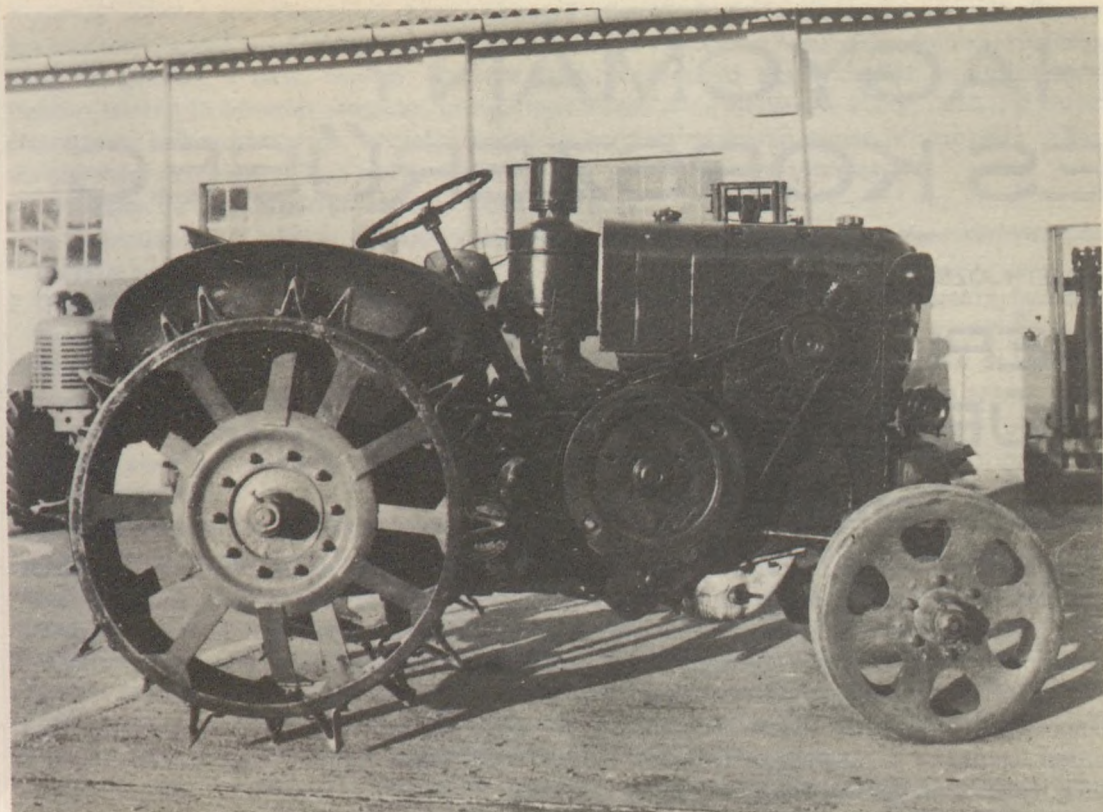
Teljesítménye: 25 LE

HSCS MEZ 22-24

Készült 1926-ban a Kisésti HSCS gyárban
(24 LE-s teljesítményű nyersolajüzemű traktor)

HSCS G 35
Készítette a kispesti traktorgyár 1946-ban.
Teljesítménye: 35 LE

HAGYOMÁNY ÉS KORSZERŰSÉG

NÉMETH JÓZSEF

NÉPI MŰEMLÉK-MŰZEUMOK GÖCSEJBEN

Göcsej közismert zártsága, elmaradt gazdálkodása, s ebből következő szegénysége több évszázados építkezési módszereket is konzervált. Itt még a jobbágyfelszabadítás után is fából épültek a lakóházak, tetejükre zsupfedél került, a lakóhelyiségek ajtaja közvetlenül a szabadba nyílt. Szinte csak itt maradt meg a füstös konyha: a kéménytelen ház kemencéjének füstje a konyha ajtaján át távozott.

A korszerűtlen, egészségtelen lakóház ősi használati eszközöket, régies életformát őrzött.

A falu képén csak lassan tudott változtatni a 19. század végének fellendülő mezőgazdasága és a kezdeti iparosodás is. Legfeljebb díszesebb, faragott vagy festett oromzat, majd kémény került a házra, melynek anyaga, beosztása még alig-alig módosult.

1950 táján azonban ezek a régi épületek a gyors iparosodás, majd a kőolajtermelés keltette igényeket már újabb alakítással, modernizálással sem tudták kielégíteni. Nem csoda, hogy alig másfél-két évtized alatt lebontották e szép, ősi, de szűkös hajlékokat. Helyükön fantáziátlan, sokszor ízléstelen, csúnya külsejű, de egészséges otthont biztosító házak épültek. Olyanok, mint Szabolcsban, Borsodban vagy Pest környékén.

A változás üteme azonban itt sokkal gyorsabb, szembetűnőbb volt, mint másutt. Talán ez is elősegítette, hogy az ország e délnyugati csücskében sikerült legelőször létrehozni a népi építészet emlékeit megőrző szabadtéri néprajzi gyűjteményt, a Göcseji Falumúzeumot (1968).

Hamarosan nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a Falumúzeum hasznos, igen jelentős, de nem egyedül elégséges vállalkozás a népi építészet megmentésére, s azt ki kell egészíteni néhány, eredeti helyén fenntartott épülettel is.

Kudarcot vallott a próbálkozásunk, hogy a korszerű műemlékvédelmi elvek szerint: a külsőt változtatlanul tartva, célszerű belső átalakítással tegyük alkalmassá e házakat a korszerű egyéni vagy közösségi célok szolgálatára, s lakás, nyaraló, könyvtár, klub, turistaszálló legyen belőlük. A Hollókőn, a Balaton felvidékén követett megoldás itt nem ígért sikert. A mi épületeink kicsik, rendkívül kötött alaprajzúak, nehezen fűthetők, lehetetlen bennük a komfort minimális elemeit is biztosítani. A füstös-konyhás, vízvezeték nélküli nedves épület ma már nyaralónak sem alkalmas.

A helyszínen történő megőrzést azonban indokolta, hogy:

1. A Falumúzeum — minden gondosság, esetleges bővítés mellett is — mesterséges környezetben helyezte az oda telepített építményeket.
2. Göcsej kis községeit is egyre több kiránduló kereste fel, kíváncsiak voltak a régi házakra, ilyeneket azonban — éppen, használat közben legalábbis — már nem találtak.
3. Szerettük volna, hogy legalább néhány faluban az utánunk következő nemzedékek is láthassák nagyapáik, dédapáik életmódjának színterét. Nemcsak történelmi tanulsággal, hanem azért is, hogy fogodzót kapjanak a régebbi magyar irodalom és képzőművészet megértéséhez: Arany Toldijához, Családi köréhez, Munkácsi Vajkópülő asszonyához, Ady Az öreg Kunnéjához, Móra Kincskereső kisködmönéhez.

A panelház tizedik emeletének szőnyegpadlós lakásában felnőtt, de a göcseji falu ma már villamos, hűtőszekrényes kockaházába beleszületett gyermek számára is csak magyarázattal érthető már a teknő, a bölcső, a köpü, a sütökemence. Nem lehet élménye a konyha szemet maró füstjéről sem, hiszen édesanyja már gázlángon melegíti a tejet, villanysütőben süti a kalácsot. Jó, hogy nincs élménye, de kár lenne, ha fogalma sem volna a kis szoba tehéntrágyával felkent nedves földjéről.

Egyetlen megoldásnak az ígérkezett, hogy néhány házat, nem praktikus használat céljára, hanem emlékeztetőül, tanulsággal: múzeumi célra állítsunk helyre és rendezzünk be. Eddig Káváson, Zalalövön és Csesztregen nyílt egy-egy tájházunk, műemlék-múzeumunk.

Terveztük, hogy Nagypáliban is megőrzzünk egy teljes portát, de — Móricz Zsigmond tollára kívánckozó, félszázados indulatoktól gyötrelmes tulajdonjogi bonyodalmak miatt — az épületet nem tudtuk megvásárolni. A három épület egymástól mindössze 15 kilométerre van, mindegyiket gerendákból rótták össze még a múlt században, tetejüket zsup takarja. Mégis alkalmasak arra, hogy más-más korzakot, a parasztság más-más csoportjának életmódját reprezentálják.

Káváson, egy halmazos településű kis faluban a község laza beépítésű dombjának oldalán 1975-ben vált lakatlanná egy kerítetlen telken álló szegényparaszti ház. Feltehetően négy-öt nemzedéket kiszolgált szoba-konyha-kamra-istálló-szín beosztású, boronafalas lakóház. Helyiségei a tornácról nyílnak, füstös konyhája érintetlenül maradt. Szobája is földpadlós, a falak mindkét oldalon tapasztottak, meszelték, talpgerendája vörös festésű.

Kontyolt tetejű, dísztelen épület, ennek ellenére — harmonikus arányai, érintetlen környezete miatt — nagyon szép és hangulatos.

Helyreállítása a korábbi állapoton mit sem változtatott, csak a szükséges részletek, anyagok pótlására szorítkozott. Az erősen szuvas, korhadt faanyag xilamonos kezelése nyújt reményt az épület tartóságára.

Berendezése a szegényparaszti család múlt század végi életét kívánja érzékeltetni. Szobájában szemeskályha, sarokpad, sublót áll, asztalán méces. A konyha és berendezése a vidék korábban általános füstös konyhájának azt az állapotát rögzíti, amely Gönczi Ferenc idejében még mindennapos volt, s melyet Göcsejről szóló monográfiájában is rögzített. Zalalövön a módosabb parasztcsalád 1910 körüli lakáskultúráját, életmódját idézi fel a Petőfi utca 35. számú ház.

Fésűs beépítésű utcában L alakú, hajlított, rangos gazda-ház, a lakórész előtt kis virágos kerttel, az utcavonalon kúttal. A múlt század második felében épülhetett, 1914-ben átalakították. Ekkor szüntették meg füstös konyháját, a boronából készült kisebb istálló helyébe téglából emeltek újat, nagyobbat. Ma külsőre is tekintélyes épület: festett, fűrészelt deszkaoromzatát két oszlop tartja, első szobája alatt pince van.

A 60-as években a gazdasági szárny elvesztette jelentőségét, a dűledező részt le is bontották. A lakórészre is ez a sors várt, ennek reményében a szomszéd — szabálytalan birtokában — már úgy építkezett, hogy új házának palateteje átnyúlik a régi zsuptető fölé. Ennek ellenére indokolt volt a ház megvásárlása, mivel ennek a típusnak egyetlen megmaradt emléke a környéken.

Többféle megfontolásból a tervező az 1910 után létrejött állapot visszaállításával mellett döntött. Ehhez korábbi vázlatos felmérés, régebbi fényképek is rendelkezésére álltak. E megoldást indokolták a muzeológiai, didaktikai szempontok is.

A hátsó szobában és a konyhában régi, 80 éves tulajdonosa lakik, az istálló, a pajta és a szoba már múzeum.

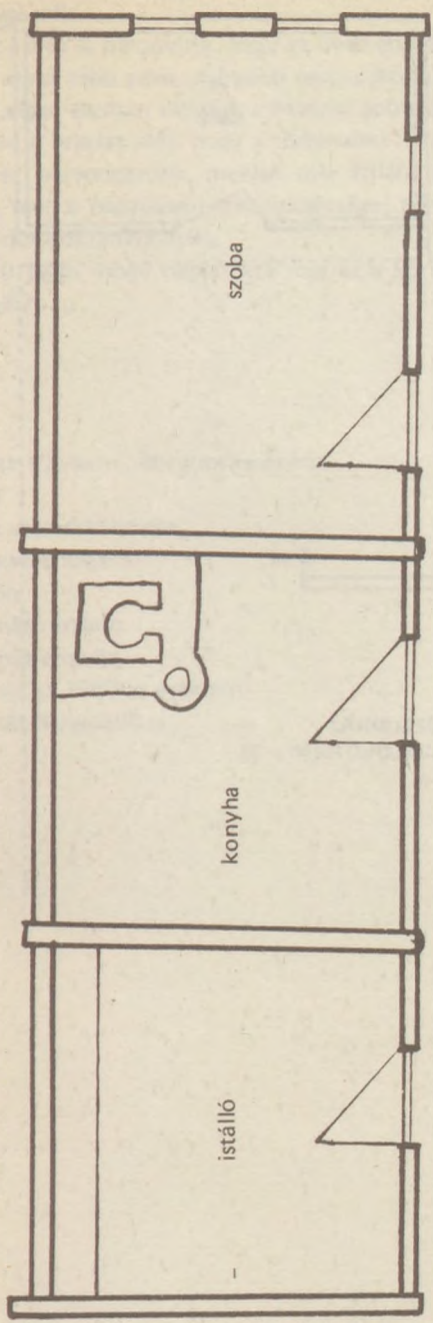
A berendezés a század elejének átmeneti állapotát érzékelteti. A szobában még ott a sarokpad, de az asztal felett az akkoriban divatba jött luszterlámpa függ, a sublóton a búcsúkbán ekkoriban szívesen vásárolt vallásos témájú szobrocskák állnak, a falakon olajnyomatú szentképek lógnak. A hímezett törülköző, a kalendárium, a barnult fényképek az első világháború esztendőiből valók.

A pajtában már gyári vaseke, vasborona, szelelőrosta is látható.

A harmadik ház Zalalövőtől délre 12 kilométerre, Csesztregen áll. Faluszéli kis épület, gerendáit szintén a múlt században rótták össze a községi pásztor részére. Igaz, hogy pár évtizede kéményesre alakították, de indokoltnak tűnt az eredeti, jól igazolható állapot rekonstrukciója.

Mindhárom épület berendezésének nagyobb részét a közvetlen környezetből sikerült összegyűjteni. Zalalövön nagyon sok tárgyat még a megvásárolt házból tudunk megmenteni, Csesztregen a honismereti szakkör kutatott fel nagyon sok szép bútort, kerámiát.

Mindhárom épület fennmaradása az Országos Műemléki Felügyelőség támogatásának köszönhető. A kávési és a zalalövői helyreállítása az OMF tervezőinek, szakembereinek kezemunkáját dicséri, a csesztregi házon a falu hozzáértő ezermesterei szorgoskodtak. A berendezést mindenütt a Göcseji

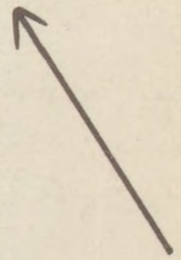
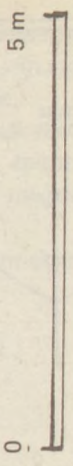

szoba

konyha

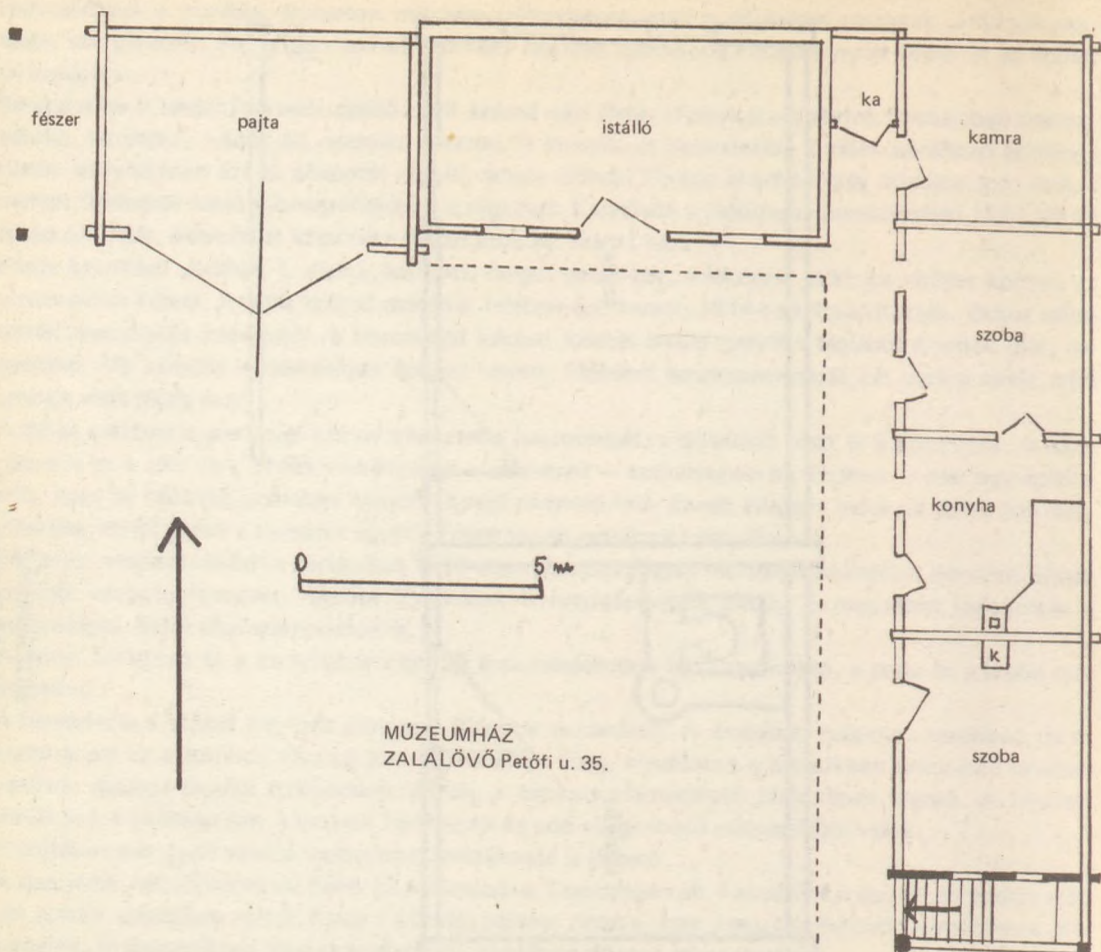
istálló

pajta

MÚZEUMHÁZ
KÁVÁS Temető u. 13.

Múzeum munkatársai végezték.

Az elmúlt, mindössze 2–3 év is bizonyítja, hogy az ilyen épületek megóvása, gondozása egyre növekvő gondot jelent. Erre mind több pénz, nagyobb restaurátor-kapacitás szükségeltetik. Nem véletlen, hogy a múzeumok csak végső esetben vállalják a hasonló épületek gondját.

Mégis, nem térhetünk ki a feladat elől, hogy a történelmi folyamat érzékeltetésére, még 2–3 olyan épületet is megőrizzünk, berendezzünk, melyek már szilárd anyagból épültek, cseréppel fedettek, berendezésükben pedig már a nagyüzemi mezőgazdaságot közvetlenül megelőző, 20. századi kispaszti munkát és életmódot dokumentálják.

Ki gondolta volna 1950 táján, hogy napjainkra már ez a korszak, gyermekkorunk világa is ennyire történelmi múltnak tűnik?

KÉPJEGYZÉK

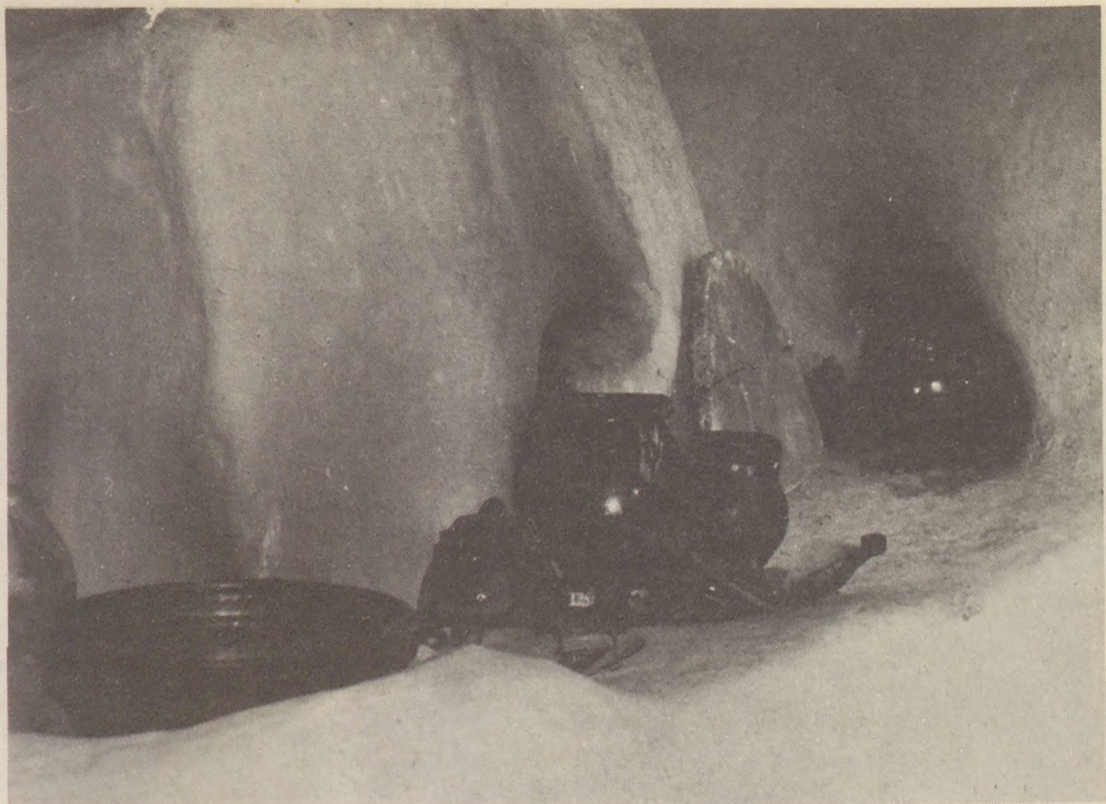
1. Műemlék-jellegű házak Káváson, elől a múzeumház
2. Múzeumház Káváson
3. A kávási múzeumház szemeskályhája
4. Részlet a kávási ház kemencéjéről
5. Múzeumház Zalalövőn
6. A zalalövői múzeumház részlete
7. A zalalövői múzeumház szobája
8. A csesztregi pásztorház az 1960-as években
9. A csesztregi pásztorház helyreállítva

HORIZONT

MAHUNKA SÁNDOR
MAHUNKÁNÉ PAPP LUJZA

A "MUSEUM D'HISTOIRE NATURELLE DE GENEVE"

EURÓPA LEGMODERNEBB TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUMA

GONDOLATOK A TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUMOKRÓL

Genfben a Museum d'Histoire Naturelle-t Európa legmodernebb természettudományi múzeumának tartják – teljes joggal. Mi – a múzeum életének alapos ismeretében – hozzátehetjük ehhez: egyben az egyik „legélőbb” múzeum is. A modernség egy múzeum életében sohasem csak az épületeinek, berendezéseinek technikai színvonalát jelenti (bár ez sem lényegtelen), de nem kisebb jelentőségű az a szemlélet sem, amely kutatásaiban és népművelő munkájában érvényesül. Miért fogadhatjuk el Genf

esetében a „legmodernebb” és miért tartjuk fontosnak a „legelőbb” jelzőt is? Véleményünk szerint, amelyet sok hazai és külföldi szakember is oszt, a modern természettudományi múzeumok (nem vitatva természetesen az azonosságokat sem) nagymértékben különböznek a többi múzeumtól. Amíg a „történeti” és a „művészeti” múzeumok bizonyos értelemben „befejezett” és „holt” tárgyak gyűjtésével foglalkoznak, s kutatómunkájuk is ezek feldolgozására, magyarázatára és értékelésére irányul, addig a természettudományi múzeumok részlegeinek nagyrésze élő anyagot gyűjt, annak „holt” tárgykénti őrzése tevékenységüknek csak kisebb részét jelenti, s kutatómunkájuk komoly hányadában a vizsgálatok tárgyát természeti (esetleg laboratóriumi) környezetben és azzal összefüggésben vizsgálják. Valószínűleg ez a különbség okozza azt, hogy igen sok országban (a Szovjetuniótól az Amerikai Egyesült Államokig) a természettudományi múzeumok nemcsak múzeumok, hanem párhuzamosan egyrészt akadémiai kutatóintézetek (Akadémiai Zoológiai Intézet és Múzeum, Leningrád; Smithsonian Institut, New York), másrészt az egyetemek munkáját segítő kutatórészlegek (Zoologisches Institut und Zoologisches Museum, Hamburg; Zoologisches Institut und Zoologisches Museum der Humboldt Universität, Berlin) is. Elnevezésüktől függetlenül – más országokban, így Svájcban (Genf), vagy méginkább hazánkban – a Természettudományi Múzeum pótolva az általában hiányzó akadémiai zoológiai és palaeontológiai kutatóintézeteket (de más képviselt tudományágakban: botanika, antropológia és minerológia is) nélkülözhetetlen alapkutatót is végez. Modernnek kell tehát tartanunk egy természettudományi múzeumot akkor, ha képes ennek ellátására, ha képes olyan feladatok megoldására, amelyet jelenleg például a természet és környezetvédelem, a növényvédelem, vagy nemzetközi méretekben is: a talajok fokozatos pusztulásának elszegényedésének problémái jelentenek.

Ehhez hozzá kell vennünk azt a nem vitatható tény, hogy korunkban a természettudományos alpműveltség szorult leginkább fejlesztésre. Az élő természet megismertetése, megszerettetése (és ezen keresztül pusztulásának elodázása vagy jobb esetben megakadályozása) a legsürgetőbb feladat, pótolva egyúttal némileg az iskoláinkból mindjobban kiszoruló természetrajzi tananyagot is. Megértjük tehát miért tartjuk fontosnak és kiemelendőnek, hogy egy természettudományi múzeum – egyébként is „élő” kutatásainak megfelelően – közművelődési munkájában is az élő természetet képviselje és mintegy átmenetnek használja a preparált, „holt” természet megértéséhez, közelebbhozáshoz.

A budapesti és genfi Természettudományi Múzeumok között az elmúlt évtizedben szoros munkakapcsolat alakult ki. Az óriási tudományos értékű gyűjteményekkel rendelkező genfiak ugyan korábban is szívesen hívtak meg egy-egy specialistát anyagaik feldolgozására, de 1970-től, amikor az ottani Arthropoda szekció vezetését egy talaj és barlangbiológiai érdeklődésű szakember, Dr. B. Hauser vette át, a kapcsolat rendszeressé és egyben kölcsönössé vált. A kölcsönösség ebben az értelemben egymás tudományos témáiba való bekapcsolódást (a genfiak a magyar kezdeményezésű és szervezésű circumtrópikus talajzoológiai programban vállalták kiegészítő gyűjtések szervezését,

míg mi az ő mediterráneumi, valamint világhírű barlangi kutatásaikban veszünk részt), egymás tudományos anyagainak feldolgozását és Genf esetében főként feldolgoztatását, valamint közös vagy szervezéssel támogatott gyűjtőutakat jelent. Ezt a munkát Dr. Zicsi András mellett magyar részről mi szerveztük és benne kezdettől fogva részt veszünk. Az évente múzeumunkban töltött 3–4 hét tette lehetővé munkájuk alapos megismerését, tapasztalataik összegzését, értékelését. Beszámolónk célja egyrészt, a hazai szakembereknek egy jól működő külföldi természettudományi múzeum felépítésének és munkájának ismertetése, másrészt annak bemutatása, hogy hogyan valósulnak meg a bevezetőben vázoltak az ottani tudományos és népművelő munkában.

A MUSEUM D'HISTOIRE NATURELLE RÖVID TÖRTÉNETE

A múzeumi gondolat Genfben érthető történelmi okokból hamarabb született meg, mint nálunk. Már 1974-ben vásárolt a genfi tanács két „tárat” azaz gyűjteményt, de a tényleges alapításnak mégis 1811-et kell tekintenünk, amikor Henri Boissier – Széchenyi Ferenchez hasonlóan – nagyértékű gyűjteményeit közcélra adományozta és példáját ott is sokan követték. Az „Akadémiai Múzeum” végül is 1820-ban nyílt meg. A fejlődésre jellemző, hogy – bár időközben eltérő szakterületük miatt több részleg kivált – már 1867-ben új múzeum építését tervezték, amely 950 000 akkori frank költséggel, az egyetem mellett, 1872-ben a Bastion-ban nyílt meg. Negyven év kellett csak, hogy a gyűjtemények ezt is kinőjjék, 1910-ben már ismét napirenden volt az új múzeum tervezése. Ennek építése azonban többszöri módosítás után végül abbamaradt, s a gyűjtemények – akárcsak nálunk – a város több pontján, részben hozzáférhetetlenül zsúfolódtak össze.

Hosszú huzavona után, végül az 1946-os év hozott döntést, kiírták a pályázatot az új múzeum építésére, amelyhez Genf egyik legszebb, sok parkot, zöldterületet megőrzött negyedében (Maignou) vettek telket. A gyorsaság az ügyintézésben úgy látszik ott sem jellemző, mert a nyertes építésznek a hitelt csak 1960-ban szavazták meg, s bár az építkezés és az átköltözés már gyorsan ment, a közönség számára az új múzeum első kiállítását csak 1966. december 17-én nyitották meg, igaz végül irigylésre méltó, csodálatos új épületben.

A MÚZEUM SZAKMAI ÉS TECHNIKAI FELÉPÍTÉSE

Genf múzeumhálózatának eltérő fejlődése miatt, eltérően alakult az ottani múzeumban képviselt tudományterületek együttese. A leglényegesebb különbség, az, hogy hiányzik az antropológia és a botanika (ezeknek ott önálló múzeumaik vannak), a Múzeum d'Histoire tehát csak az ásványkőzettant, az őslénytant és az állattant műveli, illetve mutatja be. Érdekes, hogy ott is – mint a

legközvetlenebb kapcsolatot tartó tudomány — az állattan a legnagyobb súlyú, ezt egyébként a gyűjtemények értéke is jól mutatja. Az „Állattár”: 43,1 — az „Őslénytár”: 9,3 — az „Ásványkőzettár”: 3,3 millió svájci frank értéket képvisel, nem számítva a könyvtárat és a műszereket. (1977 decemberi adatok.)

Az épületek tervezésekor és berendezésekor már erre, valamint a miénkhez hasonló hármass feladatkörre (gyűjtésmegóvás, feldolgozás, bemutatás) eleve tekintettel voltak.

A Múzeum köt ötszintes — összeépített, illetve közlekedő folyosóval összekötött — épületben helyezkedik el. Az egyik (48 x 20 m) a kutatói helységeket, gyűjteményeket, a másik (94 x 27 m) a kiállítási és adminisztratív helységeket, a könyvtárat, valamint a pincéjében ugyancsak gyűjteményeket és raktárakat foglal magába. A helységek összterülete 19 000 m² (a régi múzeum 6 300 m² volt), összvolumene 54 000 m³ (26 000 m³), ebből közel 9000 m²-t a kiállítások, előadótermek és az ezzel kapcsolatos kiszolgáló helységek foglalnak el.

A „kutatói” épület földszintjén helyezték el a kiszolgáló egységek közül az asztalos műhelyt, a könyvkötészetet és a xerox szobát, amely a portás felügyeletével működik. Könyvkötészetük a miénkkel azonos színvonalú, de kisebb teljesítményű, viszont külön is fel kell hívnunk a figyelmet az asztalos műhelyekre, amelyben öt szakember dolgozik. Nem csoda, ha a kiállítások készítése mellett pl. saját maguk készítik az egyébként másképp ott is csaknem megfizethetetlen rovardobozokat is. Van saját mindenestül szerelőjük (villany, víz) megfelelő műhellyel, fűtők, kertész stb. Hiányzik viszont — Budapesttel összehasonlítva — a nyomda, ennek mind a gyűjteményekben, mind a kiállítási munkában sok hátrányát érzik.

A kutatói épületben a táruk nem különülnek el, s a tárvezetői (igazgatói) funkciók is hiányoznak. A hét részleg (tulajdonképpen gyűjtemények, de a mi gyűjteményeinknél nagyobb önállóságúak) elhelyezkedése:

I. emelet: gerincesek (recens és fossilis)

II. emelet: gerinctelenek (recens)

III. emelet: ízeltlábúak, rovarok

IV. emelet: ásványok-közetek, gerinctelenek (fossilis)

A IV. emeleten két helységben a kiállításokon bemutatott élő állatok tartalékpéldányai és a táplálékul szolgáló állatok tenyésztői és helyet kaptak.

A II. emeleten van még a scanning elektronmikroszkóp helysége.

Igen jó tervezésű valamennyi emelet, a csendes, csodálatos ősfakkal díszlő parkra néző belső oldalon vannak a kutatók és preparátorok tágas munkaszobái, szobánként egy kutatót vagy két preparátort számítva. A gyűjteményi oldal minden szinten egyetlen, hatalmas terem, amelynek ablak melletti sávjában folyamatosan munkaasztalok vannak, részben a vendégkutatók, részben a feltétlenül gyűjteményben végzendő munka számára. Tökéletes a tűzbiztonság (minden helységben automatikus, rendkívül érzékeny füstérzékelők vannak) a gyűjteményrendezés, közlekedés stb.-nek megfelelőek

a közlekedő sávok, folyosók. Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a külön erre a célra tervezett épületegyüttes valóban minden igényt kielégít és magasszínvonalú tudományos munkát tesz lehetővé.

A „kiállítási” épület pincéje két szintű, az alsóban a raktárak, a fűtés-szellőzés berendezései mellett különleges kutatói helységek (futtató és tenyésztő szobák) vannak. A felső szintet teljes egészében a könyvtár nagyrészt compactus rendszerrel megoldott, de a kutatók által szabadon használt „raktárhelysége” foglalja el.

A földszinten az egyik oldalon az adminisztráció mellett a könyvtár olvasóterme és a könyvtárosok munkaszobái, tanácsterem vannak, a másik oldalon már a kiállítás. Az épület végén a porta, kis előadóterem, a főportás lakása és két vendégszoba van.

Az I. és II. emelet itt teljes egészében kiállítási, népművelési célt szolgál, reprezentatív előadóteremmel. Újdonság az 1979-ben megnyílt büfé, vagy inkább a mi fogalmaink szerint presszó, kávéház a tetőszinten, amely máris közszeretetnek örvend a genfiek körében.

A múzeumnak jelenleg 79 rendes és változóan 15–20 időszakos alkalmazottja (főként teremőrök, takarítók) van, s ebből igen figyelemreméltó az adminisztráció kis létszáma. (1979. január 1-i adat.)

A miénknél sokkal önállóbb múzeumot (nincs a KMI-nek megfelelő szerv) lényegében a főigazgató és egy önálló titkár vezeti, előbbi ugyanakkor világhírű kutató (barlangász) is. Utóbbi (talán nálunk szokásos „gazdasági igazgatóval” hasonlítható össze) irányítja az adminisztrációt és a napi gazdasági ügyeket. Mellettük egy-egy titkárnő, egy pénztáros-adminisztrátor, egy könyvelő és egy hivatalsegéd alkotja a kifogástalanul működő stábot.

A létszámból érdemes kiemelni, hogy rendkívül magas a kiállítással foglalkozó „népművelők” száma (10), nem számítva ide a dermoplastikusokat, és igen magas az egyéb kiszolgáló személyzet létszáma is. Ugyanakkor tudományos utató mindössze 16, s különösen alacsony a preparátorok száma: 13. A rendkívül értékes, több mint 100 000 egységet őrző és 6,5 millió frank értékre becsült könyvtárban öt személy dolgozik.

TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉG

Egy intézmény tudományos tevékenységének megítélése egy külföldi számára talán a legnehezebb, ezért alaposabb betekintés hiányában az ásvány-kőzettani, valamint az őslénytani kutatásokkal nem is foglalkozunk. Az ottani kutatói létszám (2 – 2), s a publikációk száma azonban arra enged következtetni, hogy nem lehet különösebb jelentőségű.

Az „Állattári”, azaz zoológiai kutatásokban sok érdekesség adódik, tevékenységük sajátos, sok tekintetben eltér a miénktől.

1. A viszonylag nagyobb volumenű barlangtani (elsősorban barlangbiológiai) kutatások kivételével,

amely a 11 zoológusból legalább részben foglalkoztatott, nincs átfogó programjuk, a kutatók elkülönültsége, az egyéni tudományos tervek előtérbe helyezése sokkal nagyobb mérvű, mint nálunk.

2. Talán éppen ennek pótlására — saját munkájukhoz szervesen és rendszeresen illesztik a vendégkutatók munkáját. Ez, bár az ottaniaktól komoly időráfordítást igényel, kétszeres hasznot hoz; megsokszorozza egyrészt létszámukat, másrészt igen sokan és sok helyen tudomást szereznek az ott őrzött gyűjtemények értékéről, terjesztve a múzeum hírnevét.

3. Nagy hátrányt jelent számukra, hogy nagyon rossz a kutató — preparátor arány. A 11 zoológusra mindössze 10 preparátor jut, s ezek is inkább magasabb igényű, gyűjteménykezelői munkát végeznek, semmint tényleges preparálást. Így az anyag gyarapodása nagymértékben lelassul, s bár ezt vásárlásokkal (gyűjtőtől közvetlenül és különböző rovarbörzéken) igyekeznek ellensúlyozni, tényleges, nagyértékű gyarapodás csak azokban a kisebb állatcsoportokban tapasztalható, amelyekben rendszeresen dolgozik a specialista.

Itt jegyezzük meg, hogy a kutatók elismerése és anyagi dotáltsága (nemcsak a tényleges fizetést, hanem a gyűjtemény rendelkezésére bocsátott, évente újra és újra meghatározásra kerülő, utazásra, vásárlásra és vendégfogadásra fordítható összeget kell ez alatt érteni) sokkal nagyobb mértékben függ a tényleges teljesítménytől, mint nálunk. A teljesítményt azonban nemcsak az illető kutató (vagy kutatók) saját neve alatt megjelent cikkek számán, oldalszámán keresztül mérik le, hanem — s ezzel egyet kell értenünk — ugyanolyan értékben számítják be az illető irányításával, vagy az általa vezetett részlegben vagy részlegről írt publikációkat is. Így előfordulhat, hogy a keveset publikáló, de jól szervező, jó kapcsolatokat kiépítő, s eredményt így felmutatni képes muzeológust előbbre sorolják, mint a csak saját publikációkkal rendelkezőt.

A Genfben folyó tudományos munka nagyobb részét — a világ minden múzeumához hasonlóan — az egyes állatcsoportokon végzett faunisztikai, rendszertani és állatföldrajzi kutatások adják. Több komoly specialistával rendelkeznek, így Dr. C. Besuchet a Pselaphidae, Dr. I. Löbl a Scaphidiidae csalások, Dr. V. Mahnert a Pseudoscorpiones rend világspecialistája, de a többiek is legalább palaearktikus szinten foglalkoznak csoportjukkal. A kisebb részt a már említett barlangbiológiai, a talajzoológiai — több kutató részvételével végzett kutatások teszik ki. A főigazgató (Dr. V. Aellen) vezetésével végzett barlangvizsgálatok során eddig már többszáz barlangot kutattak fel a világ minden részén, a talajzoológiai vizsgálatok pedig elsősorban a mediterrán területek, azon belül is az Ioni szigetek faunájának feltárására irányulnak, nemzetközi kutatógárda részvételével.

Nem elhanyagolható az a tudományos tevékenység, amelyet a múzeumspecialistáinak külső kérésre (növényvédelem, természetvédelem) kell elvégezniük. Nagyságrendileg azonban ez kisebb a mi hasonló tevékenységünkénél.

A tudományos munkához tartozónak érezzük az intézet technikai felszereltségét, műszerezettségét. Sajnos itt — ha a budapestivel hasonlítjuk össze — minden vonatkozásban Genf javára billen a mérleg. Mindenekelőtt a Scanning elektronmikroszkóp az, ami nálunk hiányzik és ami ma már alig nélkülöz-

hető világszínvonalú munkához. Még nagyobb hátrány, hogy sajnos fénymikroszkópjaik is sokkal jobb minőséget képviselnek, általában Wild és Opton készülékeket használnak. A kiegészítő, kisebb eszközöknek már nincs ekkora, alapvető jelentőségük, többségüknek csak kényelmi, egyszerűsítő szerepük van, s ez tulajdonképpen nélkülözhető.

Összefoglalva és a két múzeum tevékenységét összehasonlítva elmondhatjuk, hogy tudományos szempontból a budapesti Természettudományi Múzeum szakembereinek nagyobb száma, a team-rendszerű kutatások előtérbe helyezése, jobb kutató-preparátor aránya révén – a technikai felszereltséget leszámítva – semmivel sem marad el a genfi múzeum mögött, sőt a legtöbb vonatkozásban megelőzi azt. A kutatások szervezésében azonban jó példák is adódnak.

MUZEOLÓGIAI MUNKA

Végkövetkeztetésünk nem lesz ilyen pozitív, ha a muzeológiai munkát akarjuk értékelni, összevetni. A genfi „Museum d’Histoire Naturelle” technikailag, berendezéseit tekintve sokkal „modernebb”, évtizedekkel jár előttünk; mi szinte csak a nálunk őrzött anyag tudományos értékében vetekedhetünk velük. Muzeológiai tevékenység alatt a gyűjtő és az anyagmegőrző tevékenységet egyaránt értjük. Véleményünk szerint a jövő érdekében a „ma” természettudományos muzeológusának legfőbb feladata a gyűjtés.

Úgy tűnik mindkét intézmény vezetősége egyformán felismerte, hogy a környezetromboló hatások, a természet – a gyűjtőhelyek – pusztulása olyan nagymérvű, s a folyamat olyan gyors, hogy mentve a menthetőt, legalább a múzeumok gyűjtsék be és őrizzék azt ami él – vagy sajnos néhány esetben már ma is csak élt – a földön. Ez nyújthat csak kutatási alapot a rokonsági-származástani kapcsolatokat vizsgáló, az állatvilág fejlődéstörténeti rendszerét tökéletesíteni kívánó jövőbeli kutatásoknak, s anyagot a kiállításoknak.

A genfi múzeum lehetőségei ebben a vonatkozásban korlátlanok. Minden kutatójuk évente több hetet tölt a világ különböző tájain, s van lehetőségük hivatásos gyűjtők foglalkoztatására is. Hibájukul mindössze az róható fel, hogy legtöbbször szívesen csak saját állatcsoportjukat gyűjtik, s csak kevesen vannak közülük, akik felismerték, a „mindent-gyűjtés” elvének fontosságát. Pedig éppen a fenti okok miatt az sem baj, hogy a gyűjtött anyag egyelőre preparálatlanul vagy feldolgozatlanul, alkoholban vagy kiszáritva, rolnizva várja az esetleg évtizedek múlva jelentkező feldolgozási, vagy kiállítási lehetőségeket.

Az anyagmegőrző tevékenységet illetően szintén komoly hátrányban vagyunk, s csak gyenge vigasz, hogy ők ebben a vonatkozásban valóban Európa legmodernebb múzeumát mondhatják magukénak. Az anyag döntő többségét – hasonlóan a már említett könyvtárhoz – compactus rendszerben őrzik (fotó), ez a hagyományos polcos-szekrényes elrendezéssel szemben helykímélő és ugyanakkor

tökéletesen tűzbiztos. Nem probléma számukra az anyagok etilalkoholos tárolási módja (szemben a nálunk takarékoságból alkalmazott izopropil alkohollal, amely az állatokat túlzottan törékennyé teszi), a tároló dobozok, gyűjtőeszközök készíttetése, fiolák, rovartűk beszerzése stb. sem. Itt említjük – de ugyanilyen fontos kiállítási szempontból is – nemrég vásárolt vákuumszárító berendezésüket. Ezzel eddig olyan nehezen preparálható állatokat (pókok, rákok) is tökéletes állapotban tudnak megőrizni és bemutatni, amelyek eddig vagy elvesztették a színüket, vagy összeaszalódtak.

Többször említettük már a genfi preparátor-asszisztens kérdést. Véleményünk szerint ebben viszont a budapesti múzeum jár elől. Preparátor törzsgárdánk szakképzettsége, s az általuk végzett munka mind minőségileg, mind mennyiségileg messze meghaladja a Genfben látottakat.

NÉPMŰVELŐ TEVÉKENYSÉG

A bevezetőben már említett múzeumi ismeretterjesztő, népművelő munka az elmúlt évtizedekben sokat változott. Nem tekinthető „modern”-nek az, ha egy múzeum ezirányú tevékenysége kimerül kiállítások készítésében, jól-rosszul kitömött állatok, vagy üveghengerekbe zárt növények panoptikumszerű bemutatásában. Genfben, sok múzeumhoz hasonlóan ez már régen a múlté, több mint egy évtizede, hogy biológiai órákat tartanak a múzeumban, előadássorozatokkal, szakvezetésekkel, vetítésekkel kötik le a látogatók érdeklődését, de mindenekelőtt kell említenünk, s ebben sajnos messze előttünk járnak: bevitték az élő természetet a múzeumba. A hatalmas hall ott inkább pálmaházra emlékeztet, szemben a mi szigorú, inkább „templomi” hangulatú előcsarnokunkkal. Véleményünk szerint, helyesen látták meg: a tudománynak ebben a formában nem lenyűgözni kell a látogatót, hanem vonzani, megragadni, szinte kézenfogva vezetni be titkaiba, s az oldásra, hangulatkeltésre nagyon alkalmasak az élő állatok mozgalmalmas viváriumai.

A genfi múzeum halljában, például középen krokodilmedence van, 2 méternél már nagyobb lakókkal, oldalt ékszerteknősök, hüllők, repülő kutyák medencéit, illetve röpdéit helyezték el, s mindezeket növények veszik körül. Így már a kitömött állatokat is könnyebb élőnek elképzelni, az esetleg fakultabb színeket fénylőnek, élénknek látni. Természetesen ez az élő „bevezető”, vagy más bemutatott élő anyag nem helyettesíti a kiállítást, hiszen a múzeumot nem lehet és nem szabad, összetéveszteni az állatkerttel. A helyes arány eltalálása a szakember feladata.

Kiállításai két csoportba oszthatók: egyrészt szűkebb-tágabb páttriájuk (Genf illetve Svájc) kőzeteit, ásványait, ősmaradványait és faunáját, másrészt a világ élettelen, fosszilis és élő természetének óriási változatosságát, formakincsét, gazdagságát igyekszik szemléltetni. Ezek mellett mindig van 2–3 tematikus, időszaki kiállításuk is.

A földszinti kiállító helységeket a regionális faunát bemutató kiállítás foglalja el. Ebben összesen

1831 állatot állítottak ki, ebből 639 madár, 178 emlős, 103 hal-hüllő-kétéltű és 913 gerinctelen. Ezeket összesen 18 kis diorámában és 104 különböző — kisebb-nagyobb vitrinben helyezték el. Az állatok mennyisége inpozáns, de a diorámák viszonylag kicsik, s véleményünk szerint ezzel nem tudják elérni azt a hatást, amelyet pl. a mi diorámáink nyújtanak. Vitatható a madarak bemutatási módja is (hátrányos lehet, ha a dekoratőr túlzott szerepet kap, s önálló, „művészi” elveket vall): egy lécekből összeállított farács elé helyezték őket természetes háttér nélkül.

Az I. emeleten az egzotikus emlősöket és madarakat láthatjuk. Itt 23 vitrinben 348 emlősfaj, 27 vitrinben 957 madárfaj, 3 nagydiorámában (szavanna, trópusi őserdő, polusok) tematikusan összesen 95 emlős és madár, valamint 2 nyitott „dioráma”: dobogón külön-külön a mérsékeltövi s a trópusi régiók állatai közül még 71 nyújt figyelmet lekötő látványt.

Külön említésre érdemes a 19 fajt bemutató cetgyűjtemény. Szerves része ennek a kiállításnak a II. emeleti kiállítás is, ahol az alacsonyabbrendű és gerinctelenekeket állították ki, kihasználva valóban a tengerek s a trópusok nyújtotta minden lehetőséget. A számtalan érdekesség közül talán három érdekes külön említésre:

1. A tengeri rákokat bemutató dioráma. Ebben merészen — s véleményünk szerint itt sikeresen — alkalmazták az absztrakt díszítő elemeket; az óriási tengeri pók, s a többi rák (vákuumszártított preparátumok) mellett igen jól mutat az elvont dekoráció.
2. A halak kiállítása, amelyek központját 3 tengeri akváriumcsoport alkotja, benne a tengeri gerincesek, s gerinctelének elképesztő gazdagságával. Ez a bemutató önmagában is elég lenne az elérni kívánt cél, a látogatottság biztosításához. De a preparált anyagot kiegészíti még egy óriási bálna pódiumon elhelyezett makettje is. Itt jegyezzük meg, hogy más nagyemlősöknél is bátran alkalmazták a makettet, pl. elefántjuk hungarocellhez hasonló anyagból készült, s megtévesztésig hasonlít a valódihoz.
3. A trópusi Atta hangyák formikáriuma. Szobányi klimatizált berendezésben, élő levelekből fészket építő és gombát tenyésztő, s ebből táplálkozó hangyák életének megfigyelése felejthetetlen látvány. Genfben néhány példány érkezett 1975-ben, ma már százezernél több él, dolgozik a látogatók szeme előtt.

A III. emeletet teljes egészében, sőt a tetőt, a szabadban is a palaentológia és az ásvány-kőzettan kiállításai foglalják el, s gazdagságban nem maradnak el az állattanitól. Gyönyörű darabok láthatók minden típusból. Összesen 3300 db. kiállítási tárgy szerepel itt.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a regionális fauna bemutatóját tekintve, a mi kiállításunk feltétlenül a genfi felett áll, sajnos már csak állt, az épüleg állaga miatt 1979. októbertől bizonytalan időre be kellett zárni. Az egzotikus állatokat bemutató ottani látvány mégjobban aláhúzza: mennyire hiányzik nálunk egy hasonló, s mennyire növelné a látogatók természettudományos műveltségét egy, az egzotikum látványait kihasználó ügyes bemutató, s mennyire fontos lenne a mi kiállításainkon is alkalmazni az „élő” kiállítási anyagot is. Igazolja ezt, hogy az egyszeri próbálkozásunk:

az „élő bélyegek” (az Állatvilág a bélyegeken” c. időszaki kiállítás) sikeres volt, bebizonyította, hogy ez technikailag nálunk is megoldható, s szakemberünk is van hozzá.

A kiállítások készítése mellett Genfben is állandóan napirenden van a múzeum és a közönség kapcsolatának sokoldalú fejlesztése, új módszerek keresése. Ezek formái rendkívül változatosak, de örömmel kellett megállapítanunk, hogy mióta nálunk is megalakult a Közművelődési Osztály és ennyire jó munkát végez, alapvetően újat az itteni munkához képest nem tapasztaltunk, talán csak a propaganda és a közönség „kiszolgálása” az, ahol jelentős a lemaradásunk. Ez viszont sajnos legtöbbször nem a Természettudományi Múzeum egyedi hibája vagy problémája.

A genfi múzeumban legfontosabbnak talán a „múzeumi órákat”, azaz az iskolai biológiai órák múzeumi megtartását tartják. Ennek elősegítésére saját autóbuszuk van, ez az utazási idővesztéséget és kényelmetlenséget annyira lecsökkenti, hogy az iskolák valóban versengenek a lehetőségért, s nemcsak szűk kör (a közeli iskolák) élnek vele. Igaz az ottani biológia tantervek jóval több „természetet” tartanak szükségesnek megismertetni és elsajátíttatni a diákokkal, mint azt mostanában álunk teszük...

Bevezették kísérletképpen néhány éve a múzeumi nyílt napokat, ekkor a közönség 2–3 napig látogathatta a tudományos részlegeket, preparatóriumot stb. is. Ez ott sem vált be, bebizonyosodott, hogy egyrészt veszélyezteti az anyagot, másrészt egy-egy ráérő, unatkozó ember sétáltatása drága mulatság, ha a kutatók munkaidejét pénzre számítják át. S az emberek hétköznap, munkaidőben többségükben ott is dolgoznak. Talán a mi módszerünk: egy-egy egyetemi hallgató-csoport, vagy kisebb létszámú középiskolás biológiai szakkör vendégül látása jobban beválik, több haszonnal jár.

Igen érdekes, hogy mindkét múzeum tökéletesen egyformán gondolkozva igyekszik a szakmai tudományos társaságok odakötéséhez, otthont adva rendezvényeiknek, szerepet vállalva vezetésükben. Genfben, a Múzeum épületében tartja rendszeresen üléseit hat tudományos társaság, más egyesületek időszakonként veszik igénybe, összesen évi száznál több tudományos ülést, összejevetelt szervezve. Az itt jelenlevő közönség egyben rendszerint a múzeum munkatársainak számát is gyarapítja.

Élő és lassan már évszázados múltra tekint vissza a „Les Amis du Muséum” – a Múzeum barátainak egyesülete. Itt ez a társaság valóban komoly támogató erő. Talán amikor mi hasonlóval megpróbálkoztunk, ott követtük el a hibát, hogy a múzeum itt is inkább csak adni akart, holott éppen ebben a körben kellett volna a kölcsönösséget, sőt a mecénásságot az előtérbe helyezni. Mi ezt csak a látogatók számának a növelésére, egy újabb múzeumi rendezvény kialakítására, előadóülések szervezésével elsősorban fiatalok számára akartuk létrehozni, holott – mint azt a genfi példa is jól bizonyítja – itt a komoly, vezető funkciójú emberek támogatását, befolyását kell a jó ügynek megnyerni.

Életünk más területein nagyon helyesen használjuk a szocialista közösségek összefogásából, a társadalmi tudat magasabb szintjéből adódó lehetőségeket. El kellene gondolkozni azon, hogy ezt az óriási erőt nem kellene-e fokozottabban a kultúrának és a tudománynak erre a területére „irányítani”. Gondolunk itt akár egy-egy értékesebb tárgy vagy tárgyak vásárlására, egy-egy expedíció költségeinek

fedezésére. Miért ne vehetné át a Semsey Andorok örökét a mi társadalmunkban egy-egy szocialista brigád, vagy nagyvállalat? A genfi múzeum szintén nemcsak a város vagy a kanton „pénzéből” gyarapszik, évente százezer frankos nagyságrendű az az érték, amely ajándékozás vagy más támogatás formájában a gyűjteményekbe kerül.

Beszámolónkban nem tértünk, nem is térhettünk ki minden területre, pl. nem emeltük ki azokat a témákat, ahol mi amúgy is előbbre tartunk (tudományos kiadványok, felnőttek, brigádok szervezett látogatása, tájak – korok – múzeumok országjárásáá növekedett rendezvényei stb.). Befejezésül azonban nem hagyhatjuk szó nélkül azt, hogy mennyire „otthonosabb” a genfi múzeum. Említettük már a kávézót a tetőterazon, de van ezen kívül még egy büfé és egy italt áruló automata is. Kényelmesekek, szemlélődésre hívnak a bútorok. Nem sajnálják a pénzt a gyerekeknek szánt apró ajándékoktól: az ingyen osztogatott matricák, ragasztós képek egyszerre szolgálják az ismeretterjesztést és a propagandát.

A múzeum által kiadott képes levelezőlapok, leporellók árusítása pedig igen komoly anyagi haszonnal jár. Ha valamiben, akkor ebben feltétlenül előbbre kellene itthon is lépünk, hiszen ez nemcsak pénzkérdés, mint sajnos az említett többi „hátrány” legtöbbször.

IRODALOM

Aellen, V. (1970): 150 ans du Muséum d'Histoire Naturelle de Genève. — A. Kundig, Genève, pp. 37.

Besuchet, C. (1979): Que deviennent les Atta? — Musées de Genève, 196: 14–18.

3484 Muséum d'Histoire Naturelle. — Compte rendu administratif — Ville de Genève (1975–1979).

(Hivatalos jelentések a múzeum éves tevékenységéről.)

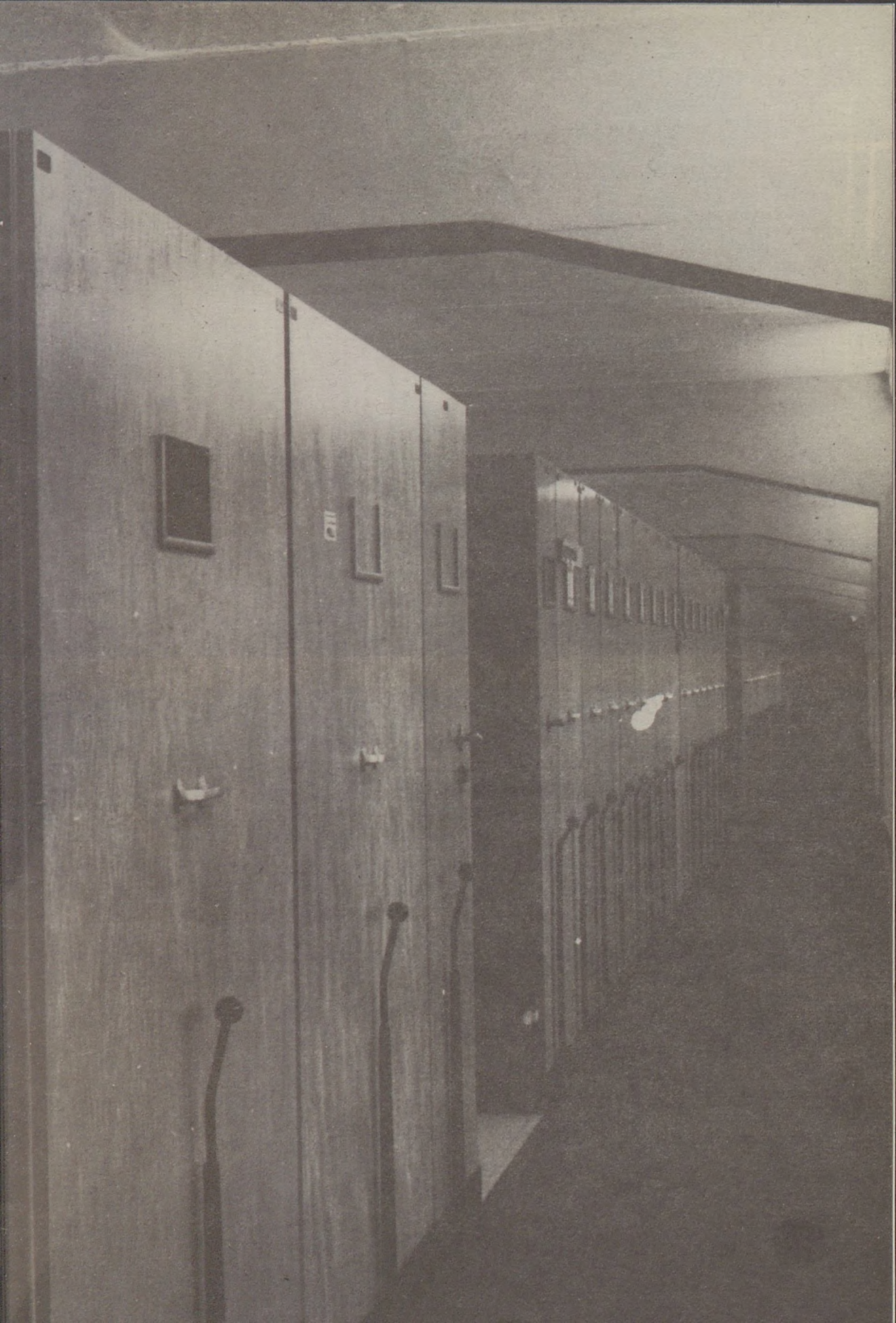
Museum d'histoire naturelle de Ville Genève. — Description. Genf, 1977. pp. 11.

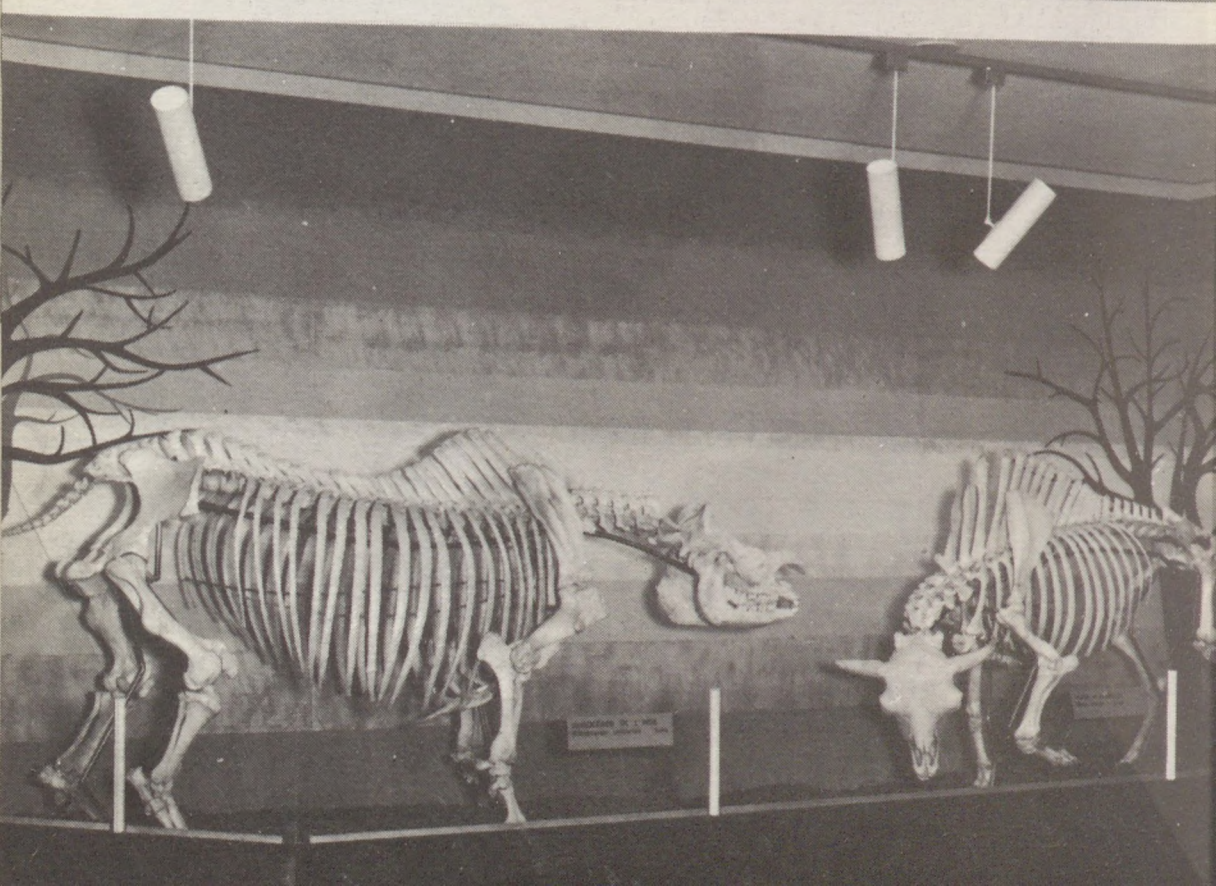
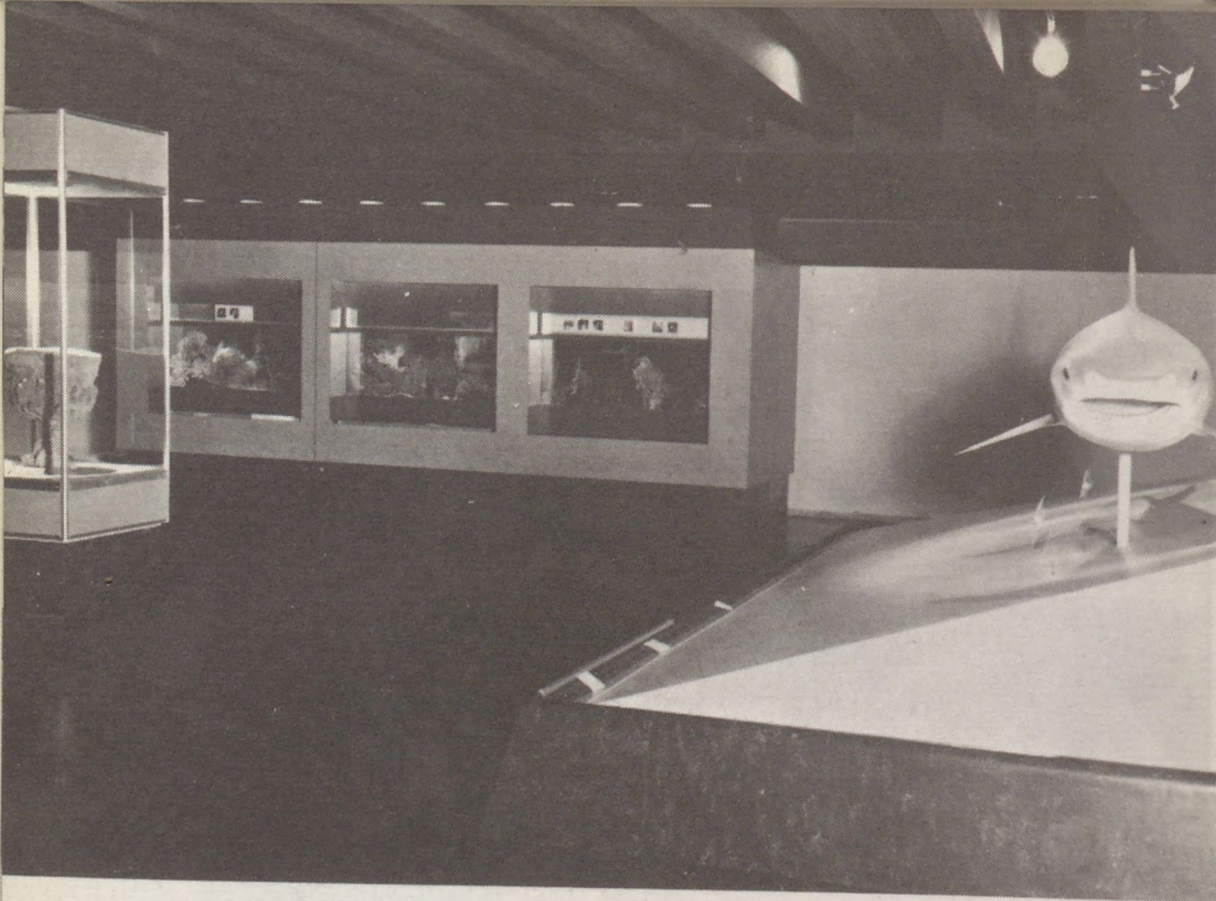
A fotók G. Dajoz-nak, a genfi múzeum munkatársának felvételei.

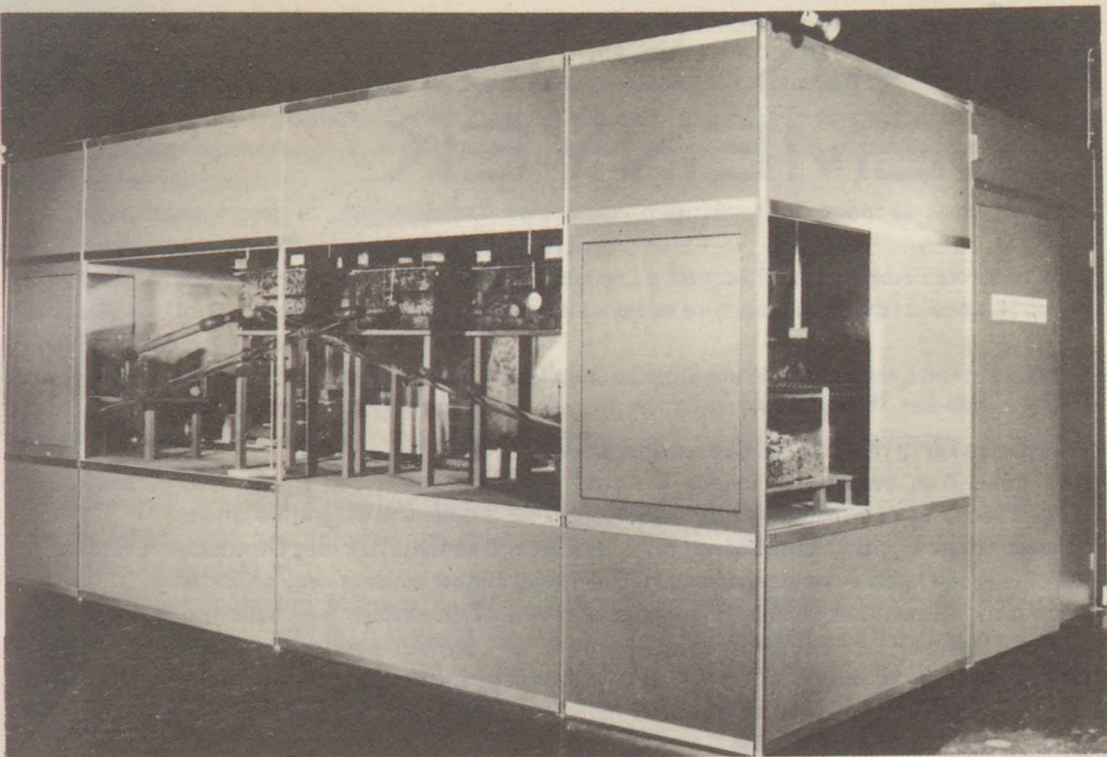

HÍREK ESEMÉNYEK

1979. JÚLIUS 1 – 1980. MÁJUS 1.

Békés megye két új múzeummal gyarapodott az elmúlt évben:

1979. július 6-án avatták fel Gyulán a Kohán Múzeumot, amelyben Kohán György festőművész (1910–1966) a városra maradt gazdag hagyatékából 52 festmény és 80 grafika látható.

A Darvas József Irodalmi Emlékházat 1979. december 3-án nyitották meg Orosházán. A város az író-publicista szülői házában rendezett irodalmi kiállítással állított emléket nagy szülőttének.

Az Országos Múzeumi és Műemléki Hónap alkalmából 1979. október 5-én nyílt meg és négy hónapig várta a látogatókat az Iparművészeti Múzeumban az „Egyházi gyűjtemények kincsei” c. kiállítás. A bemutatott anyag, melyet az ország hat egyházának gyűjteményeiből állítottak össze, olyan műtárgyakat tartalmazott, amelyek az egyházak nyilvános kiállításain nem láthatók. Ez volt az év egyik leglátogatottabb időszak kiállítása.

A zalaegerszegi Göcseji Múzeum új, a megye 5000 éves történetét bemutató állandó kiállítása, a „Zala megye története” 1979. október 11-én nyílt meg.

Borsos Miklós szobrászművész alkotásai: szobrok, érmek, rézdomborítások, grafikák és festmények állandó otthont kaptak Győrben, a Martinovics téri helyreállított műemlék épületben, 1979. novemberében.

A Budapesti Történeti Múzeumban múlt év decemberében nyílt meg a „Budapest két évezrede” c. új állandó kiállítás. A komplex történeti kiállításon az i. sz. I. századtól 1945. május 9-ig kronológikus sorrendben ismerkedhet meg a látogató mai Budapest kialakulásának történetével, elődeink életével.

Régi adósságot törlesztett a Magyar Nemzeti Galéria, amikor 1979. decemberében megrendezte „A középkori magyarország gótikus faszobrai és táblaképei a XIV. és XV. században” c. új állandó kiállítását. A szárnyasoltároknak, táblaképeknek, faszobroknak eddig csak egy-egy részét láthatta a közönség. Többségük ugyanis a II. világháború során megrongálódott és helyreállításuk több évtizedes

munkát igényelt. Most már együtt, régi szépségükben tekinthetjük meg a korabeli magyar művészet alkotásait.

A Magyar Nemzeti Galériában több nagyszerű időszerű kiállítást is rendeztek. Így 1979. szeptember végén a két hónapig nyitvatartó Derkovits emlékkiállítás, majd 1980. tavaszán (március, április, május), a magyar rajzművészet 35 évét bemutató reprezentatív kiállítást és Korniss Dezső festőművész gyűjteményes kiállítását.

A Néprajzi Múzeumban, a „Népviseltek” sorozatban megnyílt a Ködmön és Suba c. kiállítás, melyet a közönség előreláthatóan egy évig tekinthet meg.

Az egri vár egyetlen megmaradt középkori épületében, a helyreállított Gótikus Palotában 1980. március 25-én Dr. Boros Sándor kulturális miniszterhelyettes nyitotta meg az egri püspökség és a vár történetét bemutató állandó kiállítást.

József Attila születésének 75. évfordulója tiszteletére a Petőfi Irodalmi Múzeum felújította állandó József Attila emlékkiállítását. Ugyanakkor „...Én József Attila itt vagyok!” címmel a Magyar Képzőművészek Szövetségének pályázatára beérkezett mai magyar képzőművészek alkotásaiból rendeztek kiállítást.

Kaposvárott, a Somogyi Képtárban nagyszabású Vaszary János emlékkiállítás rendeztek több múzeum (MNG, JPM, Iparművészeti Múzeum, Somogyi Képtár) és magángyűjtők anyagából 1980. április–június hónapokban.

A budapesti Szépművészeti Múzeum a „Róma születése” c. olasz vendégkiállításnak adott helyet 1980. április 1-től május 31-ig. A kiállítás látogatói nyomom követhették a települések kialakulását, virágzásukat és hanyatlásuk folyamatát a kiasott sírok és lakóhelyek tárgyi emlékeiből, valamint a kiállítást szemléletesebbé tevő térképek, fotók és makettek segítségével. Ugyanakkor képet kaphattak a korabeli temetkezési szokásokról, az építészet sajátosságairól, a fém és agyagművéség fejlődéséről is.

Május 18-án a Múzeumi Világnap alkalmából egésznapos programsorozatot rendeztek Tatán, a Kuny Domokos Múzeumban. A nap legérdekesebb eseménye volt a múzeumi szakemberek és a közönség találkozója, ismerkedés a múzeum belső, a látogató számára láthatatlan életével.

„Pannonia Művészete” címmel állandó kiállítás a miskolci Herman Ottó Múzeumban 1980. májustól augusztus végéig, amely Pannónia római kori művészetét mutatja be a nagyobb dunántúli múzeumok, továbbá a Magyar Nemzeti Múzeum és a Budapesti Történelmi Múzeum aquincumi régészeti anyagából válogatva.

SZEMÉLYI HÍREK

Dr. Füzes Endre, a KM. Múzeumi Osztályának csoportvezetője 1980. március 15-től a MTA. Néprajzi Kutatócsoportjának tudományos főmunkatársaként dolgozik.

Deák Sándor, a MRMK gazdasági igazgatója munkahelyet változtatott 1980. március 1-én.

Nyugdíjba vonult: Benkő Károlyné, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum gazdasági igazgatója,
Dr. Czére Béla, a Közlekedési Múzeum főigazgatója,
Dr. Mithay Sándor, a pápai múzeum vezetője,
Vlucskó Lajos, a Mezőgazdasági Múzeum főigazgatója,
Dr. Sági Károly, a keszthelyi Balaton Múzeum igazgatója.

Kinevezték:

Dr. Bánszki Pált, a Bács-Kiskun megyei Múzeumok igazgatójává,

Dr. Németh Józsefet, a BTM főigazgatóhelyettesévé,

Dr. Szabó Lorándot, a Mezőgazdasági Múzeum főigazgatójává,

Dr. Uzsoki Andrást, a Tihanyi Múzeum vezetőjévé.

Fájó veszteség érte a múzeumi területet a közelmúltban: súlyos betegség következtében elhunyt

Honfi István, a Somogy megyei Múzeumok igazgatója,

Dr. Miklós Róbert, a PIM ny. osztályvezetője,

Dr. Kardos László, a Néprajzi Múzeum tud. főmunkatársa,

Susán Barna, a KMI gazdasági igazgatója.

Eredményes munkájuk elismerésével, példamutató magatartásuk emlékének megőrzésével búcsúzunk tőlük.

KITÜNTETÉSEK

Állami díjban részesült

Dr. Kaszab Zoltán akadémikus, a TTM főigazgatója,

Munkaérdemrend arany fokozatot kapott

Dr. Gergely Ernő, a MMM osztályvezetője,

Varsics Mihály, az Iparművészeti Múzeum főigazgatóhelyettese.

Munkaérdemrend ezüst fokozatot kapott

Dr. Kovács Tibor, a KM Múzeumi Osztály vezetője,

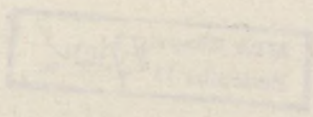
Benkő Károlyné, a MMM gazdasági igazgatója,

Benkő Viktorné, a Szépművészeti Múzeum osztályvezetőhelyettese.

Munkaéremrend bronz fokozatot kapott
Rét Mihály, a Szépművészeti Múzeum szakmunkása.

Szocialista kultúráért kitüntetését kapott
Dr. Ságbi Károly, a keszthelyi Balaton Múzeum igazgatója,
Dr. Bándi Gábor, a Vas megyei Múzeumok igazgatója,
Nagy Lajosné, a KM Múzeumi Osztály főelőadója,
Sallai Istvánné, a Szépművészeti Múzeum gondnoka,
Sándi Erika, a Szépművészeti Múzeum muzeológusa.

TARTALOMJEGYZÉK

MÚZEUMPOLITIKA

Újjáalakult az Országos Múzeumi Tanács	3
<i>Mészáros Balázs</i> : Technikatörténeti múzeumi hálózatunk kialakulása és fejlődésének tendenciái	11

MUZEOLÓGIAI MÓDSZEREK

<i>Uherkovich Ákos</i> : Regionális kutatások csoportmunkával (Néhány szó a Dél-Dunántúl természettudományos kutatásáról)	21
<i>Várkonyi György</i> : A Szombathelyi Képtár gyűjteményének körvonalai, gyűjtőkörének profilja, gyarapítási perspektívái	31 27
<i>Gráfik Imre</i> : A Néprajzi Múzeum Közművelődési Osztályának tevékenységéről	
<i>Agócsy Pál</i> : Bázisiskola – bázismúzeum mozgalom Csepelen	36
Műhelyfotók a Természettudományi Múzeumból	40

KIÁLLÍTÁSOK

<i>Fodor Péter</i> : Művészet és társadalom 1945–1980	43
<i>Salamon Nándor</i> : Borsos Miklós állandó kiállítás Győrött	51
<i>Pálfi György</i> : Országos funkcionális mezőgazdasági gépfejlődéstörténeti gyűjtemény	65

HAGYOMÁNY ÉS KORSZERŰSÉG

<i>Németh József</i> : Népi műemlék-múzeumok Göcsejben	80
--	----

HORIZONT

<i>Mahunka Sándor–Mahunkáné, Papp Lujza</i> : A „Museum d'Histoire Naturelle de Genève” – Európa legmodernebb természettudományi múzeuma	92
--	----

HÍREK – ESEMÉNYEK

Hírek–események 1979. július 1–1980 május 1.	108
Kitüntetések	110

